

İNSAN

AYLIK FİKİR VE SANAT MECMUASI

Sayı : 10	1 Mart 1939	Cilt 2
-----------	-------------	--------

Meşrutiyetin tereddüd devri

Alman edebiyatı tarihine kısa bir bakış

Rus edebiyatında realizm

Jean - Jacques Rousseau

Eski Yahudilerde aile

Şiire dair

Unutulmuş bir ilâhın türküsü

Demokrasi ve Nietzsche

Eski eserler hakkında düşünceler

İş hakkında

Hilmi Ziya Ülken

Burhan Batıman

Mehmed Zeki

Romaim Roland

Safaeddin Karanacı

Altan Sunar

H. İ. Dinamo

A. N. Cerrahoğlu

Rıfkı Melûl Meriç

Hilmi Ziya Ülken

Fikirler ve insanlar:

Mektup - Dr. Ali Nihat Tarlan'a -

Nurullah Ataç

Kronikler:

Lisanımıza nakledilen eserler: Nezih Kiral — Kader: Nusret — Aktüaliteye dair: Sabahaddin Kudret — Le Corbusier'ye göre İstanbul: H. Z. Ülken — San'at dünyasından haberler: Arif Kap-
tan.

İSTANBUL
BAŞARI BASIMEVİ
1939

MÜESSİSLERİ:

Nurullah Ataç — Hilmi Ziya Ülken
Sabahattin Eyüboğlu — Muzaffer Şerif

SAHİBİ VE MÜDÜRÜ

HİLMİ ZİYA ÜLKEN

Müracaat yeri: Remzi Kitabevi.

Abone şeraiti: Seneliği 3 lira, altı aylığı 150 kuruş

1 - 5/5/54

2 - 5/5/54

3 - 5/5/54

4 - 5/5/54

5 - 5/5/54

İ N S A N

Sayı — 10

1 Mart

Yıl — 1

Meşrutiyetin tereddüd devri

— Hilmi Ziya ÜLKEN —

Meşrutiyet 1875 ve 1908 teşebbüsleri arasındaki uzun fasılaya rağmen, hürriyet fikrinin inkişafı nihayet tahakkuk etmişti. Bunun başlıca sebebi tanzimattan sonra garp kapitalizminin nüfuzu altında Türkiye'de bir burjuva hareketinin başlamasıydı: ecnebi sermayenin getirdiği Dünyu umumiye, Anonim şirketler, Osmanlı bankası ve ecnebi sermayenin himayesini gören azlık burjuvazisi bu hareketin başında idi (1).

Türklerde burjuvalaşma hareketi gecikti: Osmanlı saltanatının eski toprak sistemi buna müsait şartları hazırlamamıştı (2). Küçük sanayi henüz loncaların elindeydi. Fakat garp sermayesini temsil eden yeni burjuvazi önünde eski esnaf heyetleri dağılmıya mahkûmdu (3).

Bununla beraber eski teşkilât ecnebi sermayesine karşı son mukavemetlerini yapmadaydı. Bu mukavemetler 1863 - 64 de başlıyor (4). Bir taraftan garp sermayesine dayanan azlık veya Türk burjuvazisi, diğer taraftan eski dünya nizamını devam ettirmek için çabalayan son mukavemetler. İşte bu iki hareket birinci ve ikinci Meşrutiyet hamlelerinde muhafazakâr ve ahrar iki fikir cereyanının temelini teşkil etti.

(1) M. Rachid - Erer, *La société anonyme devant la crise économique*, ch. VII. *Les sociétés anonymes étrangères en Turquie*. *Chemins de fer orientaux*; etc.. ch. IX. *La dette publique ottomane*. Sıtkı Yırcalı: *Osmanlı maliyesi ve ecnebi sermaye* (İnsan: sayı 8).

(2) Hilmi Ziya: *Osmanlı Saltanatında toprak sistemi* (İnsan: Sayı - 9).

(3) Tefik Nurettin: *Türk esnafının hali* (Türk yurdu: Cilt 1, S 42 - 47, S 360 - 365)

(4) Hüseyin Avni: *1908 de Ecnebi sermayesine karşı ilk kalkınmalar*.

Ali Suavi, «Tedbiri servet» adlı kitabını (5) Gazalinin İhyai ulûmüddin'den çıkarıyordu. Bununla beraber Ali Suavi Meşrutiyetin eclectique zihniyetinin ilk mümessillerinden biriydi: 1) İtikadda İslâmcı, 2) Siyasette Osmanlıca, 3) Kanda milliyetçi. İktisad prensiplerini Gazaliden çıkarmaya çalışırken, «Türk» ve «Khiva tarihi» adlı kitaplarla geniş Türkçülüğe kapı açıyor; fakat daima hürriyetçi ve Osmanlıcı kalıyordu. Namık Kemal'in «İttihadi anasır» a dayanan Meşrutiyet mefkûresi bütün nesle sinmişti '6).

İktisatta liberal mektep, fikirde hürriyetçilik, siyasetde meşrutiyetçilik bu devrin hâkim karakterleriydi. Böyle olmakla beraber meşrutiyet mühim bir tezdad meydana çıkarıyordu: Yeni teşekkül eden sınıf, menfaatleri birleştirmek istiyor; fakat ecnebî sermayesine dayanan azlık burjuvazisi ile henüz teşekküle çabalayan Türk burjuvazisi ayrılıyordu. Bu suretle:

1) Muhafazarakâr - Ahrar

2) Osmanlıcı - İslâm Türkçü

Tezadları doğuruyordu. Ali Suavi iktisadî karşısında Namık Kemal'in, Sakızlı Ohanis Paşanın (1); Mithat efendinin liberal iktisadlarını görüyoruz. Fakat aynı zamanda garp sermayesine bütün kapılarını açan Ohanis Paşa iktisadî karşısında da, «İslâm - Türk» burjuvazisini canlandırmak isteyen Namık Kemal iktisadî vardı (2).

Henüz bu tezdad hukuk sahasında kendini göstermiyordu. İslâmî mevzulara dayanan eski hukuka karşı açıkça bir garp hukuku müdafîi çıkmazdı. Fakat siyasette, edebiyatta ve umumî olarak fikir hayatında bu tezat birer birer kendini gösterdi.

Esnaf hey'etlerine (Lonca, gedik, tarikat, ih..) ve medreseye dayanan

(5) Ali Suavi «Tedbiri servet» i İhyayı ülûmun hal kitabını esas ittihaz ederek ve genişleterek Filibede tercüme etmiştir. Bir de ayrıca muhtasar İhyayı ulûm tercümesi vardır.

(6) Namık Kemal ideolog adlı makalemiz (İnsan: Sayı: 8).

(1) Sakızlı Ohanis Paşa mektebi mülkiyede ilmi serveti milel okutuyordu. (Bu isim Adam Smith in «La richesse des Nations» unun tercümesi olarak kullanılmıştır.) 1885 de neşrettiği «İlmi serveti milel» de müdahalecilik ve himayecilik aleyhinde bulunuyor.

(2) Namık Kemal'in İbret ve Tasviri efkâr gazetelerindeki iktisadî makalelerine baş vurarak yeni mecmuada Galip Haldun'un yazdığı Namık Kemal muktesit makalesine bakınız.

eski manevî nizam Cevdet Paşa, Muallim Naci, Hoca Zihni Efendi, Oğlanlar Şeyhi İbrahim Efendi, ilh.. gibi kuvvetli reaksiyonerler yetiştirdi: Eski dünya teknik sahasındaki mağlûbiyetine rağmen insicamı ve bütünlüğü sayesinde sistematik ve kuvetli kafalar yetiştiriyordu.

Fakat ecnebî sermayesine dayanan Avrupacı zümre aynı insicam ve vahdeti gösteremiyordu, çünkü bu zümre, inhilâl halinde bir cemiyetin zıd unsurları üzerinde çalışmaya mecburdu:

- 1) Saltanatı devam ettirmek için «İttihadı anasır» cı olmaya mecburdu.
- 2) Burjuvazisini diriltmek için «milliyetçi» olmaya mecburdu.
- 3) Hilâfet bağlarını muhafaza için «İslâmcı» olmaya mecburdu.
- 4) Garp siyasetinin nüfuzu altında «Meşrutiyetçi» ve Liberal olmaya mecburdu.

İnhilâl hâlinde bulunan pre - kapitalist Osmanlı Saltanatının bu te-zadları - zarurî olarak - Meşrutiyet başında çok bariz bir tereddüd ve buhran devri meydana getirdi.

Buhranın birinci halkası edebiyat sahasında Fikret - Akif mücadelesinde görülüyor (1). Fikret, realitenin te-zadlarından kurtulmak için insaniyetçilik hayaline sığınmaktan başka çare bulamıyordu:

Evet, hakikati hülyaya hep feda ederim
Zaman olur ki vücudümden de ayrılır giderim.

Fikret, her utopiste gibi meşrutiyetten büyük şeyler bekliyordu: İnsani hayır, tesanüt, yardım, hürriyet, ilh.. Balıkçılar, verin zavallılara, küçük âile, ramazan sadakası, v. s. manzumelerinde **İnsaniyetçi** karakteri görülüyor. Kendisine isnad edilen yeisten uzaktı.

Sever hayali beşer ta seri mezarında

.....

Evet, sabah, olacaktır, sabah olur, geceler
Tulûu haşre kadar sürmez.

.....

Ümidimiz bu, ölürse k biz, yaşar mutlak
Vatan sizinle şu zindan karanlığından uzak!

(1) Daha evel Muallim Naci - Üstad Ekrem arasındaki mücadele sırf edebiyata ve şekle aid yani sathi kalmış olduğu halde, burada doğrudan doğruya bir ideoloji halini almıştır.

diyecek kadar nikbindi. Her zaman açıktan açığa irticaa aleyhtardı:

Ati çıkınca ortaya mazi silinmeli!

Fakat meşrutiyetten sonra, hayallerinin tahakkuk etmediğini, ve insanî bir inkilâp zannettiği bu hareketin neticelerini gören fikret tekrar yese düştü. Meşrutiyeti «rücu» u ile alkışladığı halde, ondan bir kaç sene sonra doksan beşe doğru, Hânı yağma ve tarih kadimde meşrutiyetçilere şiddetli hücumlar yağdırmaya başladı. Çünkü hakikatta meşrutiyet, zaten ilk hamlesinden beri bir sınıf inkilâbıydı. İlk önce azlıklar, sonra Türkler tarafından ecnebî sermayesine dayanan burjuvalaşma hareketi tahakkuk ettikten sonra hayalperestin olduğu kadar eski dünya adamının da ümidleri kırıldı. Bu suretle meşrutiyetten Fikret kadar Akif de gayrı memnundu.

Akif, yakın şarkta Şeyh Mehmed Abdüh ve Cemalettin Efgani ve emsali gibi İslâm medeniyetini yeni ilimlerle canlandırmak istiyen bir İslâmcı idi. Buna İslâm puritanisme i diyebiliriz: Onlara göre islâmiyet asıl köklerine dönmeli, ve yeni ilimle onu diriltmelidir.

Doğrudan doğruya Kur'andan alıp ilhamı
Asrın idrakine söyletmeliyiz İslâmı.

.....

Dikkat et, 1000 senesinden beri asabı harap
Yatıyor koskoca bir alemler iman, bitap.

Akif, bu yolda kendine örnek olan Şark âlimlerini açıkça zikrediyor.

Mısırın en muhteşem üstadı Muhammed Abdüh
Konuşurken, neye dairse, Cemalettinle
Der ki tilmizine Efganlı: «Muhammed, dinle!
İnkilâp istiyorum, başka değil hem çabucak...

Bununla beraber Akif, «Yeni nesil» den, yani Meşrutiyetin getirdiği bir insan tipinden korkmaktadır. Onun garpcılığına aleyhtardır. Çünkü o, en çok korktuğu «İttihad anasır»ı, İslâm vahdetini bozacaktır:

Nesli hazır denilen şey pek acayip bir şey.

Bu neslin yeni fikirlerini her vesile ile istihza ve tezyifle karşılamaktan geri kalmaz. Abdullah Cevdeti, Türkcüleri, Garpcıları kasederek:

«İktisadî cereyanlardır olan müstahsil
Bunu temin edemezlerse nihayet hocalar
Şkolâstikle sanayi yola gelmez, bocalar, ilh...»

diyor.

Fikretin, şüphesiz, onu kasdederek tarihi kadim de:

Hele sen ey kendi an'ane hâh
Yetişir çizdiğin hututu siyah.

.....

Kimsin ey gölge, sen ki mesti harab
Ediyorsun zalâma doğru şitab.

.....

Ne şikâyet, ne zulmü istibdad
Ben benim, sen de sen, ne Rab ne ibad.

Dediği zaman, Akif ona:

Protestanlara zangoçluk eden...

Diye hiciv etmeden ve bu vesileyle Fikretin temsil ettiği bütün zihniyete hücum etmeden çekinmiyordu.

Fikir sahasında da aynı buhran görölüyor.

Sabahaddin Meşrutiyet buhranına ilk defa sosyolojik ve ilmî bir gözle baktı (1). Meseleyi kendi devrinden çıkararak dünyevî ve tarihî bir zaviyeden gördü. İlk defa tarihimizi ve istihsal şartlarımızı tetkik etti. Fakat onun müdafaa ettiği fikirler meşrutiyetin «İttihadı اساس» prensipini tehlikeye düşürecek gibi göründü. Sabahaddin âlim ve müşahedeci şahsiyeti unutulurak, yalnız Osmanlı birliğini tehlikeye düşüreceğinden korkulan «ademi merkeziyetçi» şahsiyetine hücum edildi.

Nitekim Türk burjuvazisinin kalkınmasını temin için yegâne yol olarak himayeciliği gören Akyiğit zade Musanın fikirleri de (2) O devrin liberal ve ecnebi sermayesine merbut umumî zihniyeti tarafından iyi karşılanmadı. Sonradan bizzat devletin taraftar olduğu bu fikirler Ohanes Paşa - Cavid iktisad zihniyetinin hücumuna uğradı.

Felsefe sahasında materyalizm ve mistisizm iki zıd kutub halinde taraftarlar bulmaya başlamıştı: Bir tarafta Baha Tevfik, kitapları, mecmuaları ve gazetelerile, ötede Şehbenderzade Ahmed Hilmi mütemadi neşriyatı ve «Hikmet» gazetesile bu iki zihniyetin populaire iki mücadili olarak çalıştılar. Fakat o günkü cemiyet, henüz neticelerine kadar sadık,

(1) Sabahattin Meşrutiyetten evvel Avrupada çıkardığı «Terakki» gazetesinde ve meşrutiyette neşrettiği «İzah» ları ile «Mesleki içtimai ve programı» nda fiikrleri ifade etmiştir.

(2) Akyiğitzade Musa: İktisat yahut İlmi servet.. Usulü himaye.. 1314.

mütecanis ve bütün fikirlere tahammül edemiyordu. Çünkü bizzat cemi-yet inhilâl halinde, sistemsiz ve gayri mütecanisti. Bundan dolayı, Meşru-tiyetin bu tereddüt ve buhran devrini ifade eden asıl mütefekkirler, ken-di nefislerinde o buhran ve tereddüdü yaşıyanlardır. Bunların başında Abdullah Cevdetle Yusuf Akçorayı görüyorum.

Abdullah Cevdet garpcıydı. Hattâ bu yüzden Dozy tercümesile ilk defa İslâmiyeti garpli zaviyesinden göstermiye cesaret etmiş, şarktan «Hayyam»ı seçmişti. Fakat Mevlânaya hayranlıktan da vazgeçmiyordu. Garbi G. Le Bon'un bulanık gözliğıle tanıyor; materyalizmi hiç bir za-man neticelerine kadar giden tam bir sistem olarak almıyordu. Sheakes-peare'i Mevlânayla niçin birleştirdiği, Gugau'yu «dimağ fizyolojisi» ile nasıl telif ettiği anlaşılamıyor. Bunlar hayatının merhaleleri, fikri tekâ-mülü olacak yerde ayni devre ait hâdiselerdi. Öyle görünüyor ki Abdullah Cevdet Meşrutiyetin tereddüdünü, kararsızlığını, insicamsızlığını, fakat bütün bunların üstünde garpcılık tahassürünü ifade ediyordu. Osmanlılı-ğın gayri mütecanis muhitinde garptan gelen her ses onun şeklini almıya mecbur oluyordu.

Meşrutiyetin tereddüt devrini temsil eden diğer bir fikir adamı Yusuf Akçoradır. Yusuf Bey, her şeyden evvel ırkcı idi: «Milliyet fikri ve milliyet muharebeleri» (Türk Yurdu, cild 3), «Avrupada milliyet fik-rine ve milliyet cereyanlarına dair» (cild 6) adlı makalelerinde doğru-dan doğruya ırkcılığı müdafaa ediyordu. Winkelmann'ın filolojik ve antro-polojik milliyet telâkkisine dayanıyor, milliyeti ırk ile tefsir ediyor. Ka-naatlerini teyid için Pancermanizm, Panslavizm ve Panturanizma ait ta-rihten veya günlük hayattan misaller getiriyordu.

Fakat Yusuf Bey bu ırkcı telâkkide sonuna kadar gitmedi. Zamanında bu fikirle çarpışan iki kanaati, İslâmcılık ve Osmanlılığı (1) reddedeme-di. «Üç tarzı siyaset» de bunları mukayese ve münakaşa etti. Muhalif ce-reyanlara karşı sarıh ve kat'î cephe alacak yerde uzlaşmayı tercih etti. Bununla beraber bu, hakikî bir uzlaşma da değildi. Çünkü kendisinin ırkcı milliyet telâkkisi de dahil olduğu halde, hepsine karşı ayni şüpheli, mütereddid tavrı alıyordu: Her birinin ayrı ayrı mahzuru var, faydası var. Muharrir son kararı okuyucuya bıarkarak kitabını bırakıyor.

Bu kitabile Yusuf Bey Meşrutiyetin hâkim zihniyetini temsil ediyor: Osmanlı imparatorluğunu devam ettirmek istiyen muhtelit burjuva sı-nıfının endişelerine cevap veriyordu.

(1) Filhakika hem Akif, hem de birçok garpçı Osmanlıcılar sarahaten ırkcılığa muhalif idiler.

Yusuf Akçora başlıca fikirlerini «Siyaset ve iktisad» (1924), «Muasır Avrupada fikrî cereyanlar» (1925) adlı kitaplarında toplamıştır. Akçora tarihî anlayışı bakımından materyalisttir: «Vaziyetimiz ve vazifelerimizden biri» adlı makalesinde, «Cihanın beşerî muamelâtında iktisadiyatın diğer avamile tefevvuk ettiği daha açık görünüyor» diyor. «Bu devrei tarihiyeyi diğer devirlerden ayıran vasfı mümeyyiz büyük sermayenin oynadığı azim roldür. - Kürei arzın bütün menabi servetini ellerine geçirmeye exploiter etmeğe uğraşırlar. İşte bu makasın tatbikatına emperyalizm namı verilir. - Avrupanın kapitalistleri ve onların hâdimi olan Avrupa hükûmetleri bütün dünyanın servetini emmek, dünya ahalisini kendi uğurlarında çalıştırmak için emperyalizm siyaseti takip etmektedirler. Şunu da unutmayın ki, kapitalistler çok kurnaz adamlardır: istismar edecekleri memleketler ahalisinden yardakçı bulmanın...» — «Şarkı islâmide her şey mebzuldür. Bu memleketlerin servet menbalarını tamamen zaptetmek, halkı üsera ve hayvan makulesi amele yapmak. İşte efendiler, 19 ve 20 inci asırlarda şark meselesinin gayesi!» — «San'attan, esnaflıktan; yerden, yurddan mahrum kalan ahalimiz ne oluyor? Ne olacak, gündelikci, yani aldığı gündelikle, aylıkla geçinen memur, asker, işçi, amele, hademe, hammad ve ırgad, yani tâbirile proleter.»

Muhtelif makalelerinden aldığımız bu parçalar Yusuf Akçoranın esas içtimaî kanaatini göstermiye kâfidir. Aynı zamanda, o tarihte deterministtir: «Kadir mutlak olan zarureti tarihiye onu yanlış yoldan ayırdı. Tarihi tabiîde de, tarihi beşerîde de zarureti eşyaya mugayeret beyhude yere sarfı kuvvet olur. Suyun cereyanına karşı yürünebilir, fakat tarihin cereyanına karşı yürünemez.»

Yusuf Bey siyasî hayatla iktisadî hayatın münasebetini izah ederken determinizmi daha vazih gösteriyor: «Siyasî fırkalar maddî, iktisadî menafie müsteniden tahaddüs etmiştir.» Ona göre milliyetcilik, halkcılık sırf fikrî manevî hareket değildir. Bunlarda iktisadî tekâmüle merbuttur, ve onun neticesidirler: «Derin menbaları iktisadî olan bu iki kuvvetli fikir cereyanı... ilh..» — Nitekim Akçora «Türk milliyetciliğinin iktisadî menşelerine dair» yazısında milliyet fikrinin bu iktisadî - tarihî köklerini bilhassa bizim tarihimizi tefsir etmek suretile anlatıyor. Onun, Osmanlı tarihine bakışı tamamiyle materyalist bir bakıştır. Sarayda bir sınıf hâkimiyeti, Celâlî hâdiselerinde bir sınıf mücadelesi görür. Köyle şehir arasındaki farkı, zeametın kuruluşunu aynı zaviyeden tetkik eder. 16 ıncı asırdan sonraki inhitatımızın sebebini, garbın üstünlüğünü Hind yolunda, büyük sermayenin doğuşunda yani iktisadî inkişafta kabul ediyor.

«Milliyet ve maişet» adlı makalesinde bu fikirlerini daha fazla tavsih ediyor: «Osmanlı imparatorluğunun son senelerinde gittikçe tebarüz eden

milliyet cereyanının yalnız bazı siyasî vekayile fikrî neşriyattan doğmuş olduğunu zannedenler hata ederler. Vakıa bunların da tesiri muhakkaktır. Fakat bunlardan daha müessir âmil, avamili iktisadî idi.»

«İktisadî buhrana dair» yazısında garbın üstünlüğünün iktisadî köklerine nüfuz etmek istiyor. Bu neviden misalleri aynı kitabın bir çok sayfelerinde bulmak kabildir. Görülüyor ki Yusuf Akçora, esas itibarile, tarihî materyalisttir. Fakat onun septik görüşü ve siyasî pragmatizmi bu kanaati sonuna kadar götürmesine manidir. Bunun için güzel bir izah bulmuştur: «İnsanlar cumartesi için değildir, cumartesi insanlar içindir (İncilden). Biz nazariyeler için değiliz, nazariyeler ve fikirler bizim içindir. Onların ferdî ve içtimai hayata faydaları varsa doğrudurlar.» İşte mütefekkirin en mühim noktası! Burada o sarahaten pragmatisttir.

Yusuf Bey insaniyetin bir intikal devrinde olduğuna da kanidir: «Her devri tarihinin bir tarzı medeniyeti var. Çok muhtemel ki medeniyeti hazıra bir devri istihalenin arifesinde veya mukaddimesinde bulunuyor... — Medeniyeti hazıranın vasfı galibi tamamen iktisadî ve şe'nî oluşu... Her türlü fikriyat da, nihayetülemir, iktisadî temeller üzerine kurulur. ilh...» diyen Yusuf Akçora, başka bir makalesinde Marxisme'in esaslarını anlattıktan sonra «maddiyatçı tarih nazariyesi namını alan bu nazariyei içtimaiye müteaddit nazariyatı içtimaiyeden birisidir. Bu nazariyenin bazı tadilâtla taraftarları çok olmak, mahzı hakikat olduğuna delili kâfi olamaz.» diyerek bu fikirden ayrıldığını gösteriyor.

Cemiyet buhranı ve fikir tereddüdü onda doğmatizme, doktrinciliğe isyan suretinde tecelli ediyor: «Garptan gelen herhangi bir nazariyeye bir müddet doğmatik bir itimad, âdeta bir iman hasıl olur. Gençliğimde Taineciler (1), Büchner'ciler (2) vardı. İnkılâptan sonra Comte şakirdlerini, Spencer tilmizlerini (3), Demolins saliklerini, nihayet Durkheim müridlerini gördük (4). Mesleki içtima, frenklerin tâbirile bir chapelle idi. Fa-

(1) Taine'ciler, Meşrutiyetten bir kaç sene evveline kadar «Serveti Fünun» da pozitivist san'at telâkkisini müdafaa eden «Edebiyatı cedide» mensupları idi. Fakat bu hareket Comte'e kadar çıkmıyor ve sırf san'at sahasında kalarak cemiyet ve ahlâk meselelerine pek az giriyordu.

(2) Büchner'ciler Meşrutiyetin ilk senelerinde neşriyat yapan Baha Tevfikle bir kaç arkadaşından başka kimse değildi. Baha Tevfik 33 yaşında öldüğü için bu hareket birdenbire durmuştur.

(3) Comte'e taraftar ve positivisme cemiyetine dahil olan Ahmed Rizaadn başka kimse yoktu. Fakat onun ciddî hiç bir neşriyatı yoktur. Spencer'cilik Meşrutiyetin başında Riza Tevfik ve daha sonra Sâti' Bey tarafından müdafaa edilmiştir.

(4) Bununla yalnız Sabahaddin ve Ziya Gökalpin kastedildiğini söylemeye lüzum yoktur.

kat içtimaiyat, o zamanın hükûmet kuvvetine istinad ettiği için âdeta bir Eglise oldu... Ben şahsan bu zihniyetin kısır ve semeresiz olduğuna kaniyim. Herhangi bir nazariyenin kat'iyeti riyaziye iktisap etmedikçe kabulünün ve mutaassıbane müdafaasının faideli olacağını zannetmem. Halbuki ulûmu içtimaiyede kat'iyeti riyaziyeye vüsul ne kadar zordur!»

Evvelâ -- Zarureti tarihiye hakkında yukarda zikrettiğimiz ifadeyle bu satırlar arasında tenakuz görülüyor. Zaten tarihî zaruret astronomik zaruret gibi riyazi kat'iyete ulaşmak iddiasında değildir, ancak büyük miktarlarda tahakkuk eden istatistik ve ihtimalî bir zarureten bahsedilebilir.

Sonra — Kendilerine memleketimizde ancak bir kaç yıl ve bir kaç taraftar bularak kaybolan bu köksüz fikirlerin hakikî bir kanaat, heyecanlı ve imanlı birer dava halini alamamış olmasının sebebinin, fikrimce derdin en büyüğünü bizzat Akçora'nın ifade ettiği «doktrine, fikre, teze karşı ürkeklikte» aramalıdır. Meşrutiyet, ister istemez, bu ürkekliği doğuruyordu: bir cemiyet ki modern olmak istiyor, fakat ecnebi sermayesinin nüfuzu altına giriyor; milliyetçi olmak istiyor, fakat «İttihadi anasır» veya hiç değilse «İtilâfî anasır» (5) dan vazgeçemiyor. Böyle bir cemiyette mütefekkirin tamamen eski dünyaya kapanmadıkça tereddütsüz, buhransız ve münsecim olmasına imkân var mıdır?

Aksi takdirde, bir fikre hakikaten hararetle bağlanan kafalar tek başına kalmayı, bir zaman için unutulmayı, veya o fikrin kurbanı olmayı gözlerine almış olanlardır. Nitekim 1898 de «himayecilik»i müdafaa eden ve unutulan Akyiğit zade Musa yı, içtimai şartlar değişerek bizzat Türk cemiyetinin bu yola girmiş olduğu bir devirde şükranla hatırlamak lâzım geliyor.

Meşrutiyet bir inkılâp değil, imparatorluğun inhilâlini hazırlıyan bir uzlaşma idi ki ecnebi nüfuzu ve azlıklar - ilk devrede - bunun başında ve birinci derecede rol oynadı. Türk mütefekkiri böyle bir hareket içerisinde müessir olabilmek endişesiyle Kompromi'yi kabul ediyor; tek başına kalmamak için tenakuza düşmeyi tercih ediyor: Yusuf Akçora samimî ve sistemli bir dindarlıkla sistemli bir materyalizmin asla uyuşamayacağını pek iyi takdir ettiği halde, onları yanyana getirebiliyor. Bir tarafta, pren-

(5) Meşrutiyetin başında azlıklarla Türklerin itilâfını istiyen ve ecnebi nüfuzuna dayanan azlık tesiri altındaki grup «itilâf anasırcı» idi. Ecnebi sermayesinin Türkiye üzerindeki nüfuzunu temsil eden bu harekete karşı, «İttihad anasırcı» hareket, ecnebi sermayesile doğrudan doğruya temasa girmeye çalışıyordu.

sip itibarile, emperyalizme hücum ederken diğer taraftan Osmanlı ve Tü-
ran emperyalizmini müdafaa edebiliyor. Esasta iktisatçı - materyalist ol-
duğu halde ırkçılık (racisme) dayasından da bir türlü vazgeçmiyor. Bu
iki telâkkinin ne prensipleri, ne neticeleri bakımından asla telif edilemi-
yeceğini hissetmemiş görünüyor.

Yusuf Akçorayı, en ileri fikirlerle yetişmiş olmasına rağmen Meşru-
tiyetin tereddüd devrinin zaruretlerine göre mütemadî inhıraflar ve te-
mevvüçler yapan Türk mütefekkirinin en kaarkteristik örneği olarak in-
tihaş ettim. Osmanlı imparatorluğunun inhilâli garphılaşılan bütün müte-
fekkirlerde - az veya çok - bu tenakuz buhranını doğurmuştur.

ALMAN EDEBİYAT TARİHİNE KISA BİR BAKIŞ

Dr. B. Batıman

On iki asırlık bir mazisi olan Alman edebiyat tarihinin bir kaç makalede hakkile tasvir edilemeyeceği tabiidir. Böyle bir tasavvur ancak en mühim edebî şahsiyet ve cerayanların kabataslak çizilmesi, yani tam manasile kısa bir bakış olarak yapılacağından aşağıdaki makalelere «Alman edebiyatına kısa bir bakış» ismini verdik. Bunlar da Alman edebiyat tarihinin ufak bir hulâsası, en mühim noktalara ufak bablar halinde temas edilerek verilecektir. Bu ufak hulâsanın memleketimizde Alman dil ve edebiyatı hakkında bilinen şeylere faidesi dokunacağını ümid ediyoruz. Daha etraflı malûmatı mufassal edebiyat tarihlerine bırakmak fikrindeyiz.

I. ESKİ ALMAN EDEBİYATI

1. — En eski Germanlar bir takım şarkılara malikdiler. Bu şarkılarda ilâhlarını ve kahramanlarını terennüm ederlerdi. Romalı tarihçi Tacitus Milâddan 99 sene sonra yazdığı Germania adlı eserinde demektedir ki: «Bunlar eski şarkılarda Allah Tuisco ve onun oğlu Mannus'u kavimlerinin banisi olarak terennüm etmektedirler.» Aynı tarihçi kahramanlardan Arminius hakkında da: «Bu kahraman bugün dahi Barbar kavimler tarafından terennüm edilmektedir.» diyor. Lâkin bu eski German şarkılarından Almanyada hiç bir tane muhafaza edilmemiştir. Zira hristiyanlık memlekete girdikten sonra papaslar bu eski German şarkılarını gayri dini karakterleri sebebiyle mümkün olduğu kadar ortadan kaldırmağa çalışmışlardır. Yalnız 800 tarihinde yazı ile tesbit edilmiş olan Hildebrand destanından oldukça büyük bir kısım elimize geçmiştir.

2. — Din edebiyatı: Hristiyanlık zamanında ruhaniler eski ve dinsizlik zamanına ait olan bu şarkılar yerine halka dinî bir edebiyat vermeğe çalışmışlardır. Böylece eski yüksek Almanca ile yazılmış İsa hakkında iki büyük eser meydana gelmiştir ki bunlardan biri 830 senelerinde dindar Lüi zamanında Alliterasyon ile yazılan «Heliand», diğeri de 860 da Al-

man Lûi zamanına ait olan ve Rahip Otfried tarafından kafiyeyle olarak yazılan «Evangelienbuch» isimli olanıdır. Saksunya ve Frank imparatorları zamanında da edebiyat ruhanî mesleğe mensup kimselerin ellerinde kalmıştır. İlmin olduğu gibi edebiyatın da inkişaf ettiği yerler yalnız manastırlardı. Lâkin manastırların yazı dili lâtincede idi. Meselâ Gander-shein da Alman şairi rahibe Roswitha 11 inci asrın ikinci nısfında lâtincede olarak birinci Otto'nun hayatını ve bir çok tiyatro parçaları yazmıştır.

Lâtincede olan bu manastır edebiyatı Alman kahramanlık efsanelerinin mevzularıyla de alâkadar olmuş ve yabancı bir kisve ile de olsa yine bu efsanelerin gelecek nesiller için muhafazasına yardım etmiştir. Meselâ 973 de ölen St. Gallen'de rahip Ekkehard kavimlerin muhacereti zamanındaki kahramanlardan biri olan Ekvitanyalı Walther'i «Waltharius manu-
nufortis» isimli lâtincede eserinde terennüm etmektedir.

II. Alman edebiyatının ilk inkişafı

Ehlisalıb muharebeleri ve Hohenstaufen imparatorları zamanında Alman edebiyatı ilk inkişaf devresine girmiştir (1150 - 1250).

1 — Halk epiği. Halk epikleri eski efsanelerde yaşayan kahramanların ve bilhassa Frankların Kralı Siegfried ve Şark Gotlarının Kralı Dietrich von Bern'in hatıralarını hürmetle anmakta idiler.

a. - Nibelungen destanı. Bu halk kahramanlık şiirlerinin en mühimi Nibelungen destanıdır. Bu destan 1200 tarihlerinde ismi meçhul bir asılzade muharrir tarafından yazı ile tesbit edilmiştir ve iki kısımdan mürekkeptir. Birinci kısım Siefried'in ölümünü, ikinci kısım dul kalan karısı Krimhild'in intikamını anlatmaktadır.

b. - Gudrun, Nibelungen destanı yanında ikinci bir büyük halk epiği olmak üzere takriben aynı zamanda kâğıda geçirilmiş olan Gudrun destanı gelmektedir ki buna «Nibelungen destanının eşi» veya «Alman Odyse» si ismi verilmektedir. Destandaki vak'a Şimal denizi sahillerinde ve Normandiyada geçmektedir. Birinci ve ikinci kısımlar Kral kızı Gudrun'un ecdadı hakkında malûmat vermekte ve en büyük olan üçüncü kısım ise Gudrun'un başından geçenleri anlatmaktadır.

2. — San'at epiği. Halk epiği yanında bir de san'at epiği meydana gel-

miştir ki bu en fazla ecnebi mevzuları almakta ve onları sadece anlatmakla kalmayıp şairinin fikir ve hükümlerini de ihtiva etmektedir. Bu şekil esas itibarile prens saraylarında ve şövalye sınıfı tarafından kullanılmakta idi. Bundan dolayı bir ismi de saray epigidir.

Saray şairlerinin epikleri meselâ Fransada teşekkül eden büyük Karl, Britanya kralı Artus ve toparlak masası, mukaddes Gral, yani mucizevi kuvvetleri haiz olan ve İsanın çarmıha gerilmesinden önce son yediği yemekte kullandığı ve sonra içinde peygamberin kanının toplandığı bir kab, efsanelerile meşgul olmaktadırlar. Saray epiginin en büyük şairleri: Hartmann von Aue, Wolfram von Eschenbach ve Gottfried von Strassburgdurlar.

1200 senelerinde yaşıyan Hartmann von Aue'nun en fazla tanınmış epigi «Zavallı Henri» dir. Wolfram, küçük Eschenbach şehrinden bir şövalye olup Thüringen kontu Hermann'ın saaryındaki şairlerdendir. Eisenach şehri civarındaki Watburg şatosunda, okuma ve yazma bilmediği halde, şövalyelik Poezisinin en parlak eserlerinden biri olan Parzival'ı 1205 - 1215 senelerinde yaratmıştır. Bunun muasırlarından Strazburglu Gottfried büyük ve lâkin tamamlanmamış olan Tristan ve Isolde namlı eserinde zamanının saraylarındaki neş'eli ve hafif şövalyelik hayat ve âdetlerini mahirane, hoş ve akıcı bir üslûp ile tasvir etmektedir.

3. — Minnesang. Narratif poezi yanında şövalyelik muhitinde aynı zamanda Minnesang denilen aşk türküleri edebiyatı da inkişaf etmiştir. Aşk türküleri yazan şairlerin adedi oldukça büyüktür ve şiirleri şövalye şatolarında ve prens saraylarında memnuniyetle dinlenmekte idi. Bu aşk türkülerinin esas mevzuunu kadınlara karşı olan hürmet teşkil etmektedir. Bir aşk türküsünde şunları okuyoruz: «Havalarda ve yeryüzünde, kırlarda ve çimenlerde hiçbir şey onlara bakıldığı zaman duyulan sevinç gibi bir saadet vermezler.» Lâkin şövalye şairler bunun yanında ilkbahar ve çiçekleri, hürmet, sadakat ve vatan sevgisi, tanrı ve ebedî saadeti de terennüm etmekte idiler. En mükemmel ve en istidatlı aşk türküsü şairi olarak Walther von der Vogelweide'yi tanıyoruz. Bir asılzade ve gezici bir şair olan bu san'atkâr 13 üncü asrın birinci nısfında Viyana ve Wartburg'da olduğu gibi Hohenstaufen imparatorları Philipp ve İkinci Frederik'in saraylarında güzel şarkılarını söylemekte idi. Uzun ricalardan sonra İkinci Frederik kendisine her ihtimale göre Würzburg şehrinde u-

fak bir malikâne hediye etmiştir. Mezarının Neumünster kilisesinde olduğu söylenmektedir. Almanyada Goethe'den evvel Walter von der Vogelweide ayarında lirik bir şair yaşamamıştır.

Alman şiir san'atının Ortaçağ sonlarına doğru sukutu:

14 üncü ve 15 inci asırda Alman şiir san'atı bu yükseklikten düşmüş ve prens saraylarından, elişlerle meşgul olan san'at erbabının atelyelerine intikal etmiştir. Hayatla dolu olan aşk türküsünün yerini Almanların «Meistergesang» ismini verdikleri kendine mahsus bir takım kaideler tah-tında öğrenilen, sun'î usta türküsü almıştır. İlk usta türküsü mektebini Mainz şehrinde Heinrich Frauenlob isminde bir şairin kurduğu söylenmektedir. Bundan başka en mühim mektepler Stragsburg, Augsburg ve Nürnberg'de bulunmakta idiler. Bunun yanında, taze bir ruhda 14 üncü asırdan itibaren yepyeni ve zengin bir inkişafa kavuşan halk şarkısında esmeğe başlamıştır.

Bundan maada Ortaçağın sonlarına doğru dinî temsiller ve Frastmacht oyunları ismi verilen yarı dinî ve yarı dünyevî mahiyeti haiz olan ufak ve ekseriya mevzuları içtimaî hayattan alınan tiyatro parçalarından dram inkişaf etmiştir. Zamanın ve cemiyetin kusurlarıyla alay eden satirik şiir-ler de vücade getirilmişlerdir. Bunların en meşhurları Sebastian Brand'ın Narrenschiff ve hayvanların yaşamasını tasvir eden Reineke Fuchs'dur.

IV Din mücadeleleri esnasında Alman şiiri.

Reformation zamanında rahip Martin Luther İncilin tercümesi ve bir çok nesirleriyle yeni yüksek Almanca yazı dilinin kurulmasında mühim bir âmil olduğu gibi şiirlerle de aynı zamanda Protestan kilise şarkısı nev'ini yaratmıştır. Nürenberg'li şarkıcı kunduracı ustası Hans Sachs ince fikirler taşıyan tiyatro parçalarıyla bilhassa halkın zevkini okşamış ve bilgilerinin artmasına yardım etmiştir. Mainz şehrinde Johann Fischart bazan keskin satırları ve bazan da didaktik manzumeleri ile halkı tenvir etmeğe ve ahlâk mefhumlarının yükselmesine çalışmıştır. Birçok halk kitapları da Ortaçağ efsanelerinin gelecek nesiller için muhafazasında büyük bir âmil olmuşlardır.

1618 - 1648 deki otuz sene muharebeleri Alman edebiyatının ve kültür hayatının tamamile sukut etmesine sebep olmuşlardır. Hattâ Alman dili yabancı ve bilhassa Fransızca kelimelerin lisana sokulmasile saflığını kaybetmiştir. Dilin bu bozulmasına mani olmak için ilmî «Dil cemiyetleri» teşekkül etmiş ve dili yabancı kelimelerden korumak hususunda büyük hizmetlerde bulunmuşlardır. Bunlardan en meşhurları Köthen'de «Die Fruchtbringende Gesellschaft», Hamburgda «Die Deutschgesinnte Genossenschaft» ve Nürnberg'deki «Der Gekrönte Blumenorden» dir. Bunların faaliyetleri üzerlerinde uzun uzadıya durulacak mahiyette ve ehemmiyetli olmakla beraber böyle kısa bir bakış çerçevesi içinde buna ne yazık ki imkân bulamıyacağız.

Poetik kaidelerin tesbitinde ve konulmasında Martin Opitz isminde bir şairin mühim hizmetleri dokunmuştur.. Bu sahadaki en mühim eseri 1624 de yazılan: «Buch von der deutschen Poeterey» Alman poetiki hakkında kitaptır. Kendisi aynı zamanda Silezya mektebinin de kurucusudur. Bu mektebin diğer mensuplarından biri olan Paul Flemming gayet güzel dinî ve dünyevî şiirler yazmıştır. Bu mektebin diğer bir azası, Königsberg şehrinden Simon Dach bilhassa «Annchen von Tharau» isimli halk şarkısıyla tanılmışdır. Bundan başka birçok dinî şarkıları da vardır.

Bilhassa dinî şarkı, bu müthiş ve uzun harbin doğurduğu sefalet sebebiyle büyük bir ehemmiyet kazanmıştır. 17 inci asırda Protestan kilise şarkıları yazan en mühim şair Paul Gerhardt'dır. Hassasiyeti ve samimiyeti ile tanılmıştır. Bununla aynı kıymette olarak Johann Scheffler gelmektedir ki katolik dinine geçtikten sonra lâtincede Angelus Silesius ismini almıştır.

Simplizissimus adlı takdire şayan, bir halk romanını da bir köylü çocuğu olan Christoph von Grimmelshausen yaratmıştır. Bu roman otuz sene muharebesinin sefilâne hayatını tasvir etmektedir.

V Alman edebiyatının ikinci inkişafına hazırlık

Büyük Frederik zamanında kültür hayatı büyük bir yüksekliğe kavuşmuş ve bu yükseklik edebiyatda da kendini göstermiştir. Goethe'nin fikrine göre «Alman şiirine ilk hakikî ve yüksek bir hayat Büyük Frederik ve yedi sene muharebesile gelmiştir; Bu büyük kralın şahsiyeti tek-

mil ruhlar üzerine müsbet bir tesir icra etmekte idi . 18 inci asrın ortalarına doğru başlayan bu inkişaf bizzat Büyük Frederik'in saltanatı senelerinde en yüksek noktalarına erişmiştir

Bu inkişaf devrinden evvel bir hazırlık devresi geçmiştir ki bu da 18 inci asrın ortalarına ulaşmaktadır. Laipzig'li Profesör Gottsched haklı olarak sade, açık ve yüksek bir üslûp taraftarı olmakla beraber şiiri akıl ve kafanın bir mahsulü telâkki etmek ve Fransız şairlerini, bilhassa klâsikleri, Alman şairlerine bir model gibi göstermekle büyük bir hataya düşmüştür. Çünkü German ruhu ile lâtîn ruhu arasındaki büyük farkı görmemiş veya görmek istememiştir. Buna mukabil İsviçreli Profesörlerden Bodmel ve Breitinger şiirin menşeyini muhayyile kuvetinin hususî bir faaliyetine atfetmekte ve Alman edebiyatına yalnız İngiliz şiirinin nümune olabileceği fikrini müdafaa etmekte idiler. Bu fikri iltizam ederek şiirler yazan şairlerden en meşhurları: Haller, Hagedorn, Gellert, Kleist ve Gleim'dir.

Alman edebiyatının ikinci inkişaf devri

Hazırlık devrinden sonra gelen bu devir Klopstock ve Lessing ile 1750 senelerinde başlamıştır. Bunların yanında Wieland ve Göttingen şiir birliğine mensup şairler gelmektedir.

1. Friedrich Gottlieb Klopstock 1724 senesinde doğmuş ve 1803 te Hamburgta ölmüştür. Din ve vatan aşkile yanan bu orijinal şair, şiir sanatında ilhamın büyük rolünü anlamış, kafa ve bilgiden değil kalpten gelen şiirlerle Alman nazmına - eski klâsiklerin vezin ve şiir şekillerini kullanarak - yeni ve vakur bir ruh aşlamıştır. Şöhretini 1748 de ilk üç manzumesini neşrettiği «Messias» adlı şiir kitabı ile temin etmiştir. Bu eser muasırları tarafından büyük bir hayret ve takdir ile karşılanmıştır. 20 manzumeden mürekkep olan bu eserin mevzuunu bizzat şair başlangıçta şöyle tarif etmektedir: «İsanın yeryüzünde kendi vücudile eriştiği günahkâr insanların kurtarılması».

Klopstock bundan maada çok büyük bir şiir kıymetini haiz olan ilâhilerinde tanrı, vatan, dostluk ve şiiri heyecanlı mısralarla terennüm etmektedir. Bunlardan en meşhurları: «İlkbahar bayramı», «Zürih gölü» ve «Erken mezarlar» dır.

2. Gotthold Ephraim Lessing 1729 da Saksunyada doğmuş ve 1781 de ölmüştür. Edebî faaliyeti bilhassa tiyatro sahasında olmakla beraber aynı zamanda asrının en kuvvetli san'at münekkidi idi. «Minna von Barnhelm» isimli eserinde Alman tiyatro edebiyatının en mükemmel komedilerinden birini yaratmıştır. Goethe bunun hakkında: «Tiyatro eserleri arasında tamamile millî bir mevzuu haiz olan ve bakışlarımızı yüksek ve daha ehemmiyetli bir dünyaya muvaffakiyetle çevirten eser» demektedir. Mevzuu yedi sene muharebesi ve Prusya ordusunun yüksek karakterinden alınmıştır.

«Emilia Galotti» isimli dramile Alman tiyatrosuna ilk mükemmel trajediyi hediye eden Lessing, bu eserile bilhassa klasiklerin en mühim tiyatro kaidesine, zaman, mahal ve vak'a birliğine muvaffakiyetli bir misal vermiştir. Alman edebiyatında tanıdığımız en mükemmel bir üslûp ve nesir ile yazılan bu iki parçadan maada hayatının son eserini teşkil eden: «Hakim Natan = Nathan der weise» yi ritmik yani manzum olarak yazmıştır. Bu eserde ana fikir dinler arasında tolerans düşüncesidir. Bu eserlerden maada bir çok tenkidler, şiir ve fabl'ler yazmıştır.

İlmî yazılarında keskin bir zekâ göze çarpmaktadır. Bütün eserlerinde en kıymetli noktalardan biri lisan ve üslûbunun mükemmeliyetidir.

3. Christoph Martin Wieland 1733 - 1813 Weimar'da yaşayan şairlerin en ihtiyarıdır. En büyük kudreti hafif, canlı ve nükteli olarak manzum ve mensûr anlatmasıdır.

12 manzumeden ibaret ve romantik bir kahramanlık destanı olan «Oberon» isimli eseri bugün dahi kıymetini muhafaza etmektedir. Bu eser hakkında Goethe şunları söylemektedir: «Şiir şiir, altın altın ve billûr billûr kaldığı müddetce Oberon da şiir san'atının bir şaheseri olarak se-vilecek ve sayılacaktır.»

4. Göttingen şairler birliği. Klopstock'un san'at telâkkisini kabul eden bu birlik 1772 de Göttingen'de tahsil eden şiire istidadlı bir takım gençler tarafından kurulmuştur. Bunlar gençlik galeyanlarıyla Klopstock'u göklere çıkarmaktadırlar. Maksadları Klopstock'un verdiği nümuneye göre tanrı ve fazileti öğmek, tabiat sevgisini yaratmak, vatan ve hürriyet fi-

kirlerini canlandırmaktı. Bu birliğin hayatı pek uzun sürmemekle beraber Alman edebiyatının müteakip inkişafında büyük rolü olmuştur. Azaları içinde en meşhurları Homer mütercimi Voss, Stolberg ve Hölty'dir. Bürger ve Glaudius isimli şairlerin de bunların şiir telâkkilerine karşı büyük bir sempatileri vardır.

(Arkası var)

Rus edebiyatında realizm ve büyük Rus realistleri

— Mehmed Zeki —

San'at eserleri tarihî ve sosyal hakikatleri mahdut ve dar karakterli ilim nazariyelerinden daha doğru, daha açık ifade ederler. Keskin görüşlü ve realiteye sadık bir san'atkâr eserile hakikati bize, bilerek veya bilmiyerek onu tarif eden veya onun dışında dolaşan bir ilim nazariyecisinden çok daha yanlışsız verir. Balzac'ı, yaşadığı cemiyetin mahiyeti «bütün ekonomistlerin topundan» daha doğru veren bir san'atkâr diye tarif eden çok haklıdır. Rusyada Şçedrin, Turgenef, Gonçarof, Ostrovski v. s. gibi liberal zadegâh muharrirler inhilâle yüz tutan toprak köleliği nizamının iç yüzünü, devrin herhangi bir sosyoloğ ve ekonomistinden çok daha açık, çok daha doğru vermişlerdir.

San'atın yegâne malzemesi şe'niyet ve içtimai münasebet âlemi olduğuna göre her san'at eseri az veya çok, fakat herhalde bir miktar realizm unsuru taşır. Şe'niyetten büsbütün ayrılmış hiç bir san'at eseri tasavur olunamaz. Fakat her esere de realist eser denmiyor ve denemez. Çünkü san'atkâr malzemesini yerinde doğru kullanmıyabilir. Şe'niyetin san'at eserinde zarurî olan inikâsı muayyen bir sosyal psikoloji dümeninin ve muayyen bir sosyal mecburiyetin sevkile o şekilde stilize edilir ki eser realist mahiyetini büsbütün kaybeder. Realist eser şe'niyeti doğru ifade eden, doğru aksettiren, şe'niyetin tasvirini esas ve öz edinen eserdir. Rus edebiyatı bu gibi eserlerle dolu zengin bir kültür hazinesidir.

İlk Rus realistleri, içinde yaşadıkları cemiyeti olduğu gibi ihata etmekte Balzac'a nisbetle daha az objektif ve daha az kudretlidirler. İçinde yaşadıkları sosyete, realizmi garptaki bütün olgunluğu ve dolgunluğile doğuracak ve besliyecek derecede inkişaf etmemişti. Memleketin istikbali, yeni ve ileri görüşlü muharrirlerin şuurunda, mevcut maddî hayat münasebetleri ve kanunlarile değil, devrin yeni Rus münevverliğinin manevî ve ahlâkî olgunluk seviyesile taayyün ediyordu.

Rusyada teknik terakki ve derebeyliğin sosyal münasebetlerinde değişiklik garbî Avrupaya nisbetle geç başladı. Rusya bu sahada henüz ilk adımlarını atarken garbî Avrupada inkılâplar derebeyliğin altını üstüne getirmiş bulunuyordu. Bu devirde derebeylik Rusyası Avrupadaki mürteci unsurların ve kuvvetlerin hâmisi ve merkeziydi. Halbuki diğer taraftan Rusyada kapitalist inkişaf yolu üzerinde duran zümreler yeni sosyal şekillerin reel bir vakıa olduğu tarafa, garba teveccüh etmişlerdi.

Tarihî vaziyetin bu hususiyeti devrin büyük muharrirlerinin eserlerinde parlak akisler bulmuştur.

Puşkin umumiyetle Rus edebiyatının olduğu kadar Rus realistlerinin de ilk büyük üstadı sayılır. O, klâsisizmden romantizm yolile san'at realizmine gelmiş, sübjektif seziş safhasını aşarak objektif şe'niyeti tasvirin şaheserlerini yaratmıştır. Onun edebî yaratıcılığının her devri gibi realizmi de daimî bir hareket ve inkişaf halindedir. «Yevgeniy Onegin»de real kaynak zadegânlık muhitidir. Fakat 1830 senelerinde Puşkin realizmin yeni bir devresine yükseliyor. O artık şehir halkı, orta ve aşağı tabakalar ve toprak köleleri arasındadır. Şairin dikkati sosyal şe'niyete ve onun mürekkep ve tezdalı seyrine gittikçe daha ziyade çevriliyor.

Puşkin Rus edebiyatında sosyal, psikolojik realizmin de yardımcısı olmuş, insan psikolojisini teşrih etmekte hayret edilecek bir maharet göstermiştir. Onun eserlerinde görülen mürekkep psikoloji tezadları şe'niyete aykırı değildirler; bilâkis şe'niyetin zarurî ve organik bir unsurdurlar.

Puşkin devrinin en büyük şairi olmakla kalmamıştır; Rus edebiyatının müteakip devirlerine de verimli, devamlı ve derin bir iz bırakmıştır. bu iz muhtevasının derinliğile olduğu kadar şekillerinin güzelliğile de belki Rus edebiyatında ilelebed kalacaktır.

Puşkin yaşadığı cemiyetin cebir ve şiddet yolile değiştirilmesini reddediyor, fakat eskiyen bu sistemin muhafazası imkânsızlığını, değiştirilmesi zarureti görüyor, realist kalemile bu zarureti işaret ediyordu.

Burada tezdad yüksektir. İlimde insiyakî materyalizmin oynadığı rol gibi san'atta da insiyakî realizmin yardımile mürteci görüşlü bir muharrir bile şe'niyeti az veya çok doğru aksettirebilir. Rus muharrirleri arasında bilhassa Gogol bunun en parlak misalidir. Gogol görüşleri itibarile mürtecidir. Derebeyliği beğeniyor, onun yaşamasını istiyordu. Zadegânlık hayatına kuvvetli bağlarla bağlıydı. Fakat realist kalemi insiyakî olarak, sevdiği ve bağlı olduğu bu hayatın iğrençliğini, çürüklüğünü ve yıkılışı-

nı tasvir etti. Keskin mizacile içinde yaşadığı toprak köleliği nizamının içyüzünü «şeytanlardan bile gülünç» gösterdi.

Bazı eserlerinde romantik bir çehre gösteren Gogol bilhassa «Müfettiş» te ve «Ölü ruhlar» da realizmin şahikalarına çıkar.

Rus edebiyat ve kültür tarihinin iftiharla kaydettiği büyük realistlerden biri de Turgenef'tir. Zadeğân estetiği terbiyesi almış bir san'atkâr olmasına rağmen halkçılığı ve Rus hayatının derinliklerine sokuluşu onu bugünkü Rus edebiyatının en yüksek tuttuğu klâsiklerden biri yapmıştır.

Rus realistlerinin en büyük vasıfları ve meziyetleri halka yakın, halkla bağlı oluşlarıdır. Zaten realist olupta halktan uzak, halka yabancı olmak hemen hemen imkânsız gibidir. Halkla bağlı olan muharrirlerdir ki umumun takdirini kazanabilecek ve yahud aşırı bir «dalga» uyandırabilecek eserler yaratabilirler. İşte Rus edebiyatının beynelmilel ehemmiyet kazanmasına imkân veren bilhassa bu karakteridir.

..

Silâhını ilk önce toprak köleliği nizamına karşı çeviren zadeğânlık realizmi köylü hareketlerinin zuhuruna kadar müterakki bir rol oynuyor. Fakat köylü hareketlerinin zadeğânlarda uyandırdığı vehim ve endişe tesirini bu realizm üzerinde de hissettiriyor ve onu bozuyor. Fakat nihayet Dostoyevski'nin ve Tolstoi'un eserlerinde Rus realizmi âlemşümul yeni tezahürler doğuruyor.

Dostoyevski irtica yolunu tutan bir mürteddir; dâhi bir mürtecidir. Şe'niyetin büyük ve haşmetli bir tahrifcisidir. Harikulâde bir realist kudret taşıyan büyük san'atkâr real tezahürlere mücerred ve mistik muhtevalar vermiş, onları sahteleştirmiştir. «Cürüm ve ceza» da reel inkılâpçı hareket problemi yerine «katil hakkı» nı dikmiştir.

Dostoyevski'nin bütün eserlerinde ana bir yalan vardır: İnkılâpçı münevverliğin fikirleriyle sukuta yüztutan zadeğânların düşünüşlerini aynı şey diye göstermek. Bu suretle irticain eline bir demagoji silâhı vermiş oluyordu.

Dostoyevski büyük bir realist olduğu içindir ki realitenin büyük bir tahrifcisi olmuş, fakat bu tahrifciliği, dünya edebiyatına realizmin şah-eserlerini vermesine mani olmamıştır.

Köylü hareketleri Tolstoi'un eserlerinde büsbütün başka akisler buldu. Tolstoi edebî hayatının başlangıcında kendine has bir köylücüdür. Lâkin edebî kavgaların keskinleştiği 60 senelerinde Tolstoi'un «Harp

ve sulh» u zadegânlığın bir müdafaanamesi gibi ortaya çıktı. Bu eserde o zadegânlığı köylülük kadar müteazzuv, esaslı ve tabîi bir sınıf olarak görür ve onu mazur göstermek ister. Lâkin Tolstoi bu müdafaacılığında bile realist kalmaktadır; hakikati tamamiyle söylemiyorsa da yalan da söylemiyor. Sevgili Nikola Rostofu'nu müdafaa ediyor, fakat onu bize kof, kaba, çene yumruklayıcı, kahraman olmaktan uzak bir zabıt diye takdim ediyor.

Tolstoi «Harp ve sulh» uyla ferdin realist tasviri metodlarını, insanın fiil ve hareketlerinin saik ve sebeplerini araştırmakta realizmi yeni bir mertebeye yükseltti. «Anna Karenin» de Tolstoi apoloji'den kurtuluyor; hakikati daha serbest, daha şuurlu, daha açık görüyor.

1861 de Rus zadegânlık ve köylülüğünde «her şeyin altı üstüne» gelmiştir. Tolstoi bu değişmenin emsalsiz tablolarını yaratıyor. Daha sonra Tolstoi büsbütün köylü taarfına, fakat köylünün inkılâpçı avangardı tarafına değil patriyarkal köylülük tarafına geçiyor. Patriyarkal köylülük onu bir ideoloğ olarak zayıflatıyor, fakat tenkidi realizmin şaheserlerini yaratmasına mani olmuyor.

Tolstoi'nin eserlerinde, görüşlerinde, doktrinlerinde telif kabul etmiyen bir çok zıddiyetler göze çarpar: Bir taraftan Rus edebiyatının eşsiz tablolarını ve cihan edebiyatının birinci sınıf eserlerini veren bu dâhi san'atkâr diğer taraftan «Mesihe vurgun bir derebeyidir.» Bir taraftan sosyal dalâlet ve sefaletle karşı bütün sesile haykıran bir mücahit; diğer taraftan zayıf, mütevekkil bir münevverdir. Bir taraftan yaşadığı cemiyyetin amansız bir münekkididir; meedniyet nimetleriyle sefaletin yanyana, başbaşa, kucakkucağa yükselişi karşısında isyan eder; fakat diğer taraftan fenalığa cebirle karşı gelmemegi vazeder.

Balzac, devrini ihata edişi itibarile en büyük bir realistse Tolstoi şe'niyet malzemesini konkre bir şekilde işlemekte rakipsiz bir san'atkârdır.

..

Liberal zadegân muharrirler, «Yevgeniy Onegin», «Yüzbaşının kızı», «Babalar ve çocuklar», «Aile vak'aları» ve ilh... gibi eserleriyle «Zadegânlık yuvasını» idealleştirmişlerdi. Onlar, yaşadıkları malikânelerdeki fecayii, toprak kölelerine reva görülen muameleleri, toprak köleliği nizamının iğrençliğini görmüşler, fakat kendi sosyal varlıkları ve tabiatları iktizası bu hayatın yalnız müsbet tarafını terennüm etmişler, menfi taraflarını, eğer kapalı geçmemişlerse, insiyakî olarak ve dolayısıyla göstermişlerdir.

1860 - 70 senelerinde doğan inkılâpçı demokratik realizm, zamanının bütün sosyal ve edebî telâkkilerinin üstüne çıktı. Bu realizm hayali sosyalizmle birleşerek bir taraftan çökmeğe yüztutan derebeyliğe, diğer taraftan doğmakta olan kapitalizme karşı cephe aldı. Realist şiirlerle Nekrasof ve Satirik romanlarla Şçedrin bu realizmin en büyük üstadları olmuşlardır. Nekrasof liberal zategân muharrirlerin tasvir etmekle iktifa ettikleri acıklı ve sefil hayatı şiirleriyle amansız bir itham ateşi altına aldı.

«İşte yine babalarımın hayatı eğlenceler, kibir ve nahvetler, kirli, bayağı ve ahlâksızca zulümler ortasında semeresiz ve boşu boşuna geçtiği topraklar; ezilmiş ve titriyen esir sürülerinin efendilerin en âdi köpeklerine gıpta ettiği o tanıdık ve bildik yerler.»

Nekrasof'un bize tanıttığı derebeyliklerle liberal edebiyatın «İyi ruhlu» kahramanları arasında hiç bir benzerlik yoktur. Bunlar köylülerin hayvanlarını kovalayıp öldüren, «İlk gece hakkı»ndan (1) utanmadan istifade eden pervasız ve zalim esir sahipleridirler.

«Rusyada iyi yaşıyan kimdir?» adlı eserinde derebeyi Obolt - Obol-dyef rastgeldiği bir köylüye mağrurana bir lisanla şöyle diyor:

«Kanun benim arzumdur. Yumruk polisimdir! Kuvvüm saçan vuruş, dişleri döken vuruş, kemik kıran vuruş!»

«İnsanların insan ticareti yaptığı memleketin bu dehşetli manzarası» karşısında tenkidî realizmin en değerli eserlerini yaratan büyük Rus muharrirlerinden biri ve belki de en büyüğü Şçedrin'dir. Şçedrin realizmin umumî tarihinde müstesna bir yer tutar. İhatalı ve keskin bir görüş kabiliyeti taşıyan muharrir yaşadığı cemiyetin «objektif bir destanını yaratan» Balzac'tan bilhassa mucadeleci ve partici çehresile ayrılır. Şçedrin'de ahlâkî ve siyasî hedefle estetik hedef arasında tezat yoktur. Fakat mümessili olduğu köylü demokratizminin dar telâkki tarzı taşıdığı objektif ideallerle önünde duran tarihî vazifeler arasındaki tezat onun realizmini tahdit etmiştir. Aynı şey bütün inkılâpçı demokratik realistlerde görülür. Meselâ Nekrasof'un «Çiftçi» cenneti, sosyalizmi terennüm eder; fakat sosyalizmden ziyade inkılâpçı halkçılığın objektif muhtevasına uyar, buna rağmen hiç te realist sayılamaz.

İnkılâpçı demokratik edebiyatın diğer bir eksiği realist ve müsbet insan tipini yaratamamasıdır. Realist bir nüve taşımasına rağmen yine re-

(1) Derebeylik Rusyasında evlenen bir köylü zifafa girmeden evvel gelini efendiisnin konağına götürmeğe ve bickrini ona teslim etmeğe mecburdur. Derebeyliğin «İlk gece hakkı» işte budur.

alitenin hususiyet ve şartları icabı olarak ütopi'ye doğru inkişaf eden Çernusevski'nin «Yeni insanlar»ı da demokratik edebiyatın verdiği müsbet örneklerin en parlağıdır.

Rus Realizminin liberal ve inkılâpçı demokratik devirlerle Gorki devri arasında bir geçid devri realizmi vardır. Ve bunun en kudretli mümessili Çehof'tur. Çehof hiç bir siyasî doktrin taşımayan, kalemini ve san'atını doğrudan doğruya hiç bir gayeye hasretmiyen, Rus hayat ve şe'niyetinin derinliklerine sokularak yaşadığı devrin içyüzünü bütün açıklığıle meydana koyan büyük bir san'atkârdır. Eserlerinde devrinin mühim sosyal hâdiselerini oldukları gibi aksettirdi: zadegânlığın çürüklüğünü, çöküşünü, köylülerin perişanlığını, Çarlığın korkunç suratlı bürokratlarını, devrinin pısırik ve miskin münevverlerini tasvir etti. Hayatı bütün güzellikleriyle fakat aynı zamanda bütün çirkinlikleri ve gerilikleriyle ve bitaraf olarak verdi. İçtimaî yaraları, gizli ufunetleri açtı ve göstermekle iktifa etti.

Yirminci asrın başlangıcında Çehof'un realizmine karşı Gorki şe'niyetin öyle bir tasvirile ortaya çıktı ki mücadele zarureti kendi kendini gösteriyordu. Çehof'un iyi bir hayat hulyası güden mütevekkil münevverine mukabil Gorki faal, azimkâr ve mücadelecî insan tipini yarattı. O, hayatın iğrenç safhalarını açmağı ve göstermeğı kâfi görmüyor, onunla mücadele etmeğı, onu yenmeğı, değiştirmeyi telkin ediyordu. Demokratik realizmin ilk zamanlarda taşıdığı tenkidî temayül Gorkide bilhassa kuvvetlidir. İlk eserlerinden «Klim Samkin» e kadar halis tenkidî vasıf onda çok barizdir. Gorki'nin realizmini on dokuzuncu asrın inkılâpçı demokratik realizminden ayıran hususiyetlerden biri sübjektif idealle objektif tarihî vazife arasında tezaad taşımasıdır. Gorki devrinin maddî hayat münasebetleri ve kanunlarından ilham alıyordu. Tarihî vazife ancak bu münasebetlerin zarurî ve tabiî bir icabı olabileceğine göre onun realizmi tezaadlı olamazdı.

Gorki'nin realizmindeki ikinci bir hususiyet menfiyi tenkid ederken müsbeti görmesi, göstermesi ve onu terennüm etmesidir.

Bugünkü Rus edebiyatı Rus sosyetesinin tarihî inkişafını ve bu inkişaf uğrunda mücadeleyi müşahhas bir surette aksettirmeğe ve «Yeni insanlar»ı yaratmağa çalışıyor. Yeni realizmin metodu insandaki ferdî ve sos-

yol hasiselerin, hususî ve tipik hal ve tezahürlerin vahdetini göstermektedir.

Rusyada eski hayat şartları yeni hayat şartlarından, eski realizm yeni realizmden, şüphesiz ki çok başkadır. Lâkin eski realistlerin şaheserleri yeni edebiyat için hayatî ehemmiyeti haiz bir miras, bir hazinedir. Eski realizmin an'anelerile yeni realizmin perspektf'leri birbirine bağlıdır.

Jean - Jacques Rousseau hakkında bir deneme

Yazan: Romain Rolland

Çeviren: Sıtkı Yırcalı

Jan - Jacques Rousseau zamanına hâkim olan zekâ kudretinin en parlak misallerinden biridir. Gerek içinde bulunduğu gerek onu takip eden asır cemiyetlerine nüfuz ederek onların içtimaî durumlarını al tüst edip deşiverdi. Yakılan eski âlem kininde aldanmamıştı. 19 uncu asrın bütün içtimaî karışıklıklarının mes'uliyetini onunla Voltaire'e atfetmekte haklı idi. Fakat bu suçta en büyük hisse Voltaire'den ziyade Rousseau'ya düşer.

Voltaire etrafında kesif bir kütle teşkil eden «Encyclopédiste» lerle bir çok peyki olan parlak bir yıldız oldu. Rousseau tek başına yaşadı. Ve yalnız başına mücadele etti. Hatt kavgalarında bazan Encyclopédiste'lerin kindarlıklarile de çarpışmak mecburiyetinde kaldı. Çünkü onların ahlâk telâkkisini çürütüyor, sosyal olarak onlardan daha ileri gidiyordu. Voltaire ve müridleri Diderot, d'Alembert, d'Holbach, Helvetius bilhassa eski cemiyeti, onun telâkkilerini, sui istimallerini yıkmak için ayaklanmış yeni tefekkür tarzının inkârcı cihetini canlandırıyorlardı. Serbest, müstehzi ve tenkidci bir mantığın mümessili idiler.

Rousseau bu iki haleti ruhiyenin ve başlı başına, kurucu tarafını ve yeni imanını şahıslandırır, o cümhuriyetin mübeşşiridir. Fransız büyük ihtilâli kendisinin ona ait olduğunu iddia eder.

Bununla beraber Rousseau'nun da Voltaire gibi kendisine bağlandığını ilân eden bu inkılâbı tanımıyacağına hükmetmek yanlış olmaz. Fakat büyük eserler her zaman yapıcılarını geride bırakırlar. Ayaklandırdıkları ve zincirlerini kırdıkları kuvvetler ileri fikirler onların daha ev-

vel tahmin edemeyecekleri fırtınalar doğurur. Bununla bareber ortaya at-
tıkları sosyal devrimler onların malı olmaktan da çıkmaz. Taliin kendi-
sine yüklemiş olduğu bu role karşı yaptığı bütün inkârlara rağmen Rous-
seau tarih içinde içtimâî kalkınmaların büyük mübeşşiri ve yeni zamanla-
rın ilk kurucusu olarak kalacaktır.

Şahsiyetinin bütün kuvvetleri onun iradesinden daha çabuk ilerledi-
ler ve tasavurlarının hudutlarını aştılar. Halbuki o bütün bunlardan kur-
tulumak için can attı.

Bu şuur ve tefekkür aydınlığı tıpkı başka bir âlemden kendisine
verilen korkulu, fanî fakat hakikî bir vazife ve ihsan gibi onu on sene
deha ve cezbe içinde kendi kendinin bilé fevkinde yükseltti. Bu devreden
sora yine hasretini çekmekten bir an hali olmadığı hulyalarının âlemi içi-
ne döndü.

Fakat sarfettiği gayretin büyüklüğünden ve alevlenmiş sözlerinin
uyandırdı,ı gürültülü akislerden bunalmış şarkılarının güzelliği içinde
çalkanana azabile bir nevi acı sayıklama içinde sönüp gitti. Onun ihtilâlcî
olan yalnız fikirleri değildi. Bütün eseri de duyuş ve anlatış bakımından
bir ihtilâldi. Ve kendinden sonraki devrin san'atını da değiştirdi.

Rousseau bir tek şahsında bir çok insan ve çeşidli san'atkâr toplu-
yordu. Hem de bunların her biri birinci sınıf olmak üzere... O samimî
san'atın, yarım sesle mırıldayan hulyaların ve ruhumuzun içine kadar ine-
bilen ince bir tahlilin verdiği itirafların üstadı oldu. Aynı zamanda deha-
sını ve hastalığını teşkil eden Psycho - physiologique hususiyeti bilhas-
sa kendi hodbinliğine dayanıyordu. Cemiyet ve edebiyat âdabına uymak
kaygusundan uzak yalnız kendisinden bahsetti. O hakikî benliğini keş-
fetmişti. Kendisinin dediği gibi «gördüğü çizgileri takip etmekten başka»
hiç bir san'at tanımadan o karanlık bir odada çalıştı. Kendi kendini mü-
şahede etmekten hiç yorulmuyordu. Fransada Montaigne'den başka hiç
kimse bu hususta bu kadar ileri gitmemişti. Halbuki Rousseau onu bile
kendini beğendirmek için başkalarına gösteriş yapmakla itham etmiyor
mu? Bu şekilde utanmadan kendi içini tahlil ve izah ederek zamanında
binlerce kişinin baskı vurup saklamağa mecbur kaldıkları hisleri ortaya
atıp açığa vuruyordu, asrî vicdanı ve zekâyı hürriyete o kavuşturdu. Ve
ona bağlarını kırıp kendisini tanımağı ve kendine hitap eylemeğı öğretti.

İlâve edelim ki bu yeni âlemi anlatmak için kendisine belki hür ve çeşidli bir lisan yaratmak lâzım geldi.

«Ben eşyanın ve maddenin olduğu gibi yazış şeklinin de fevkine çıkacağım. Daima bir tarzda yazabilmek için şekle bağlanıp kalmıyacağım. Lisan kaidelerini hoşuma gittiği gibi kullanacağım. Kaygusuzca keyfime göre değiştireceğim. Sıkılmadan göz alıcı formüllere bağlanmadan, özenmeden her şeyi gördüğüm gibi, hissettiğim gibi söyleyeceğim.»

Kendimi aynı zamanda intibalarımın hatıralarına ve halihazır hislerime terk ederek ruhumun hem hâdiselerin oluşu ve hem de onları yazdığım zamanki tesirlerini çizeceğim. İsrarsız, gelişigüzel fakat tabii ifadem bazan çabuk, bazan karışık, bazan makul, bazan deli, bazan hasta, bazan şen o da benim hayat tarihimin bir parçası olacak..»

Şayed içinde saklı olan sanatkâr bir orkestra şefinin bagetini elinde tutmasaydı, bu ritim ve heyecan zenginliği bir keşmükeşe dönebilirdi. 1760 da kitaplarını basan tabi Rey, kendisinin her şeyden evvel bir musikişinas olduğunu onun için Style hususunda «ahenk o kadar ehemmiyeti haizdir ki onu hemen vuzuhtan sonra hattâ doğru ifadeden bile evvel nazarı dikkate» aldığını yazıyordu.

Ahengi bozmamak için hikâyenin hakikatini feda edebilirdi. Hattâ açıkca grameri ayak altına alıverdi. Onun için fikirler ahenkten sonra geliyordu. Kelime haline koymadan zamanlarını ve cümlelerini kendi kendine terennüm ediyordu. Kendisi farkında olmadan nesirde en büyük bir şair ve yalnız vezin, kafiye ve ahenkten dolayı değil fakat hassasiyetinden, hayallerinden ve düşünüş tarzından dolayı da Fransız romantizminin mübeşşiridir.

Chateaubriand ve Lamartine ondan doğdular. Michlet ve George Sand baştan başa onun tesiri altındadırlar. Kendi hakkındaki sıfatına rağmen zeki, metin bir vicdan sürükleyicisi vasfını gösterdi. O hakikî, sağlam ve canlı bir ahlâkın cömerd sevki tabiîsine sahipti. Bu ahlâk ne dogmatik, ne mücerred, ne de muayyen prensiplere bağlıydı. Fakat hakikî ihtiyaçlara ve son derece insanî sıfatlara uygundu.

Klâsik ve mutlak hükümlere bu kadar bağlı olan bir zekâ için şayanı dikkat olan nokta her şeyi kanunlaştırmak hususundaki şiddetinin bile Relativisme'le işlenmiş olmasıdır. Bu da onun müsamaha sevgisine uy-

maktadır. Lettre à Alembert tetkik edilecek olursa hükümlerin ve tarihin nisbiliğinin açıkca tasdik edildiği görülür.

Rousseau kuvvetli bir hareket şuuruna malikti. Ondan evvelki zamanların statique akılcılığile tezat teşkil eden bu dinamizm modern tefekkürü beraberce Goethe'nin (Meurs et deviens) ine doğru götürüyor. O edebiyata tahteşşuurun zenginliklerini, insanın o zamana kadar meçhul ve gizli kalmış iç âleminin oluşlarının kapısını açtı. Bu suretle Freudisme'in menbalarından biri oldu. Tolstoi gençliğinde yıldırım darbesini ondan yedi. Yaşlanınca tıpkı bir azizin resmi gibi Rousseau'nun portresini bir madalya halinde boynunda taşıdı. Ahlâk reformu, Iasnaïa Poliana mektebi Rousseau doktrinin örneğini takip ediyorlar. Son günlerine kadar Rousseau'nun tesirini ve ona bağlılığını tekrar etmekten geri kalmadı. Onların birbirine benzeyişleri din sahasında san'at hususunda olduğundan daha az değildir.

Rousseau asrî tefekkürü yaratmakta henüz tükenmedi.

Eski Yahudilerde aile

— Safaeddin KARANAKÇI —

Eski Yahudiler Yahveh veya Yahovo denilen bir Allâha tapmakla bütün diğer kavimlerden ayrılıyorlardı. Yahudi dini mevcut dinlere nazaran daha derunî idi. Bu derunilik Yahudilerin hususî hayatlarına kadar intikal etmişti. Şöyle ki ahdi atik namı verilen ilk mukaddes kitap yalnız bir din kitabı değildi. Yahudinin bileceği şeyleri gösteren, giyeceği kumaş ve elbiseleri tayin eden, Allâha ve birbirlerine karşı olan vazife ve vecibelerini sayan bir «Code» den farksızdı.

Kavm; kabilelere ayrılmıştı. Kabile reisleri, müşterek ve bir Allaha tapmakla beraber birer Peygamberden farksızdılar. Kendilerinde hem rahiplik, hem hâkimlik hem den kumandanlık sıfatları vardı.

Yahudilerin ilk içtimaî müessese ve teşkilâtları Mısırdan hicret etmekle başlar. Musa Peygamber tarafından Allâhın emirleri diye Yahudi-kavmine tebliğ edilen avamiri aşare; din namına; Yahudi mistisizmi namına bir çok fedakârlıkları tazammun eden hükümleri ihtiva etmekte idi.

Eski Yahudilerde baba veya kardeş velâyeti üzerine kurulmuş bir aile tipi görüyoruz. Aile reisi olan baba veya kocanın aile efradı üzerindeki nüfuz ve salâhiyeti çok genişti. Bu aile tipi; ufak tefek farklarla Romalıların Patria Potestas ını hatırlatır.

Çocuk kayıtsız ve şartsız ana ve babasına itaat etmekle mükellefti. Ana ve babasını dinlemiyen, onlara karşı gelen çocuklar şiddetle cezalandırılırdı. Aile çocukları birbirlerine karşı muhabbet beslemek mecburiyetinde idiler.

Ana ve babasına küfür eden çocuk katl olunurdu. Çocuğun kötü ahval ve harekâtında ana ve baba nasihat eder, çocukta bir intibah husule gelmezse bir takım cezalar tatbik ederlerdi. Ceza ile de uslanmıyan çocuğu ana ve babası şehrin kapısına götürür ve muhtarlaraya haber verirlerdi. Muhtarlarla beraber kesif bir halk tabakası çocuğun bulunduğu

yere gelirlerdi. Buralarda ana ve baba muhtarlara hitaben ve çocuklarını işaret ederek: — Bu çocuk bizi dinlemiyor, müsrif ve bekridir» derlerdi. Ana ve babanın bu beyanları üzerine orada bulunanlar taş atmak suretile çocuğu öldürürlerdi.

Evlenme müessesesinde nikâh esastı. İsrail kavminin çoğalması mülâhazasıyla taaddüd zevcat usulü kabul olunmuştu.

Eski Yahudilerde ahkâm sabıkamızdaki «Mihir»i andıran bir müessese vardı. Nikâh akdedilirken erkek karısına bir miktar para borçlanırdı. Bu borcun kızlar için asgâri miktarı ikiyüz zonze dullar için de yüz zonze idi. Nikâh imtidadınca koca bu parayı vermek mecburiyetinde değildi. Fakat ölümü veya vefatı halinde karısı tahriri bir vesikada miktarı gösterilen bu parayı ölen veya kendisini boşayan kocasının mallarından alırdı. Kadın babasının veya erkek kardeşinin evinden getirdiği malların sahibi fakat kocası zil-yedi olurdu. Yani nikâh müddetince kariya ait malların mülkiyeti kendisinde kalır fakat kacası tarafından idare olunurdu. Talâk vukuunda koca bu malları karısına iade etmeğe mecburdu. Koca bu malları her ne suretle olursa olsun ahara devir edemezdi.

Talâk yalnız erkek için tanınmış bir hak idi. Koca boşadığı karısını ikinci bir kocaya varmadıkca tekrar alabilirdi. Kocasından boşanmış kadınla evlenmek iyi görülmezdi. Kocasından boşanılan kadın ikinci kocaya varır ve bu ölürse birinci kocası tekrar onu nikâhla alabilirdi.

Eski Yahudilerde Lévirat denilen bir usul vardı. Bu usul sağ kalan erkek kardeşin, ölü kardeş karısını almasıdır. Kardeşin çocuğu olmamışsa dul kadının kayını ile evlenmesinden doğan çocuk ölen kardeşin çocuğu telâkki olunurdu. Bundan gaye ölen kardeşe ait halefiyetin akamete uğramamasını temin etmekte.

Bir kimse ölen kardeşin dul karısını almak istemezse, dul yenge şehrin muhtarlarını çağırıp huzurlarında kendisi ile evlenmek istemiyen kayınının göstererek «Kaynım kardeşinin ismini ibka ve bana kayınlık vazifesini icra etmekten çekiniyor» derdi. Kayınbiraderi «Evet, almağa razı değilim» derse yengesi ona yaklaşıp, ayağından pabucunu çıkararak kayının yüzüne tükürür ve «Kardeşinin hanesini bina etmiyen adama böyle muamele oluna» der ve Yahudiler arasında bu adamın evi Pabuç çıkarılanın evi diye anılırdı.

Nikâhlı kadından başka Müstefrişelik de eski Yahudiler arasında tanınmış ve taammüm etmişti. Müstefrişe, evli veya bekâr bir adamın bir cariye ile belli bir şekilde karı koca gibi yaşaması idi. Cariye müstefrişe bulunduğu müddetçe esirdi. Müstefrişlikten çıkarılmakla hür olabilirdi.

Mirasta erkek evlâdın rüchaniyetini görüyoruz. Eski kanun ve örf ve

âdet kız evlâdı verasetten tamamen mahrum bırakmıştı. Bilâhare kız evlâdın da miras tablosuna girdiğine tesadüf ediyoruz.

Mirasta şu kaideye itina edilirdi.

Bir kimsenin vefatı halinde bir erkek ve bir de kız evlâdı varsa bütün miras erkek evlâda intikal ederdi. Kızın evlenmesi halinde erkek kardeş onu cehizlemekle mükellefti.

Vefat eden adamın iki erkek evlâdı varsa mirası üçe taksim olunurdu. Büyük evlâd iki; küçük evlâd bir hisse alırdı. Müteveffanın erkek evlâdı olmayıp kız evlâdı bulunuyorsa miras tamamile kız evlâda intikal ederdi. Kız evlâdı bulunmadığı takdirde müteveffanın erkek kardeşine, kardeşi olmadığı hallerde amcasına ve bunun da yokluğunda en yakın akrabasına ve nihayet kabilesine kalırdı.

Yahudiler aile varlığını temin ve idame ettirmek için çok şiddet'li hükümler vazetmişlerdi.

Yakın akraba arasında izdivac şiddetle memnudu.

Tevratta; zina yapanlar aleyhine şiddetli hükümler mevcut olmasına rağmen nikâhın şekline ve bu müessesenin mevcudiyetine müteallik sarîh hükümlerden mahrumuz. Tevratta dul kadın, kocası tarafından satın alınırdı. Bilâhara Meşina ve Talmud devrinde nikâh müessesesine ait bazı hükümler görüyoruz. Meşina ve Talmud İslâm müctehitlerinin tefsir ve içtihadlarını andırır hükümleri ihtiva etmektedir.

Bu hükümlere nazaran eski Yahudilerde nikâh; tarafların rızası ve muvafakati ile tekemmül eden bir akittir. Nikâh akdında kadın muvafakat ve riza beyan edebilmek için babasının iznini almak mecburiyetinde idi. Nikâh akdinde erkek nişanlısının parmağına bir yüzük takar ve bir miktar para vererek müstakbel eşine «Sen benim karımsın» der, karısı da «Evet» cevabını verirdi. Bidayette kızları teşhiz etmek âdeti yoktu Yahudiler Arzı mukaddeste yerleştikten sonra evlenecek kızları teşhizle mükellef oldular. Bu mükellefiyet hayatta ise babaya yoksa erkek kardeşlere düşerdi. Baba veya erkek kardeş kız veya kız kardeşlerini cehizlemekle ona miras hakkından bir hisse ayırmış oluyorlardı.

Yahudiler aile mahremiyet ve samimiyetini muhafaza için ahlâk ve namus kayıplarına pek fazla ehemmiyet verirlerdi.

Bir erkek evlendiği kızın bakir olmadığını iddia edecek olursa kızın ana ve babası şehrin muhtarlarını bulup kızlarının bekâretini isbat ederlerdi. Kızın bekâreti şehir muhtarları tarafından tasdik ve kabul olduğunda takdirde muhtarlar; genç karısına iffetsizlik isnad eden adamı yüz

miskal gümüşle mahkûm ederlerdi. Müfteri kocadan alınan bu para mağdur kızın ana ve babasına verilirdi. Kız, kocası tarafından muhafaza edilmek mecburiyetinde idi ve ömrünün nihayetine kadar kocası tarafından tatlik edilemezdi.

Genç gelinin bekâreti; kocasının iddia ettiği gibi yoksa kız, babasının evinde kötülük yapmış olmakla itham edilerek recmolunurdu.

Nikâhtan evvel cinsî münasebette bulunan nişanlılar hakkında şiddetli hüküm ve cezalar vardı. Cima kırdı ve kızın muvafakati hilâfına vukua gelirse yalnız erkek recmedilirdi. Fiil şehirde ve kızın muvafakati ile olduğu takdirde hem kız hem de erkek recmedilirdi (1).

Başkasına ait evli bir kadınla yatmak; yani zinada bulunmak katli mucibdi. Erkekler arasında gayri tabîî münasebetler şiddetle cezalandırılır, hem fail, hem mef'ul katlolunurdu.

Eski Yahudilerde gelin kocasına ve kocasının ailesine hürmet etmeğe mecburdu. Kayınvaldesini döven gelin kamçılanır, kocasına el kaldıran kadının burnu, kulakları kesilir, gözü çıkarılırdı.

(1) Tevrat altıncı bab 22.

Şiire dair

— Altan SUNAR —

Theodore Watts - Dunton (1832 - 1914) ün şiir hakkındaki görüşlerini ihtiva eden yazısını, tercümesi geniş bir yer tutacağından, hulâsa ederek okuyuculara takdim ediyorum. Yazının ilk kısmında şiir tarihi tekâmülü içinde tetkik edilmiş ve, ihtimal ki bunun için, saf şiir nazariyesi pek sat-hi olarak işlenmiştir. Buna mukabil, kanaatimce, çok mühim olan ikinci kısmın yalnız şiir için değil fakat roman v. s., edebî neviler için de bize yanılmaz bir miyar verdiğini zannediyorum.

Modern tenkidde şiir kelimesi, bazan muhayyilevî duyuşun (artistik veya başka) bir ifadesini, bazan da münhasıran bir edebî san'ati anlatmak üzere kullanılır. Muhayyilevî duyuşun, bir enerji hareketinin, insaniyetin inkişafını yapan ilk büyük beşerî kuvvetlerden birinin ifadesi olarak geniş manasile şiir, tarihte ilim kadar mühim bir rol oynamıştır. Bazı edebiyatlarda (İngiliz edebiyatı gibi) poetik enerji, ve diğerlerinde (lâtin edebiyatı gibi) poetik san'at hâkim vasfı teşkil eder. Münferiden muharrirler için de aynı ayırmayı yapabiliriz. Klasik edebiyatta Pindar enerji şairlerinin örneği olarak alınabilir; Virgil de san'at şairlerinin.

Pek büyük muharrirlerde — Homer, Aeschylus, Sophocles, Dante, Shakespeare, Milton, ve ihtimal ki Goethe'de — poetik enerji ve poetik san'at muvazene ve müsavat halindedirler. Bu yazıda ancak san'at olarak alınan şiirden bahsedeceğiz. Bizi alâkadar eden şey, bu tarzda telâkki edilen şiirin esaslı prensiplerini tetkik etmektir. Araştıracığımız iki mesele vardır:

(1) Şiir nedir?

(2) Poetik ilcaatın iki büyük nevinin, yani dramatik muhayyilenin, ve lirik yahut egoistik muhayyilenin, artistik mahsulleri kaç çeşittir?

Tarifler, umumiyetle, tatmin edici ve güvenilebilir formüller değildir; fakat şiirin tarifleri bilhassa böyledir. Bununla beraber burada bir tarif teşebbüsünde bulunacağız; ve, musiki münekkidlerinin «mutlak musiki» tâbiri gibi «mutlak şiir» sözünü kullanaark, büyük bir iddiaya kapılmaksızın, şu tarifi veerceğiz:

Mutlak şiir, heyecanlı ve ritmik bir lisan içinde beşerî zihnin müşahhas ve artistik ifadesidir.

Hiç olmazsa şunu kabul etmek mecburiyetindeyiz ki mevzuu ne olursa olsun edebî bir ifadeye, tam manasile, şiir diyebilmek için, onun, derin bir manada heyecanlı, muhteva ve metodunda müşahhas, hareketinde ritmik, ve formunda artistik olması icap eder.

Hakikî şiirin ifadesinin metod ve muhtevada müşahhas olması vazih bir zarurettir; bununla beraber bu cümle didaktik şiir denilen şey tariftan atmıştır. Şairin mücerred şeylerle hiç bir alâkası yoktur; yahut vardır, münhasıran şu manada ki: onları alır ve müşahhas bir hale koyar. Çünkü, artistik olarak o, sadece, Gravina'nın bahsettiği «cihanşümül fikir» i - tabiatta ve insanda esaslı ve an'anevî olan şey - müşahhas formlar içinde insiyakla tecessüm ettiren kimsedir; ve poetik artist olarak da, o. müşahhas formları için insiyakiyle mevzun dili seçen bir insandır.

Şiirin hareketinde mevzu yahut hattâ ritmik olması lüzumu bazan inkâr edilmiştir. Burada mevzuun esasına temas ediyoruz. Aristoteles, şiirin zarurî temelinin icad olduğunu iddia eder görünüyor ve ihtima lki şiirin zarurî teemlinin form değil muhteva olduğu iddiasına karşı ilk isyan eden münekkid Halicarnassus'lu Dionysius'dur ki onun kelimelerin tertibi hakkındaki risalesi hakikaten edebî tenkidin çok güzel bir parçasıdır.

Bizzat şairler tarafından vezin, uzun zaman, şiir için zarurî bir şart olarak düşünüldü. Diğer taraftan tenkid, muhteva ve metodda müşahhas, poetik enerji ile dolu olan nesirlere «şiir» demekle devam ediyordu. Bunlar, Aristoteles'in şiir için istediği meziyetlerdi. Bugün bu meseleye dair münekkidler arasındaki ihtilâf eskisinden farklıdır. Bir grup münekkidler, Dryden'le beraber diyorlar ki «kelimenin Yunanca manasından anlaşılacağı üzere şair, bir yapıcıdır; ve yapamıyan (yani icad edemiyen) bu ismi alamaz.» Diğer bir grup ise, bir muharririn şair mi yoksa nâsir mi olduğunu icad değil, fakat artistik işleme, form tayin eder diye ısrar ediyorlar. - Mevzuu ne olursa olsun hakikî poetik ifadenin temeli heyecandır; fikirler şiire konmadan evvel heyecanlı bir tarzda ifade edilmelidirler; ve bu heyecanlı ifade tam manasile şiir olmak için bir şey ister: stil ve form.

Gerçi bir çok münekkidler şimdi kabul ediyorlar ki «L'art est une forme» (san'at bir şekildir), yani vezinsiz ve formsuz şiir olamaz; buna mukabil birkaç münekkid de şiir bunlardan yalnız birile mevcut olabilir kanaatindedir. Lâfzı melodiden tamamen müstakil, fakat çoğu zaman onunla beraber, ve «composition» dan ayrı olarak şairin etrafında dalga-

lanan bir atmosfer vardır; ve şair bu atmosfer içinde her şeyi görür. Bir atmosfer ki onun ifadelerini şiir haline getirir. İşte poetik muhayyile dediğimiz bu atmosferdir.

Şiir meydana getirebilmek için, ruhun benlik - şuurundan kurtularak mutlak hürriyete kavuşması, vecd ve istiğrak haline gelmesi lâzımdır. Bu ruh haleti yaşanmadan hakikî bir mısra yazılamaz. Hiç bir kimse «tekrar doğmadan» (yahut metnin tam tercümesinin söylediği gibi «yukarıda doğmadıkça») hakikî bir şiirin tek bir mısraını yazamaz. Ve sonra, alelâde nâzımın idraki dışındaki en yüksek form, bu değişikliğin neticesinde ona gelir.

Filhakika denilebilir ki samimiyet ve hadsî kavrayış, poetik rüyanın harikulâdeliklerini şaire getiren bu iki melek, ona form'un da en derin ve en hakikî hazzını getirir. Yine denilebilir ki samimiyet ve hadsin yardımıyla şair, diğer insanlardan daha vazih olarak, san'atın ebedî hudutlarını görür. Sophocles le beraber görür ki hiç bir şey, hattâ bizzat şiir bile, bütün bir kötülük ordusu tarafından istilâ edilmiş olan insan için kıymetli değildir. ancak, yalnız en derin ve en yüksek manada iyi, ve insanları birbirine bağlayan daha sıkı merhamet ve sempati bağları, bazan kaderin ve hattâ tabiatın, bizi doğuran annenin, kendisile birleştiği düşmanlarla çarpışmak için bize kuvvet verir. Milton ile beraber görür ki insan ruhunun en yüksek vasfı - ki İngilizcede fazilet kelimesile ifade edilmiştir - mükâfatlandığı büyük şiirden bile daha büyüktür; Babil-denberi konuşulan bütün lisanların ritm'lerinden daha sihirlidir. Shakespeare'le ve Shelley ile beraber görür ki ruhun en yüksek ve en derin ihtirası - ki İngilizcede ona aşk denmiştir - bütün san'attan daha güzeldir.

Şimdi, şu suale geliyoruz: İki nevi poetik ilcanın, dramatik muhayyilenin ve lirik yahut egoistik muhayyilenin, artistik mahsulleri nelerdir? Poetik muhayyilenin iki nevi var demekle aldanmış olmuyoruz. - (1) En yüksek şeklile Aeschylus, Sophocles, Shakespeare, Homer'de görülen poetik muhayyile nev'i ve (2) en yüksek şeklile Pindar, Dante, Milton'da, yahut başkalarında meselâ Sappho, Heine, ve Shelley'de görünen poetik muhayyile şekli. Birincisine, şairin şahsî veya lirik ilcasile şartlandırılması en yüksek dramatik bir faaliyet olduğu için, mutlak dramatik görüş diyebiliriz; ikincisine de, şairin şahsî veya lirik ilcasile aşağı yukarı şartlandırılmış olduğu için, nisbî dramatik görüş denilebilir. Seçeceğimiz sözler ve tarifler ne olursa olsun böyle bir ayırma yapmadıkça şairleri, yahut şiirin muhtelif şekillerini tasnif etmeğe imkân yoktur.

Gazel, şarkı, mersiye, v. .s. gibi bütün safi lirik şiir şekillerini elde etmek için nisbî görüş dediğimiz muhayyilevî kuvvetin kâfi geldiği bes-

bellidir. Poetik san'atın diğer bir çok şekillerinde bu nisbî görüşün faaliyetinde olduğunu görüyoruz.

Hattâ Dante'de, Milton ve Virgil'de bile nisbî görüşten başka bir şeyin mevcudiyetini bulmak güçtür. Ve bütün Asya şairlerinin(hattâ Hint dramının) eserlerini yapmak için nisbî görüş kâfi gelmiştir. Filhakika hakikî dramı doğuran mizac, denilebilir ki, garp zihniyetinin inkişafıdır. Çünkü, Sami ve Çin edebiyatı kısmen müstesna, mukaddes kitabın dramatik anlatışlarında veya Rémusat tarafından tercüme edilen o dikkate değer mensur hikâye The Two Fair Cousins'da görüldüğü gibi, mutlak görüş Asya edebiyatlarında çok az bir yer tutar. Dünyanın hayret vericiliği ve kaderin yahut şeraitin veya taliin romantik imkânları - bu imkânlarla maruz kalan karakterin fevkalâdeliği gibi - Asyalı şairin kafasını işgal eden bir mevzudur. Enteresan bir karakter verilerek, Achilles, Odysseus, Helen, Priam verilerek, böyle bir karakterin başından geçen maceranın manasını aramak ve göstermek ise Avrupalı şaire bırakılmıştır.

O halde, Asyada güç bulunan, hattâ Avrupada nadir olan bu mutlak görüş, bu hakikî dramatik muhayyile nedir? Nisbî ve mutlak görüş arasındaki fark şudur: Birincisi, hattâ en yüksek derecesile, şairi, ya kendi ferdiyetini yahut ta kendi şahsiyetile temsil edilen beşeriyeti, temsil ettiği bir hayatta yaşamağa muktedir yapar. Sonuncusu, en yüksek derecesile, şairin kendi hayatından ayrı olan tamamen farklı karakterleri bu vaziyette yaşatır.

Denilebilir ki nisbî görüş sahibi şairler, hattâ en büyükleri bile, dış dünyayı tasvir ederlerken umumiyetlerle uğraştıkları halde, mutlak görüş sahibi şairler, tabiatla rekabet ederek, hem umumî hem de hususiye nüfuz etmişlerdir. Eğer bu hakikaten böyle ise, şiirin ve şairlerin tasnifi için bir esas bulmuş oluyoruz. Bütün şairlerin terennüm eden kimseler olduğu muhakkaktır. Bu itibarla onları üç safa ayırabiliriz: Birinciler safı liristlerdir ki her biri kendi sesile yalnız bir nağme söyleyebilir. İkinciler, Homer'den maada, bütün epik şairler ve yarı - dramalistlerdir ki her biri kendi sesile bir kaç nağme söyleyebilir. Ve üçüncüler hakikî dramalistlerdir ki bir çok dilleri vardır ve bütün nağmeleri söyleyebilirler.

Şairlerin çoğu ilk saydığımız gruba girer. İkinci grup Pindar, Firdevsî, Cami, Virgil, Dante, Milton, Spenser, Goethe, Byron, Coleridge, Shelley, Keats, Schiller, ve Hugo gibi birbirine benzemiyen o kadar büyük bir ekseriyeti içine alır ki ancak bizim bu geniş formülümüz onları kucaklayabilir. Şimdi üçüncü gruba geliyoruz. Tabii bu sınıfta olan çok azdır; burada ancak Shakespeare, Aeschylus, Sophocles, Homer ve (güç olarak) Chaucer'i sayabiliriz.

Bu üç nevi şair, poetik faaliyetin tamamen ayrı üç cinsini temsil ederler.

Birincilerin, yani safi lirst'lerin, ilcaları tamamen egoism'dir. Onlar derunî heyecanlarile o kadar meşguldürler ki etraflarındaki hayata karşı derin bir sempati duyamazlar.

İkincilere gelince, burada da şüphe yok ki ilca egoismdir. Bununla beraber bunlar safi birist'lerden farklı bir mizaca maliktirler. Geniş bir muhayyileleri vardır amma hâlâ nisbî ve egoistiktir. Muhteşem gözleri vardır, fakat bu gözler umumî ve cihanşümullük hududunu aşamamıştır. Gerçi onlar kendi «ben» lerini bir çok şekillere sokabiliyorlarsa da başka «ben» ler yaratamıyorlar.

Üçüncü sınıf hakikî dramatistlerdir ki ilcalarının hasreti, Allahların yarattığı bir dünya kadar zengin ve müstakil, bir âlem yaratmaktır. Mutlak görüşte şairin yaratıcı insiyakı o kadar derin ve kuvvetli bir sempati hamlesile harekete geçmiştir ki ego su passive bir hale gelmiştir. - Şair, burada bütün intibalara karşı körelmiştir; ruhu yalnız mutlak görüşün getirdiklerine, ve insanı kaplıyan uluhiyete karşı açıktır.

İDİLLER VE EGLOKLAR

İ D İ L İ

UNUTULMUŞ BİR İLÂHIN TÜRKÜSÜ

Güneşin

Işıkları gibi aydınlık

mısrağ kervanları,

Ürkütmeden kuytulara

Kokuları,

Çimenlerin yastığında dinlenen

rüzgârı

ve ceylânları,

Sallanıyorlar ağır ağır

Ebediyeti içinde

düşüncenin!

Ancak olgun ruhun işideceği

Nostalji dolu çan sesleriyle yuvarlanarak

geçip gidiyorlar

Sihirli saadet iklimlerini saran

Gümüş tavanlı ve altın kapılı gecenin

Ilık, lavanta çiçeği kokulu havasından...

Olgunluk güneşi,

Ak saçları üstünde saatlerimin

Heyecan üfliyen beyaz ışıyla yanmaktadır.

Asırlık meşeye yaş

Ne kaadr ümitsizlik getirmişse

Benim heyecanlarımın ebediyetine de

ancak o kadar

dokunmaktadır.

Boşalan kırların

Istirabiyle ben,

Yabanî nane kokan

Ve insanı,

Düşünen uzletin

Renkli cevahir taşlariyla yıkanmış
 havasına sokan
 Kapısı yabanî asmalarla örtülü
 serin mağaramda
 Memeleri sütle dolu keçilerime
 Kavalımda altın köpüklü türküler çalarken,
 Başları ateşten
 Gelincik çiçekleriyle süslü
 güneş kızları,
 Gümüş fülütlerinde
 Ölümüne ağıyan
 Hazin türküler çalarak
 Gelip giderler habersiz benden
 mağaramın önünden!
 Serin elleriyle
 Söğüt dalları,
 Okşarken omuzlarındaki
 Güneşin ışığından dokunmuş şalları,
 Gölgeler,
 Kokular,
 Renkler,
 Mırıltılar,
 İnsan tahayyüllerinin güzelliğiyle
 Doldurur onların geçtiği yolları!
 Ölümüne ağlamaları
 Hazin bir ebediyet üfler içime,
 Işık peştemalları
 altında dizleri
 Rakıs dehasının
 Sıcak güzellikleriyle kıvrılan
 Erimiş bal bakışlı
 bu güneş kızlarının!
 Sarılıp eteklerine
 Heyecan rüzgârının
 Ebediyet kervanına kapılmış düşüncelerin,
 Kavalıma yeni hız verir
 San'at ocağından
 İnce ve lâtif bir baca gibi
 Çıkan kavalım,
 Havaî tepeli kayınlar altında
 mola verişleri!
 Yepyeni aşk

Ve musiki yıldırımları taşır
O zaman dehamın kirışleri!
Kır sarmaşıkları
Serin güneşi altında düşünce saatlarının
Boylu boyunca uzandığım zaman yere,
Hazla seyrederim:
Üfler obur keçilerimin yüzüne
Feerik korularındaki
renkli ışıkları!
Ben de böyle
Basit bir sarmaşık
Gibi sıcak toprağa yapışık,
Yükseltirim tahayyüllerimin renkli balonlarını
Güzelliğin lâtif kanunlarıyla
idare edilen
ışıklı dünyalar gibi!
Ayrı ayrı rüyalar gibi
Ayrı ayrı zerreler hâlinde
Kayıtsız saatların elinde
Yükselirim ıstıraplarımın tepesine
Beyaz güzelliği içinden geçip
Yaz bulutlarında parlıyan sükûnun!
Seyrederim
Benimle yan yana yükselişini
Minyatür altın testisinden
Çıplak tepelere ve yeşil vadilere
gümüş çiğler döken
Lâtif hareketli bir tarla kuşunun!
O zaman:
Mersinler,
Söğütler,
ve kayınlar,
En tatlı, en temiz ses güzelliğiyle
altta çırpınırlar
Bakıp hareketli, zengin maviliğine
gök yokuşunun.
Tahayyül eden ebediyeti içinde
akşam ışığının,
Altın ve yakut tazeliğiyle yüklenince
Kaval seslerinin düşüncede yaarttığı
sihirli iklimler,
Serilir o zaman çobanların altına

Işığın ve rengin cümbüşleriyle
 Saatlerin güzellik aşkını doyurarak,
 Tahayyül kızlarının parmaklarıyla kasideler okuyarak
 dokuduğu
 tılsımlı halılar ve kilimler!

Düşünceye
 Yaratıcı güzelliğini armağan eden
 Işığın bu tılsımlı hareketinde,
 Uyarak kudretli dinamizmine
 dakikaların,

Dolaşırım
 Güzelliğin şuurunu dolaşan ebediyeti
 Lâtif bir rüzgâr gibi gezine gezine!
 Ağustos böcekleri,
 Sükût tanrısının

Lânetine çarpılmış
 Lâtif çingiraklar gibi
 Asılmıştır keçilerimin boynuna,
 Uyarak
 Işığın aldatan
 Bahtiyarlığına!

Akşam,
 Yorgun başları çiçeklerin
 Toprağı ve rüzgârı kokuya boğduğu zaman,
 Olgun düşüncelerin başı üzerinde
 Bir akşam seheri durduğu zaman,
 Bütün güzellikleriyle hatıralar,
 Yeniden doğuşun neşesi içinde,
 Çevresi
 Altın ışıkla örülmüş
 Bir zaman parçasının
 ebedî sakinleri,

Gelirler
 Tatlı nefesleriyle
 Üfliyerek
 Kayın yapraklarının kalabalığını

ve sık mersinleri!

Artık bütün yaşıyan,

Feragat dolu bir san'atın

Ebediyetine malolduğu

Aydınlık ve olgun saatleri,

Arzunun sonsuzluğuna açılmış

Lâtif yelkenler gibi

İnsanı yaratan güzelliğin

Ilık ve kokulu meltemleriyle dolar!

7 / ağustos / 1938

H. İ. DİNAMO

Demokrasi ve Nietzsche

A. N. Cerrahoğlu

Zarathustra yı tefsir eden bir zat: «Nietzsche en samimî halkı buluyor ve onu seviyor» demişti. Bu mümkün mü? Devrin yaygaracılığından ve avamperestlikten müşteki olan bu «serâzat ruh», müfessirin hata eseri olarak «halk» diye çevirdiği, «esafili nas»ı yani «ayak takımı»nı sevebilir mi? Voltaire'in: «**Quand la populace se mêle de raisonner, tout est perdu**» sözünü zikreden o değil midir? (**Menschliches, Allzumenschliches**: 308 inci vecize).

Zarathustra müellifinin eserlerine sathî bir göz gezdirenler bilirler ki, «yuvasını istikbal ağacı üzerine» kuran ve «bugünün insanları için ne nur olmak, ne de nur diye çağırılmak isterim; onları kör etmek istiyorum» haykırışıyle yeni bir aristokrasiye âşık olduğunu ilân eden bu miyop «kartal» nominal aristokrasi ile para aristokrasisine taraftar olmakla beraber sosyalizme ve her çeşit demokrasiye de şiddetle alevhtardır. O kadar ki, «dimağlarda hüküm süren **fikirlerin** demokrasisini yani bir çok fikirlerin **hep birden hâkim oluşunu**» bile hoş görmüyor; «matbuat» aleyhinde ateş püskürüyor; ve demokrasinin gayesi ile vasıtalarından bahsederken burjuva demokrasisini açıktan açığa tenkit ediyor. (**Seyyah ve gölgesi**, 293 üncü vecize). Aynı eserin 275 - 276 inci vecizelerinde de demokrasi ve re'yi am aleyhindeki fikirlerini serahetle görebiliriz. «Güzideler» saltanatını istiyen Nietzsche müfrit bir ferdiyetcidir ki kitleden, «sürü» den ve «köle ahlâkı» ndan nefret eder; cümhuru «nas» ı kalabalığa karışan «münzevinin yüreğini kemirici yamyamlar» dan farksız görür; «avam güruhu» nu kat'iyyen okşamaz ve okşyamaz. **Zerdüşt**'ün bir sahifesinde: Hayat bir ferah kaynağıdır, lâkin avam güruhu nereden içerse orada bütün çeşmeler zehirlenmiştir.»

Müfessir nasıl oluyor da «jüdeo - kretiye hareketi ve müsavatçı ideali şiddetle takbih eden» Nietzsche'nin hristiyanlığa ve Büyük İhtilâle düşmanlığını bilmiyor: Nietzsche, Fransız İhtilâlini kasdederek: «Avrupadaki son siyasî esaret popüler insiyakların darbeleri altında çöktü» (Ah-

lâkın şeceresi 1,16) demiyor mu? O, itaatli bir alet olmasını istediği halk kitlelerinin hâkimiyetini, hürriyeti, müsavatı tereddiye bağlı görür. Bunlar, onun nazarında, - otoritenin, silsilei meratibin, müsavatsızlığın, taz-yik ve istismarın aksine olarak - hayatı alçatmaktadır.

Der Wanderer sein Schatten'de «yorgunluk müsavat ve uhuvete doğru en kısa yoldur ve uyku müddetince nihayet ona hürriyet te katılır» diyor. Ona göre, liberalizm dekadans değeridir ve müsavat doktrini serapa zehirdir. «Biz kat'iyen liberal değiliz, diyor, biz «terakkî» için çalışmıyoruz. Meydanlarda ırlıyan istikbalin sirenlerini işitmek için kulaklarımızı tıkamağa mühtaç değiliz. Onların terennüm ettikleri «müsavî haklar, serbest sosyete» bizi hiç cezbetmez. «Ve yer yüzünde adaletle kardeşliğin hükümran olmasını arzuya şayan bulmuyor. **Götzendam merung** (1) da şöyle der: «Bir zayıf devrinde yaşıyoruz. Musavat, esasen, inhitat eden bir medeniyete aittir.» Bütün kuvetli devirlere has olan ise «insanla insan, sınıfla sınıf arasındaki uçurum» değil mi?...

Nietzsche'nin külliyatı arasında yaptığımız kısa seyahat gösteriyor ki, «kuvet vaizi» nin Cihan Harbinde Alman Empryalislerine, ve harp sonu yıllarında Büyük Fransız İhtilâlinin prensiplerini çiğniyenlere ilham kaynağı olmuş fikirlerini burjuva demokrasisi lehine tefsire imkân yoktur. Filhakika, kapitalizmin romantik münekkitlerinin pek çoğundan ayrılan Nietzsche sermayeciliğin inkişafını kabul eder; fakat demokratik karakterini, kapitalistle işçi arasındaki iyerarşinin ilgasını takbih etmek şartile. Demokrasiye verilen konsesyonlar, ihtilâle yapılan avanslar, bir Yahudi - Hristiyan medeniyeti bu inkişafa Nietzsche'nin idealinden ayrı bir istikamet vermiştir.

Nietzsche'nin müfessiri «demokratik ve sosyalist sosyetlenin fonksiyonlar» tipini **Zarathustra'da «Üstinsan»** ın zıttı olan «bayağı insan» a yaklaştırdığı zaman bu yaklaştırma Nietzsche'nin esprisine ve **leit motive'** lerine uygundur. Berlin Üniversitesinde profesör Baümler'e göre, Nietzsche iki cephede - ümanizme ve romantizme karşı - mücadele etmektedir. Felsefesinin idraki için zarurî olan mutaların Bismarck'ın ikinci **Reich'**inde bulunmayışı Nietzsche'nin hayatının trajedisi olmuştur. Fakat, aynı zamanda, bu **Reich'**in da harabîsi oldu. «Hegel'in ideolojik kurucusu olduğu liberal nasyonalizm Nietzsche'nin inhilâl ettirmğe memur olduğu bu romantizm ve medeniyet sentezinin son şekli idi. «Bismarck'ın dikkatinden kaçan şeyi Nietzsche peygamberane sezdi... Bismarck'la Nietzsche arasında bu antagonizma, ikinci **Reich'**in harabîsinde en vahim illet olmuştur. Ancak üçüncü **Reich'**tır ki ustûrevî simayı uzlaştırmağa muvaffak oloacaktır.

(1) «Le Grépuscule des Idoles».

Bütün bu *mythe* de biricik doğru şey şudur ki, Nietzsche İmparatorluğun tesisine karşı bir an süren gençlik antuziyazmından sonra Bismarck ve rejiminin dâima açık düşmanı ve kin besliyici olmuştur. O, Bismarck'ın politika hattını istihkar eder. Zira takip edilen bu hattı hükûmetle halk arasında bir uzlaşma sayar. Bismarck'ın şahsiyeti ve rejimi hakkındaki tenkidi Schopenhauer ve Richard Wagner gibi ilkin takdir ettiği şahsiyetler hakkındaki tenkidine kıyas edilebilir. Nietzsche bu üç şahsiyete karşı mücadele ederken dekadans dediği şeye karşı savaşılmaktadır. «Şafak» taki vecizelerinin birinde bunların hepsini bir araya getirir: Schopenhauer - en maruf Alman filozofu, Wagner - en meşhur Alman musikişinası ve Bismarck - en ziyade itibara mazhar olan Alman devlet adamı. Bir taraftan Bismarck, diğer taraftan da Schopenhauer'le Wagner arasındaki bu paralelizm açıkça gösteriyor ki, Nietzsche Devlet ve politika sahasında Bismarck'ı dekadansın mümessili telâkki etmektedir. Nietzsche bu siyasî dekadansın tarifini haşin bir sarahatla vermektedir: «Modern demokrasi devlet dekadansları tarihi şeklidir.» Nietzsche'ye göre, modern demokrasinin zaferi jüdeo-kretiye prensipin aristokratik Romaya karşı kazandığı zaferdir. Rönesans bir aksülâmel oldu. Fakat Reform jüdeo-kristiyanizmin yeni bir zaferine ulaştı. Son darbe Fransa ihtilâli tarafından indirildi. Bu, ayak takımı demokrasisinin zaferidir. Nietzsche demokratik devlet telâkkisinin aleyhine yürür. Nietzsche'nin avamla uyuşan Bismarck hakkında ne düşündüğünü anlamak için eserlerinden bir çok parçalar zikredilmesine lüzum yoktur. (G. Lukaç).

ESKİ ESERLER HAKKINDA DÜŞÜNCELER

**Mimarî eserler - Mezar taşları ve kitabeler -
Menkul san'at eserleri - Kitaplar**

— Rıfki Melûl MERİÇ —

Yıkılan, yıkılmakta ve yıktırılmakta olan binalardaki kitabeler arasında malûm ve meçhul üstad hattatların çok kıymetli eserleri olduğu gibi meçhul san'atkârların tezyinî taşçılık san'atında en yüksek kabiliyet ve maharetlerini işledikleri eserler de vardır (32). Kitabeler, sadece hüsnü hat ve tezyinî san'atlar bakımından değil; ayrıca banilerinin cemiyete hayrât ve meberrat tarikile yaptıkları hizmetleri ifade etmek itibarile de kıymetlidirler. Teracimi ahval kitaplarında ve sair mehazlarda bulunmayan malûmat, bu vasıta ile ikmal edilir; vakfiyeleri ziyaa uğrıyan zevanın yaptırdığı eserlerin miktarını veya vakfiyelerine kaydedilmemiş olan hayratını kitabelerle tesbit etmek mümkündür.. Yine kitabelerdeki manzum tarihler delâletile tezkerelere isimleri geçmemiş veya geçip de tezkerelere alınan bir kaç beyitten başka eserleri bulunamıyan şairler ve eserleri öğrenilir. Siyasî tarihte yahut edebiyat ve san'at tarihlerinde mühim birer yer almış olan bazı şahsiyetlerin nesilden nesle aziz hatıralarını nakleden canlı şahitler, ekseriya kitabeli mimarî eserlerdir (33).

Binalar feda edilirken hiç olmazsa kitabelerinin, muhtelif san'atlara ait parçalarının, meselâ çinilerinin, tahta yahut mermer minber ve kürsülerinin, mihrablarının, pencere ve dolap kanatlarının, demir yahut tunç parmaklıklarının, tezyinatlı pencerelerinin, sütun ve sütun başlıklarının, ahşap yahut mermer müzeyyen mahfil tavanlarının, kurnalarının ve sair aksamın yok olmaktan kurtarılmalari temin edilmelidir... Mimarî eserlerin terkiplerine dahil bütün teferrüat, muhtelif san'atlara men-

(32) Meselâ: Şehzadebaşında Muhtarpaşa çarşısı arkasında İkinci Sultan Mahmudun yaptırdığı - Ampir devrinin çok mühim eserlerinden biri olan - mermer çeşme, geçen sene yıktırılmış, yerine kübik bir apartıman yaptırılmıştır. Yekpare müzeyyen mermer taşları parçalanıp civar arsaya atılıvermiştir. Üzerindeki tuğra Rakımın, yazı da Sultan Mahmudun idi.

sup ve her biri ayrı bir hususiyet gösteren kıymetli birer eser, birer san'at vesikasıdır (34).

..

Maarif Vekâleti, mezar taşlarile bina kitabelerini, yıkılmak ve yıkdırılmak üzere bulunan binalardaki san'at mahsulü aksamı bir taraftan kayıt ve tesbit ettirmek bir taraftan da muhafaza altına almak hususunda isticai etmek mecburiyetindedir. Yoksa Belediye, Evkaf İdarei Hususiye ve Millî Emlâk daireleri ile Halk, bu eserleri ortadan kaldırabilmek için musabaka edercesine gayret göstermektedirler. Teşrini sani 1938 sonlarında çıkan gazeteler, Evkaf Müdiriyeti Umumiyesince harap binaların yıkdırılarak yerlerine park yaptırılmak üzere karar verildiğini ve yakında bu kararın icra eidleceğini haber veriyorlardı. Mezarlıkların da birer birer ortadan kaldırılmak veya satılmak suretile mezar taşlarının yok edildikleri, bilhassa Maarif Vekâletince malûmdur.

Mezarlıklar muhafaza edilemiyecekse kitabelerin her Şehirde münasip bir yerde muhafazaları temin edilmelidir. Tarih ve san'at vesikalarına bigânelikten ziyade düşmanlık gösteren neslimizden sonra gelecek nesillerin lânetlerine uğramaktan - belki bu suretle - kurtulmuş oluruz. Şehir pilânlarında yıkılan ve yıkdırılmakta olan binaların avlularının hududları ile işgal ettikleri yerlerin tesbit ettirilmesi, yıkılmadan ve yıkdırılmadan evvel rölevelerinin yaptırılması, mezarlıkların hudutlariyle yerlerinin ve buralarda medfun bulunan maruf zavât ile mensuplarına ait mezar yerlerinin ayrı pilânlar üzerinde tesbit ettirilmesi, yapılması lâzım gelen ilk işlerdir.

..

Daha bir asır evvel istiklâl kazanan Yunanistanda eski medenî eserlerin meydana çıkarılması ve muhafaza altına alınması hususunda sarf edlimiş olan Hüdapesendane himmet ve gayret, Hükûmetten ziyade zengin yunanlılara aittir. Bizde de eski eserlere karşı alâka ve muhabbet besleyen bazı zenginler zuhur etmiştir. Yıkılmağa terkedilmiş olan yüksek

(33) Meselâ: Kasımpaşada Tepebaşına çıkan sokağın başlangıcında Nedimin peyrevi şair İzzet Ali Paşanın kitabesi çok zarif tezyinatlı çeşmesi de, son günlerde yıktırılmağa başlanmıştır. Hattatı meçhul talik yazısı fevkalâdedir ve taşa büyük bir maharetle işlenmiştir.

(34) Meselâ: Şair Fitnatın dedesi tarafından Çarşambada Dırağman yokuşu başında yaptırılan cami ve medrese, Üçüncü Sultan Ahmed devrinin zarif eserlerindendi. Bugün tam bir harabe halindedir. İnce bir zevkin mahsulü olan teferrüatından bazı aksam, el'ân mevcudiyetlerini muhafaza etmektedir.

san'at abidelerinden birini tamir ve ihya etmek istiyen san'at muhibbi çok zengin bir Paşazade, Devlet kapısından geri çevrilmiş ve nihayet Bizans eseri olan bir mabeddeki mozaikleri meydana çıkarmak için vukubulan müracaatı is'af edilmiştir. Hazin ve elim bir macera!.. Mevcut kanun ve nizamlara göre eski eserleri muhafaza ve onları tahrip yahut imha edenler: takip ve mücazat ile mükellef bazı mes'ul zevat ise medeniyet ve harsimizin kadîm ve zikıymet mahsul ve vesikalarını ortadan kaldırabilmek için işgâl ettikleri makamların salâhiyetlerini bile aşmaktan geri kalmamışlardır. San'at eserlerinden anlar, millî varlığımızı sever görünp de meselâ İstanbulun fethinden bir müddet sonra yapılan sivil mimariye ait nadir eserlerden birinin yıkılması hakkında -filân veya falan yüksek mevkileri işgâl etmekte olan zevatın gözlerine gireceğim diyerey veren zevat da, mütehassıs mevkide bulunan âmir ve memurlar da; yaptıracakları Türk uslûbundaki binalar için makamlarının otoritesini suiistimal edip ve «Mâili inhidam» diye fen hey'etlerine rapor verdirmek suretile medreseleri ve camileri yıkdırıp sütunlarını, mermerlerini, sütun başlıklarını kanunî usul dairesinde, fakat yok pahasına satın alan yüksek zevat da mevcut ve malûmdur [35].

Hasılı, mimarî eserler, kitabeler ve mezar taşları hususunda Maarif Vekâletinin kat'î bir kararla cezrî ve zecrî tedbirlere tevessül etmesi zamanı çoktan gelmiştir; Hattâ geçmiştir bile...

Vekâlet, mimarlardan, Edebiyat Fakültesi mezunlarından ve bu işlerle istinas etmiş olan zevattan mürekkep hey'etler teşkil edip mimarî

[35] Maarif Vekâleti, altı yedi sene evvel, tarihî veya mimarî kıymeti olan eski eserleri tahrip ve imha edenleri teşhir etmek üzere bir kara liste hazırlamağa karar vermişti. Bu liste, aradan yıllar geçtiği halde henüz neşredilmemiştir. Fakat o zamandanberi yapılan tahrip ve imha ameliyeleri, birkaç listeyi dolduracak kadar artmıştır. Vekâlet, bu hayırlı kararını vaktinde icra etmek imkânını bulsaydı, elbette bu tarih ve san'at vesikalarına musallat olan bir çok makam sahibi modern yobazlar, yıkmak ve parçalamak hususunda serbsetçe fetva vermezler ve emirlerini kolay kolay infaz edemezlerdi. «Zararın neresinden dönülürse kârdır» derler; Vekâlet, bundan sonraki tahrip ve imha ameliyelerini karşılamak için hemen bu «Kara liste» yi neşretmelidir. «Yıktırmak», «ortadan kaldırmak», «yok etmek»... kararını verenler, yıkanlar, parçalıyanlar, yurdun her köşesinde yapılacak iptidaî bir araştırma ile hemen meydana çıkarlar; çünkü bir tarih ve san'at vesikaları düşmanı adamların bir kısmı, resmî vesikalarda mukayyeddiler; bir kısmı da, halk tarafından bilinen kimselerdir.

eserlerinin rölelerini ve pilânlarını yaptırmalı; bina ve mezar kitabelelerini tesbit ettirmelidir. Muhtelif kollardan hareket etmeleri lâzım gelen bu hey'etler, şehir şehir, köy köy, harabe harabe dolaşıp uhdelerine aldıkları ağır fakat şerefli millî vazifeyi başladıktan sonradır ki, mütehaccir san'at ve tarih vesikalarının miktar ve mahiyetleri meydana çıkmış olmaktadır.

Bu işte sadece bilgi ve ehliyet kâfi değildir. Tavzif edilecek zevatta ayrıca bu yorucu ve yıpratıcı vazifeye karşı derin bir alâka ve şevkin, bilhassa feragati nefis ile menfaat naendiliğinin bulunması lâzımdır. Yoksa her zaman, her yerde teşkil edilen encümen ve heyetlerin isteksiz ve bati faaliyetlerinin neticesi olan akim ve elim akıbetlerle karşılaşmak mukadderdir.

Nitekim yirmi beş seneyi mütecaviz bir zamandanberi mevcut bulunan «Muhafazai Asarı Atika Encümeni», muntazaman içtimalarına devam ettiği ve azasına da muntazaman «hakkı huzur» verildiği halde hemen hemen hiç bir müsbet iş görmemiştir. İstanbuldaki eski eserlerin en iptidai şekilde fişleri bile yapılmamıştır. Onun içindir ki, Atmeydanı sarayının tarihî hüviyeti ve san'at bakımından kıymeti meselesi ortaya çıkınca İstanbul Müzeleri Müdürü Umumîliği cevap vermekten âciz kalmış, Encümenin çok salâhiyetli sanılan azasının en basit meslekî malûmattan bile bihaber olduğu meydana çıkmış, hasılı Müze idaresinin âmirleri, memurları ve mimarları arasında ihtilâflar ve münakaşalar zuhur etmiştir [36].

[36] Maarif Vekâleti tarafından bu sarayın tarih ve san'at bakımlarından haizi kıymet olup olmadığı hakkında varid olan istizahnameye verilen cevabî raporu iktibas ediyorum:

«Adliye binası yapılacak olan umumî hapishane yerinde eski eserlerden bir şey bulunup bulunmadığı hakkında inceleme yapılması emrolunması üzerine mezkûr mahalle gidilerek tetkikat yapıldığı gibi burada mutasavver inşaat ve tadilat projeleri de Belediye İmar Müdüriyetinden istenilmiş ve gelen plânlar da birlikte görülmüştür.

Burası At meydanının bir kenarı olup eski İpodrom bakiyesi üzerinde bulunmaktadır.

İstanbulun fethinden sonra bu sahada bir hayli tesisat gelip geçmiş ve binnihaye 1609 senesinde en büyük Türk eserlerinden biri olan Sultan Ahmed camiinin inşası sıralarında muhitte tesis olunan azametli binalardan bir kısmı da bu sahada inşa edilmiştir. Camiinin mimarı Mehmed

Sadece İbrahim Paşa sarayı gibi büyük ve nadir binaların değil, en küçük çeşmesine, en iptidai türbesine ve en muahhar mezar taşına kadar bütün mimarî ve san'at eserlerinin tarih ve san'at bakımlarından hüviyet ve kıymetlerini tesbit ve hüsnü muhafaza etmeğe memur olan Müze idaresile Muhafazai Asarı atika Encümeninin vazifelerini yapmadıkları sabit olmuştur. Vakıa Müze idaresi, son zamanlarda bazı çeşme, sebil, cami, türbe, mezar... kitabelerini tesbit hususunda faaliyete geçmişti.. Fakat bu işin bir fotoğrafçı veya bir memur vasıtasile ilmî usule uygun olarak başarılamıyacağı aşikârdır. İstanbul gibi eski mimarî eserleri bol ve kabristanları hudutsuz olan bir şehirde systemsiz mahdud faaliyetlerle ancak madut ve ekseriya yanlış neticeler elde edilebilir.

Rubu asırlık bir müddet içinde hemen hiç bir müsbet faaliyet göstermemiş olan «Muhafazai Asarı atika Encümeni» nin ilga ve iş görebilecek aza tayini ile yeni baştan ve tevsian tesis edilmesi lâzımdır. Bu kat'î lüzumu, Maarif Vekâletinin basit bir teftişle tasdik edeceği şüphesizdir.

ağanın eseri olan imaret, tabhane, darülmecanin, darülhadis, medrese, sebil, çeşme ve sair bir hayli umran eserleri vücade getirilmiştir.

Bunların bir kısmı meydanın cenup ve bir kısmı da garp cihetlerinde kurulmuş ve asırlardanberi şimdiye kadar mevcud bulunmaktadır.

Umumî hapishane olan mahallin «Tersane» namile anılan kısmı da bu eserlerden biri olup ortası boş ve etrafı kesme taş direkli ve dehlizli ve odaları havi takriben (2000) metre murabbai bir sahayı kaplıyan üç katlı muazzam tabhane olarak inşa edilmiş ve bir müddet bu suretle istimal edildikten sonra Üçüncü Ahmed zamanında muzika kışlası olarak Mehterhanei hümayun adı ile kullanılmış ve son zamanlarda ön kısmı evrak hazinesi olarak müceddeden tamir edilerek içine eski dosyalar konulmuş ve arka kısmı da hapishanenin bir parçası olarak kalmıştır.

Tetkik olunan yeni plâna nazaran yapılacak Adliye binasının bu eski eserin bir cephesini yıkacağı anlaşıldığı gibi umumî imar projesine göre de orada bulunan Tapu dairesinin arkasındaki mimar Mehmed ağanın mezkûr eserinin de kalkması lâzım geleceği ve meydanın otuz metre kadar genişletilerek İpodrom kademelerinin açıkta bırakılacağı görülmektedir.

Bu büyük tasavvur fiil sahasına çıkarıldığı takdirde Adliye sarayı projesinin yukarıda zikredilen eserleri bozmıyacak surette tanzim edilmesinin daha muvafık olacağı fikrinde bulunduğumuzu ve maahaza bu büyük işte verilecek kararın encümenin salâhiyeti haricinde görüldüğünü ve nihaî hükmün Devlet yüksek makamlarınca ittihaz olunması muk-tazi bulunduğu mütaleasile işbu rapor tanzim ve takdim kılındı.»

İşte Vekâletce istenilen vesikalara müstenid ilmî rapor!.. Verilen malûmatın sıhhatine inanmak zaruridir!..

Eski eserleri mebzul şehir ve mıntakalarda da bu neviden birer «teşkilât» vücade getirilmesi icap eder.

..

Eski eserler hakkında ahkâmı el'ân mer'i bulunmakta olan, fakat şimdiye kadar bir türlü tatbik edilemiyen bir takım nizamnamelerle talimatnameler ve kanun maddeleri vardır. Gûya bu hükümler, yapılan ve yapılacak olan tahrip ve imha ameliyelerini teşvik ve himaye maksadile vaz edilmişler gibi bir vazife görmüşlerdir. Bu hükümlere göre ifayı vazife ile mükellef makamları işgal eden zevatın gözleri önünde yahut müsaade veya emirlerle cereyan eden tahrip ameliyeleri de bu şüpheyi teyid ve isbat eder.

29 Sefer 1324 - 10 Nisan 1322 tarihli «Asarı atika nizamnamesi» nin dördüncü maddesinde «Memaliki mahrusai şahanede hükûmete ait bulunan arazi ve emlâk ile efrad ve cemaatı muhtelifenin uhdelerindeki emlâk ve arazide mevcudiyeti bilinen ve yahut atiyen keşfedilecek olan her nevi âbidat ve asarı atikai menkule ve gayrimenkulenin cümlesi Hükûmeti Osmaniye malıdır. Binaenaleyh asarı mezkûrenin keşif ve muhafazasile bunları toplamak ve müzei hümayunlara vazeylemek hakkı hükûmete aittir. İşbu maddenin ahkâmı münderecesi hırfet ve sanayi nefisei islâmiyeye müteallık kâffeî eşyayı menkule ve gayrimenkulei atika hakkında da caridir.», Sekizinci maddesinde «Evvelâ mebanî ve sair kâffeî asarı atikai gayrimenkuleyi her ne suretle olursa olsun yerinden oynatmak, hedmetmek, sakatlamak ve mahvetmek ve yahut asar ve mebanîi gayrimenkuleden birisinin tamamen veya kısmen vukubulan tahribinden mütehassıl mevaddı mercii aidinin ruhsatı olmaksızın zapteylemek, saniyen asar ve mebanîi atikai gayrimenkuleye lâakal üç yüz metreden karip kireç ocağı ve tuğla harmanı inşa etmek, salisen mebanîi atikaya gerek doğrudan doğruya ve gerek bilvasıta irası mazarrat edecek kurbiyetinde her nevi ameliyatta bulunmak, rabian mebanîi atikayı ölçmek, kalıplarını ve istampalarını yapmak için ve yahut her ne maksada mebnî olursa olsun umumiyetle bilâ ruhsatı mahsusa mebanîi mezkûre üzerine iskele kurmak, hamisen mebanîi atika derununda iskân etmek, sadisen ebniyei atikayı ahır, zahire yahut ot ve saman ambarı itithaz etmek veya sair bir suretle kullanmak kat'iiyen memnu olduğundan bervechi balâ tadat olunan af'ale mütecasir olanlardan kanunu cezanın yüz otuz sekizinci maddesi mucibince tazminat ve cezayı nakdî alınmakla beraber haklarında bir aydan bir seneye kadar hapis cezası tatbik edilir.», 16 Şaban 1330 ve 17 Temmuz 1328 tarihli «Muhafazai âbidat hakkında nizamname» nin üçüncü maddesinde «Hükûmetçe bir kasaba surunun veya bir kalenin ve yahut sair asar ve emakinin kâmilin veya kısmen hedmine idareten lüzumu

kat'î görüldüğü takdirde vilâyatta Maarif müdürünün tahtı riyasetinde ciheti mülkiye ve askeriyeden birer memur ile Nafia ve Belediye mühendislerinden ve mahallî müze memurlarından mürekkep bir heyet teşkil olunur.», Dördüncü maddesinde «Mezkûr heyet, hedmine lüzum gösterilen kale ve sairenin bulunduğu mahalle azimetle hedmin esbabı mucibesini lâyükile tetkik ve mahalli mezkûrun plân ve maktaini tanzim ve hedmi icap eden kale ve sairede mevcut her gûna nükuş ve hututu, fotoğrafleri ahzolanamadığı takdirde aslına mutabık olarak zapt ve tersim ve malûmatı zaidei mahalliye var ise anlar da bilkayıt mazbatasına leffedilerek makamı vilâyete ita, vilâyetce dahi mezkûr plân ve saire dosyası ve hedm hakkındaki esbabı mucibe mazbatasını Maarif Nezaretine irsal kılınır. Nezareti Müşarünileyhaca Müzei hümayunlar Müdiriyeti umumiyesinin mütaleası alındıktan ve hedmi iş'ar olunan asar içinde bir ehemmiyeti fevkalâdeyi haiz olanlar bulunduğu halde Müze idaresi tarafından gönderilecek bir memuru mahsus marifetile dahi icrayı tetkikat olunduktan sonra verilecek karara göre icrayı muamele olunur. Salifülbeyan muamelâtın ikmalinden evvel asarı mezkûrenin hedmine mütecasir olanlar hükûmetçe mes'ul tutulur.», Beşinci maddesinde «... ancak mezkûr (yani yıktırılan) kale ve surların ve sair asar ve emakinin nükuş ve hututu mevcudeyi hâvi olan aksamı taş ise bunlar bozulmaksızın çıkarılır ve eğer sıva üzerine menkuş ise fotoğrafleri veya resimleri alınır veya sair suretle eşkâli zaptedilir...» denilmektedir. Her gün gözümüzün önünde cereyan etmekte olan tahrip ameliyeleriyle mesken, imalâthane, antrepo, soğukhava mahzeni, kireç - saman - ot - taş - film - eşya ambarı, mezbele ve helâ olan cami, medrese, türbe, sebîl, köşk ve sairenin sefil ve hicabaver vaziyetleri, bu maddelerde zikrolunan hükümlerle ne elim bir tezat teşkil etmektedir. Bu binaların, bu eski ve asil san'at eserlerinin önünden, her gün, bu hükümlerin tatbikine memur zevat da, tıpkı bizim gibi geçmektedirler.

«İstanbulda müteşekkil Muhafazai Asarı atika Encümeninin teşkilât ve vezâfine dair talimatname» nin - icraatla tam tezat teşkil eden - maddelerini - ibret olmak üzere - aynen iktibas ediyorum:

1. — Muhafazai Asarı atika Encümeni namile İstanbul Asarı atika Müzeleri Müdiri umumîsinin riyaseti altında bir hey'et teşkil olunmuştur.

2. — Bu Encümen, nefsi İstanbulda ve İstanbul vilâyeti dahilinde bulunan bilcümle asarı atika ve âbidat ve mevakkii tarihiye ve mebanîi meşhureyi sebtî defter edecek ve bunlar hakkında eserler neşreyliyecektir.

3. — Asarı atika nizamnamesinin beşinci maddesinde zikr ve tadat olunan asar ve mevaddın, İstanbulun müessesatı bediasının ve yadı tarihî olan mevakkiiin gerek bilcümle memurin ve gerek efradı ahali tarafın-

dan icra edilecek tamir, tadil, nakil ve hedm gibi hususatında encümeni mezkûre tahriren müracaat olunacak ve alınacak kararı tahriri üzerine hareket edilecektir.

6. — Aza olacak zat, tarihe, asarı atıkaya, memleketin coğrafyasına, sanayii nefiseye, mimariye ve asar ve mebanii kadimeye vakıf olacaktır.

11. — Her içtima için azaya beş lira hakkı huzur ita olunur... Hakkı huzur ancak muayyen hafta içtimalarında verilir.

14. — Asarı atika Encümeni daimisi 15 Temmuz 1328 tarihli kanun mucibince ve Muhafazai âbidat ve Atik saraylara daîr nizamnamelerde münderic ahkâm ile sıyaneti iltizam edilen ve zikrolunan asarı atika nizamnamesinin beşinci maddesinde tadat olunan mevad ile İstanbulun be-dayii tabiiye ve muhdesesine ve mehasini umumiyesine ait bilcümle namazgâhlar, ağaçlar, mesireler ve hatirelerin tahrip ve tağyirinden vika-yesine sâyedeciktir.

Bu nizamnamede tadat olunan vazifelerden hangisinin ifa edildiğini asarı atika ve nefise facialarına her gün şahit olan iz'an ve basiret erbabı elbette anlar ve takdir eder.

— Arkası var —

İŞ HAKKINDA

— Hilmi Ziya ÜLKEN —

İş hakkındaki yazımıza yapılan tenkidler arasında bazı noktaları aydınlatmak isterim.

1. — Bizim «İş» tarifimizi müphem buluyorlar (1): iş, nazarî olarak tabiattan bir şey istihsal için yapılan emektir. Fakat filen ancak kabili mübadele olan istihsaldir demiştik. Bu tarifte **nazarî** ile **filî** nin ayrılması, eskidenberi iktisad âleminde yapılmakta olan tarifle içtimaiyat mutaları neticesinde elde ettiğimiz tarifi ayırmak içindir. İktisat ilminin **in abstracto** aldığı «İktisadî insan», meselâ Robenson tarzındaki bir hayatla da (2) iktisadî faaliyette bulunmuş addedilir.

Fakat sosyolojik görüşle burada iktisadî değil, ancak biyolojik bir faaliyet vardır. Kedinin ot yemesi ve kuşun gıda aramasile bunun arasında fark yoktur. İlk insan zümrelerinin istihsallerini her türlü mübadeleden müstakil olarak, sırf kendileri için yapmış olduklarını farzetsek bile - ki böyle bir müşahede filen yapılmış değildir - (3) bunu iktisadî saymak için bir sebep yoktur. Klâsik iktisad ilminin işe bununla başlaması kâfi bir delil teşkil etmez. Meselâ Karl Bücher iktisad tarihinde birinci safha olarak «kapalı iktisad» safhasını gösteriyor; ve burada şahsî istihsalin bulunduğu, iktisadın mübadele tanımadığını, malların yalnız istihsal edildikleri yerde

(1) Burada, hakkımdaki medih veya zem şeklinde şahsî ve indî mütaaleaları ve sekte ıstılah münakaşalarını tamamen bir tarafa bırakıyorum.

(2) Robinson yalnız yaşamakla beraber yanında bir cemiyet hatıraları ve âdetlerini taşıyor. Bundan dolayı misal zaten iyi intihap edilmemiştir.

(3) Engels, meselâ «Origine de la famille et de la propri eté privée» adlı kitabının başında tarihten evvelki insan zümrelerinin böyle bir safhadan geçtiğini ve insanların maymunlar gibi ağaç dallarında meyva toplamakla yaşadıklarını söylüyor. 1884 de yazılmış olan bu kitap neşredildiği zaman henüz iptidaî cemiyetler hakkındaki tetkikler Morgan ve Bachofen'in Amerikadaki Jroquois'lere dair müşahedelerine istinad ediyordu. Halbuki asıl

sarfedildiklerini söylüyor (4). Fakat unutmamalıdır ki bu tefrikler sun'î ve şematiktir. Mübadelenin tarihî bir vetire içerisinde çıkmış olması, onun - iptidai bir şekilde de olsa - evvelce mevcut olmadığını göstermez Bilâ-kis etnoğrafların müşahedeleri iktisadcıların asıl mübadele dedikleri şeyden önce gelen sessiz mübadele ve potlaç, ilh.. şekillerini meydana çıkarmıştır (1).

Sırf istihsalin ilk şekilleri bakımından insan ve hayvan cemiyetleri arasında fark yok gibidir. Doflein'in müşahede ettiği dokumacı karıncalar şayanı dikkattir (2). Bu karıncalar, yaprakları birbirine başka bir hayvanın gudde ifrazı ile yapıştırarak yuvalarını kurarlar. İşçiler muhtelif vazifeler almışlardır. Bu vazifeyi bir nevi karınca esirleri demek olan symphile'lere gördürürler. Coléoptère sınıfından olan bu böcekler yalnız karıncalar tarafından beslenmekle kalmaz, aynı zamanda himaye ve müdafa edilir. Symphile'lerin gudde ifrazlarıyla yaprakları yapıştırması için karıncalar bunları inzibat altında çalıştırır. Onlardan bir çoğu mimetizm hassasile muhitlerine o kadar uyarlar ki, âdeta karınca kolonisine mensupmuş gibi görünürler (3).

Diğer taraftan bazı hayvan cemiyetlerinde bir nevi mübadelenin de başladığı farkediliyor. «Fakat bu mübadele servet birikmesi ve iktisadî kıymetin doğması için kâfi değildir.» Trophallaxie denilen bu hâdiseye

iptidai cemiyet ve totemizm tetkikleri 1870 de Mac Lennan'la başlamış ve ancak 1890 dan sonra bir çok etnoğraf ve sosyoloğların çalışmalarile fevkalâde inkişaf etmiştir.

(4) Karl Bücher, Etudes d'histoire de l'Economie politique (Trad. fr. 1914) Müellif iktisadî tekâmülün 1) Kapalı beyti iktisad, 2) Şehir iktisadı, 3) Millî iktisad olarak üç safhadan geçtiğini kabul ediyor.

(1) Klasik iktisadçı Gide bile bu hâdiseleri nazarı itibare almıya mecbur olarak, mübadeleden evvelki mübadeleden bahsediyor. Ch. Gide: Premières notions d'economie politique, (36 - 40) — Hocart, «Servet tedavülünün ilk şekli» olmak üzere bu zümrelerarası mübadele tarzlarını uzun uzadıya anlatıyor. (A. M. Hocart: Le progrès de l'homme, 326-331).

(2) F. Buytendik: Psychologie des animaux (P. 147). İçtimaî sevkî tabiiîler faslı.

(3) Hayvanla insan arasında sevkî tabiiî ve zekâ farkı gören klasik telâkkinin artık kıymeti kalmamıştır. İnsan zümrelerinde sevkî tabiiî yoktur, hayvanlarda da zekâ fiillerinin büyük rolü olduğu görülüyor. İnsanı «âlet kullanan hayvan» diye tarif etmek de fazla kat'î bir tariftir: Maymunlar deynek ve ayılar taş kullanıyorlar. (Köhler: Intelligence des singes supérieurs.) Şu kadar var ki insanda mübadele ve istihsale beraber âlet de hayvanlarla nisbet edilemeyecek kadar inkişaf etmiştir.

guêpe'lerde, karıncalarda, bazı arılarda rastlanmaktadır (4). Myrmecocystus arıları, diğer bir arı nev'ini fevkalâde besliyerek karınlarında biriken balı sonradan cemaatin ihtiyacı için sarfediyorlar. Rabaud'un bu hâdiseyi hayvan cemiyetlerinin doğuşunda büyük bir âmil olarak görmesi haksız değildir (5). Şüphesiz insan cemiyeti de diğerleri gibi bir biocénose'dur: Fakat onlardan pek mudil ve farklı bir biocenose. İnsanda zekâ ve tees-süriyetin diğer hayvanlardan çok münkeşif olması münasebetleri daha mudil ve zengin, **karşılıklı tesiri** daha derin bir hale getirdiği için, insan cemiyetinde kallektif işin **mübadele** (yani içtimaî interaction) esnasında kollektif bir hükümle müterafik olmasına sebep olur. Fakat bu, hiç bir zaman işin alt bünyeyi, yani temeli teşkil etmesine mani değildir. Bilâ-kis, insanın mudil bir münasebetler sistemi teşkil etmesi işin yalnız istih-salle değil, aynı zamanda mübadele (yani bütün içtimaî münasebetlerle) ölçülmesini zarurî kılar.

Durkheim içtimaiyatının işi ve mübadeleyi opinion'la mukayyed görmesi de hâdisenin bu mudil manzarasına **yukardan** bakmasından ileri geliyor. Durkheim, «İktisatcılar jurnalı» ında çıkan bir münakaşada şöyle diyordu: «Ahlâkî, dinî,... kanaatin iktisadî hayat üzerinde tesiri vardır. Bununla beraber, iktisadın da diğerlerine faikiyetini kabul etmek lâzımdır. Biliyoruz ki nüfusun sıkışık veya dağınık olmasına, şehir ve kasabaya, büyük veya küçük şehirlere göre kanaat değişir. Fikirler cemiyetin kesif olup olmamasına, **muvasala ve nakliyatın** çok ve sür'atli olup olmasına nazaran tebeddül eder, ilh...» (1). Görülüyor ki Durkheim, maddî şartların birinci derecede âmil olduğunu ve kanaatlara şekil verdiğini kabul ediyor, fakat «maşerî tasavvur» nazariyesile bu «maddî şartlar» telâkkisini telif etmek için başka yerlerde zarurî bir éclectisme'e düşmeden kendini alamıyor (2).

Nitekim aynı mektebe mensup olan M. Mauss «hibe» hakkındaki tetkikinde ilk cemiyetlerdeki mübadeleyi tetkik ederken maşerî tasavvurlara birinci mevkii vermek iddiasındadır: «Ne bize yakın bir devirde, ne de ip-

(4) Fran. Picard, Les phénomènes sociaux chez les ainmaux, Paris - Armand Collin.

(5) Rabaud hayvan cemiyetlerini karşılıklı cezb (İnter - attraction) un eseri olarak görüyor. (Les origines de la société — Et. Rabaud: Essai sur les sociétés animales, 1930).

(1) E. Durkheim, journal des économistes (Alcan, t. XVIII, 1908 p. 113 - 115).

tidai denilen cemiyetlerde tabii iktisad denen devre benzer bir şey mevcut değildir. Garip bir dalâletle, bu iktisad tipini göstermek için Polinezyalılardaki mübadele ve *troc*'a ait metinler zikrediliyor. Halbuki aynı Polinezyalıları biz burada tetkik edeceğiz; ve onların hukuk ve iktisad sahasında tabii halden ne kadar uzak olduğunu göreceğiz. Onlarda asla bizimki gibi ferdler arasında basit bir mal ve servet mübadelesi yoktur. Karşılıklı olarak birbirini mübadeleye mecbur gören ve mukaveleye giren ferdler değil, zümrelerdir: Klanlar, Fratriler, kabileler... Bundan maada, mübadele ettikleri sırf mallar ve servetler değil, her şeyden evvel nezaketler, ziyafetler, minskler, kadınlar, danslar, bayramlar, panayırlardır ki pazar bunların ancak bir nev'idir; ve orada servet tedavülü bu muhtelif şekillerden ancak birisidir. Bu müesseselerin en saf tipi Avusturalya veya Şimalî Amerika kabilelerinde bulunuyor. Bu müesseseye umumî olarak Potlatch adını veriyoruz.* (2).

Tezi şimdilik bir tarafa bırakarak vak'alar üzerinde duralım. Gerek Mauss'un, gerek Davy'nin (3) iptidai cemiyete dair naklettikleri vak'alar gösteriyor ki mübadelenin mevcut olmadığı bir cemiyet şekli yoktur. Fakat bu ilk mübadele ferdî değil, zümrevîdir: bir Frateri'ye mensup Klanlar arasındadır. Tabou olmıyan gıdaları yemek mecburiyeti (4) komşu

(2) M. Mauss: *Essai sur le Don. Forme archaïque de l'échange* (Année sociologique, 1923 - 24). Sadri Etem tarafından «Hibe» adile Türkçeye çevrilmiştir.

(4) Bizde yalnız Durkheim'in tabou hakkında maşerî ruhcu izahı tanınmıştır. Halbuki ondan evvel ve sonra bu hâdise hakkında bir çok faraziyeler ileri sürülmüştür. Bunlardan Haddon, B. Spencer, Frazer, Schmidt ve E. Reuterskioeld'in izahları iktisadîdir. Röterkiöld'e göre her zümre kendi civarında mebzul olarak bulunan ve kendisine hem gıda hem sınai madde olarak faydalı olan hayvan ve nebat nevilerine bağlıdır. Bu suretle muhtelif neviden memnuiyetler kolaylıkla izah edilir. Zira onların hedefi faydalı nev'in azalmasını menetmektir. Totem nev'ini arttırmak için yapılan dinî minskler de bunu gösteriyor. P. Descamps iptidailerin yaşayış tarzile tabou telâkkileri arasındaki münasebeti daha etraflı izah etti. Bu mesele hakkında Van Gennep'in (L. état actuel du problème totémique) adlı eserile «1920», Paul Descamps'ın (Etat social des peuples sauvages) ine bakınız.

(3) Davy, *La foi jurée*. — Bu kitabın hulâsasını 1927 de Felsefe ve İctimaiyat mecmualarında «Potlaç» adlı makalelerle vermiştik.

Klanlar arasında mübadeleyi zarurî kılar. Komşu Klanın tabou'suna tecavüz harbi, bunun önüne geçmek ve zümrelerarası münasebetleri iade için yapılan teşebbüsler Potlacı doğurur (1). Demek ki Potlaç, muvakkaten bozulmuş bir münasebetler sistemini tekrar tesis eden bir müessesedir. Diğer tâbirle filen mevcut münasebetlerin hukukî bir müeyyidesidir. Hukukî bir müeyyide, bir kanun, bir nizam ancak muayyen filî münasebetleri devam ettirmek veya onların bozulmasına mani olmak vazifelerini görür. Şu haide Potlaç müessesesinin dinî - hukukî bir karakter taşıması, iktisadî bir münasebetler sisteminin varlığını inkâr (nehiy) etmek şöyle dursun, bilâkis teyid eder: nerede kanun varsa, orada müdafaa veya men edilen bir takım filî münasebetler vardır. Aksi takdirde, ilk mübadele şekillerindeki bu dinî - hukukî merasim neyin müeyyidesidirler?

Esasen P. Descamps'ın toplamış olduğu malûmat da bunu göstermektedir. İptidaî cemiyetlere sırf itikad cephesinden değil, istihsal ve mübadele faaliyetleri yani iş cephesinden bakan Science sociale âlimleri onları muhtelif muhitlerdeki istihsal ve mübadele şartlarının hususiyetlerine göre tetkik etmişlerdir. Bu suretle, «iptidaî zihniyet» denen ve bütün içtimaî hayatı izah için kullanılan hâdisenin ne kadar çok şekilli olduğu ve muhtelif şartlar altında ne gibi değişiklikler gösterdiği anlaşılıyor (1).

Hasılı mübadelesiz (yani zümrelerarası münasebetleri olmıyan) cemiyet şekli yoktur. Meyva toplamak, deniz ve kara avıyla geçinen iptidaî zümrelerden bahsediyorum (2). Eski iktisadın mücerred *homo economicus*'u gibi, yeni iktisadcıların kapalı istihsal devirleri de mevhumdur. Böyle bir vakıayla karşılaşmıyoruz. Onu farzetmek de sosyal nizamla biyolojik nizam arasındaki derece farkını inkâra kadar gider.

(1) Goldenweiser gösterdi ki zümre içinde evlenmek memnuiyeti başka bir zümreyle evlenmek mecburiyetine, kendi totemlerine dokunmak memnuiyeti başka zümrenin nebat ve hayvanlarile mübadele mecburiyetine bağlıdır. Bu suretle hiç bir zaman istihsal bakımından bir Klan yoktur. Ancak Klanlararası mübadele ve izdivac kaidelerile tanzim edilmiş bir istihsal vardır. (Van Gennep: *L'état actuel du problème totemique*, p. 25 - 26).

(2) Paul Descamps'ın bu mühim kitabının hulâsasını bundan sonraki nüshalarda vereceğiz.

(3) Paul Descamps, *Le rôle social de la cueillette*, (Revue de l'Institut de sociologie, Solvey, 1926).

Şu halde filen istihsalî mübadeleden ayıramayız: Fratriler, fazla Potlaç yapabilmek için ihtiyaçlarından fazla istihsal yapmaya ve bunu biriktirmeye mecburdurlar. Potlaç bir yağma ve istihlâk müessesesi olduğu kadar, İlerdeki mübadeleler için bir biriktirme müessesesidir. Bu mudil sistem bize içtimâî hâdisenin esasında istihsal ve mübadelenin ayrılamiyacağını gösteriyor.

Tabiatıta yukarı (Superieur) yı aşağı (inférieur) ye irca eden mekanik bir materyalizmin müdafaası imkânsızdır. Hayvandan insana doğru tekâmülde vukua gelen inkılâplardan en mühimini biyolojik istihsalden, teşkilâtlı bir cemiyet hayatında mübadeleli istihsal sistemine geçiş teşkil etmektedir. Aksi takdirde, iptidâî zümreler arasındaki münasebetlerden doğan dinî - hukukî kaideler sisteminin doğuşunu izah çok güçleşir. Ve cemiyetlerin inkişafında büyük bir rolü olduğunu gördüğümüz «Dinî hayat» ı - Durkheim tarafından yapıldığı gibi - sırf maşerî heyecanla épisodique bir tarzda izah etmiye kalkılır.

Marx, geçen asırda şu satırları yazarken - umumî hatlarile - ilmî bir içtimaiyatın temellerini kurmuş bulunuyordu: «Tetkikatım beni şu neticeye götürüyor ki, hukukî münasebetler ve siyasî şekiller kendi kendilerine anlaşılamazlar. Bu rabitalar ve şekiller köklerini maddî hayatın şartlarından alırlar. Medenî hayatın teşrihini iktisad ilminde aramalıdır. İçtimâî istihalede, insanlar iradelerinden mustakil, zarurî muayyen bazı münasebetlere girerler. Bu istihsal münasebetleri maddî istihsal kuvvetlerinin muayyen bir derecesine tekabül eder. Bu istihsal münasebetlerinin mecmuu cemiyetin iktisadî bünyesini, hakikî temeli teşkil eder ki, onun üzerinde hukukî, siyasî bir üst bünye yükesilir. İnsanın varlığını tayin eden şuuru değildir, fakat şuurunu tayin eden varlığıdır.» (1). Ancak, bu esasları Engels'in karşılıklı tesir hakkındaki fikirleriyle tamamlamak ve usulü bir sekter gibi almamak lâzımdır. Nitekim başka yoldan Le play de - ondan çok evvel - içtimâî teşekkülün tetkikine, temel hâdiselerle girmek lâzımgeldiğini göstermiştir (2).

Şu kadar var ki bu satırları, zamanımıza kadar iptidâî cemiyetler hakkındaki tetkiklerle tamamlamalı ve «iktisad ilmi» nden yalnız tecrübî ve istikraî bir sosyolojiyi anlamalıyız. (Otto Neurath, Die empirische Sociologie, 1933).

Simiand (3) ve Durkheim'in işin izahında opinion'a verdikleri hisseyi geniş manasile mübadele yani içtimâî münasebetlere (interaction sociale)

(1) Karl Marx: Critique de l'économie politique, trad. franc. 1899.

(2) İnsan, sayı 6: Anket monoğrafik hakkındaki makale.

(3) Fr. Simiand, La méthode positive en science économique, Paris, Alcan, 1912.

vermelidir. Zümreler arasında başlayan bu münasebetler bizzat tahrirler, tabou'lar, karşılıklı mükellefiyetler, merasim mecburiyetleri, ilh.. şeklinde insanlığın malûm ilk medeniyeti olan Frateri medeniyetinde dinî - hukukî hayatı doğurmuştur. Zümrelerin birbirine mukavelelerle bağlanması, zümrevî evlâdlık (adoption) şeklinde içtimai mertebeler ve vazifeleri, köleliği meydana getirmiştir.

İktisadî bir hâdisenin dinî veya hukukî vasıfları kendinde toplaması demek, bu iktisadî hâdisenin hükmen teyid edilmiş, yani meşûr bir kaidede halini almış olması demektir. Şu kadar var ki, kısmen çocuğun zihniyetine benzetebileceğimiz iptidaî zihniyet sujet ile objet'i ayırmasını bilmediği için, onlarda içtimai şuur daima işle karışık, yani «dinî - sihrî bir tarzda ifade edilmiştir [*].

2. — Tenkidler arasında temas edilen ikinci mühim nokta, içtimai Determinizm meselesidir. Bu meseleye daha evvelki bazı makalelerde doğrudan doğruya girmiştım (İnsan: sayı 2 - İçtimai Determinizm, ve sayı 7: İçtimai hâdise nedir?). Burada, tabii Determinizm içerisinde içtimai kehanet (prédiction) in mevkiini göstermiye çalışacağım.

Tabii determinizm [Bugünkü fizikin henüz münakaşa sahasında olan meselelerini bir tarafa bırakacak olursak] (1) derece itibarile birbirinden tamamiyle farklı iki manzara gösterir: 1) Heyetcinin determinizmi. 2) Cevviyatçı (météorologiste) nin determinizmi.

Birincisi, vukuundan 100 sene evvel hüsufun hangi gün ve dakikada olacağından emindir: o vakte kadar rasad edilmemiş bir semavî hâdise, meselâ meçhul bir kuyruklu yıldız işe karışmadıkça. Cevviyatta ise mesele aksinedir: Değişmeler bol ve seridir. Rüzgâr çabucak ve bin bir âmille istikametini değiştirebilir. Şu halde orada kehanet (prédiction) ihtimalîdir; ve ancak büyük mıntakalar için muteberdir: Buradan ihtimaliyet hesabının ehemmiyeti anlaşılır. Birincisi çok basit, ikincisi çok mudil

[*] Hamlin cinsî münasebetle rabıtasını bilmiyen iptidaînin mistik psikolojisi totemlerin ve gıda maddelerinin de mistik merasimle artacağına kanidir. Bu, iptidaînin psikolojisi meselesini mevzuumdan ayırmak lâzımdır.

(1) Bu meseleden «İllyet problemi ve diyalektik» (1938) adlı küçük kitabımda, Halkevi konferansları için hazırlanmış olan «Tabiat kanunu fikri» adlı yazımda ve «Her ay» mecmuasındaki bazı makalelerimde (1937) bahsettim. İkinci felsefe yıllığında Reichenbach'dan «İhtimaliyet hesabının mantikî esasları» ile, fizikçi Louis de Broglie nin determinizm ve ihtimaliyet meselesine dair iki makalesinin tercümesini neşrettim (1934).

hâdiseleri tetkik ediyor. Fakat bu, yeni bir âmil işe karışmadıkça hâdiselerin kabil tayin olmasına mani değildir.

Biyolojide de vaziyet aynidir. Şu farkla ki orada, canlıların iradesi bu meçhul lerin başında gelir. Bu iradenin rolü hayvanat silsilesinde gittikçe ziyadeleşir. Bununla beraber **kabili tayin** in hissesi kaybolmaz. Vakiya irade hayatla beraber inkişaf eder. Fakat hayat nedir? Onu nasıl kavramalı? Claude Bernard gösterdi ki biyoloji hayatı değil, ancak maddî cisimlerdeki hayatî tezahürleri tetkik eder. Biz bu tezahürleri nasıl kavrayabiliriz? Meselâ kanın devranı hayatla kontrol edilmiştir. Hayat durunca devran da durur. Fakat, bizim kan devranını tayin etmemize mani değildir. Rüzgâr durunca havanın değişeceğini, veya canlılık bitince kanın duracağını önceden söylüyoruz. Fakat rüzgârın ve hayatın ne zaman duracağını ancak ihtimalî ve statistik bir takrib ile söyleyebiliriz.

İnsan ve cemiyet sahasına, yani şuur hâdiselerine gelince, biz burada irade ve şuur değil, vücudümüzün veya içtimaî heyetin maddî parçalarında irade ve şuur tezahürlerini tetkik ediyoruz. Fakat âmiller, ancak muayyen ahval ve şeraitte tesir ettiği halde, irade istediği zaman tesir eder, fakat istediği gibi değil. İradem Merihe seyahat yapmakta serbesttir, fakat onu tahakkuk ettirmekte değil. Düşüncemiz **hükmen** büyük bir hürriyete sahiptir. Fakat dış âlemde, gûya her şey düşüncemiz yokmuş gibi cereyan eder. Düşünce ancak fiil halini aldığı zaman diğerleri tarafından farkedilebilir: fiil deyince yazı, söz, hareket, ilh.. yi anlıyorum. Halbuki, düşüncenin bütün bu haricî tezahürleri kanunlara tâbidir. İradenin tezahürleri, bizim istidatlarımızla, biyolojik ve sosyal imkânlarla mahduttur. «Ben bunu istiyorum» demek bile, bu isteği izhar edebilecek muayyen bazı içtimaî şartların evvelce tahakkuk etmiş olmasına bağlıdır.

Cemiyetle, bilhassa muasır cemiyetle insanın kabiliyetleri (yani tabiat ve cemiyet üzerine tesir imkânları) nın çok artmış olduğu muhakkaktır. Bununla beraber bu kabiliyetler, Bacon'un tâbirile, determinizmin şartlarına uyarak onları kendi hizmetimizde kullandığımız zaman tahakkuk ediyor.

Muasır bir cemiyette bizim hürriyetimiz, (muhtelif sınıflara göre derecesi değişen) cemiyetin çok mudil şartlara bağlı olmasının doğurduğu aldatıcı bir manzaradır. Hürriyet bir kelimedir. Onun realitesini tahlil edince şartlar ve fonksiyonlar buluruz. Bir adam bir günde bir çok zümrelere dahil oluyor: Aile (beytî zümre), tramvay (nakliyat zümresi), atelye (iş zümresi), sinema (eğlence zümresi), klüp veya cemiyet (fikir zümresi), ilh.. Halbuki bu zümreleri ferdî fanteziler değil, bazı içtimaî kaideler idare ediyor ki, bu kaideler zümrenin veya muhitin mahiyetine göre değişiyor. Bu muhtelif zümrelerin münasebetleri esnasında insanın

sahip olduğu intihap ve tercih imkânlarına «içtimai hürriyet» diyoruz. Fakat bu intihap - meş'ur, gayri meş'ur veya otomatik - edinilmiş kabiliyetler tarafından idare edilmektedir.

Şu halde içtimaiyatta ancak **muayyen bir dereceye kadar** kehanet (prédiction) kabildir. Yeni bir tesir işe karışınca kadar bir zümrenin müstakbel hali kestirilebilir. Zaten istikrâm bize verebileceği ancak ihtimalî bir kehanettir ki, tarihî ve monografik istikraya dayanan içtimaiyat da istikbale ait tahminlerini yalnız **umumiyetlere** tatbik etmektedir. Bazı içtimai hâdiselerde bariz bir devam vasfı olduğu halde bazıları sür'atle değişirler. Şu halde orada tahmin imkânı (prédicabilité) çok mütehavvildir; ve heyette olduğu gibi sene ve gün söylemek kabil değildir: meselâ cemiyetler mütemadiyen genişlemekte ve kesifleşmektedir. Sermaye birikmektedir. Fakat bir memleket veya aile bir harp çıkmadıkça inkişaf halinde bulunur.. gibi. Vak'aların seyrini bozan «meçhul yıldız veya rüzgâr değişmesi» gibi şeyler, burada harp, arıza ve icaddır. Maamafih bunlar da cüz'î hallerde tesadüfî gibi göründükleri halde, büyük miktarlarda bir muayyeniyete tâbidirler. Binaenaleyh ihtimalî olarak kestirilebilirler. İcad yapmakta insan zihni istediği kadar değil, **muktedir olduğu kadar** serbesttir. Fakat bir icad ancak müsait bir içtimai muhit içerisinde rol oynayabilir. Buharlı makinenin menşei İskenderiyeli Yunanlıların icadı olan bir oyuncağa kadar çıktığı halde, o zamandanberi cemiyet üzerinde hiç bir tesir yapamamıştı. Ancak Cornwall madencileri yeraltı cereyanları yüzünden kuyularını derinleştiremeyince Newcommen bu meseleyi bir ateş tulumbası kullanmakla halle çalıştı. James Watt'ın bu iptidai buharlı makineyi bir usine'i tahrik için kullandığı zaman, İngiltere çok pahalıya malolan el emeğinden tasarruf etmek ihtiyacını duymıya başlamıştı. Maşinizm, gündeliğin aşağı olduğu memleketlere güçlkle giriyor. Köleliğin kalkması, insan emeğinin kıymetlenmesi bu icadın iktisadî şartlarını hazırladı. İlk çağda kölelik hâkim olduğu için makinenin hiç bir rolü olamazdı.

Bununla beraber, mübtezel fakat çok esaslı bir hakikate tekrar temas edelim: Determinizm, fatalizm değildir. Fatalizm, bir hâdisenin bütün şartlarından müstakil olarak zuhurunu kabul eder. Halbuki determinizm bir hâdisenin muayyen bazı şartlar içerisinde zuhurunu tazammun eder ki, (insan hayatının karışabildiği nisbette) bu şartlar bir araya getirilirse aynı hâdiseyi tevlid etmek kabildir. İşte insan iradesinin teknikle tabiat üzerinde olduğu kadar, siyasetle cemiyet üzerinde müessir olabilmesi ancak bu şartlara mümkün olduğu kadar nüfuz edebilmemize bağlıdır. Fatalist bir cemiyetçi görüşü ne kadar hatalı ise, determinizmi inkâra giden romantik hürriyetçi ve iradeci bir cemiyet görüşü de onun kadar esassız ve hatalıdır.

FİKİRLER VE İNSANLAR

M E K T U B

— Dr. Ali Nihad Tarlan'a —

Azizim,

Mehmed Akif ihtifalinde bulunamamış, sizin orada söylediğiniz sözleri dinliyememiştım. Hitabenizin kitab halinde neşredilmesine çok sevindim. Bilirsiniz ki şahsınıza muhabbetim olduğu gibi fikirlerinize, ilminize de hürmetim vardır; Mehmed Akif hakkında söylediğiniz sözlerin bana da o şairi **anlatacağını**, onun eserlerinden hoşlanmak için sebepler keşfettirebileceğini umuyordum. İtiraf edeyim ki bu ümidim boşa çıktı; fakat kitabınızı okurken bazı şeyler düşündüm, size onları bildirmek istiyorum.

Akif'in san'atından bahsederken: «Eserleri en ufak bir belâgat ve fesahat hatasından âridir» diyorsunuz. Bu hüküm beni şaşırtıverdi: Akif'in manzumelerinde fesahat ve belâgat hataları vardır demiyorum, fakat **bugün** bir eseri fesahat ve belâgat kaidelerine göre tenkid etmek kabil olmayacağını sanıyordum. O kaideleri o kadar kabul etmiyoruz ki artık hiç bir mektebde okutuldukları yok; onlar, bir tenkid miktası olmak haysiyetini tamamile kaybettiler. O akşam Üniversite Konferans salonunda sizi dinliyenler arasında fesahat ve belâğatin ne olduğunu bilen kaç kişi vardı?... Bu sözünüze o kadar şaşıtm ki onda bir nevi gizli istihza duyar gibi oldum; bilmem yanılıyor muyum?

Safahat şairinin «itnab»a düşmesini mazur göstermek için de: «Akif kudretli değil, dehşetli bir nazımdır... Yazdığı mısraları kolay kolay yazmadığı için kolay kolay silmeğe razı olamaz» diyorsunuz. Ne demek istediğinizi iyice anlayamadım; «kudretli nazım», «dehşetli nazım» derken ne kasdediyorsunuz? «Yazdığı mısraları kolay kolay yazmadığı için...» Yani Akif nazım söylemek için zorluk mu çekti? Bütün eser bunun aksini isbat ediyor: mahalle kahvesi konuşmalarını aruza koyabilen şair, mevzun söz söylemekte elbette hiç bir zorluk çekmezdi. Zaten kendisi de «Manzum sayıklar gibi manzume sayıkladığını» itiraf etmiyor mu? Bütün arkadaşları onun istediği zaman manzum mektub, manzum istida yazabildiğini söylerler. O halde Akif mısralarını kolay kolay yazardı; bun-

lardan hiç birini feda edememesi ancak zevki olmamasından, kendi kendine karşı hiç bir tenkid fikri beslememesinden ileri gelir. Siz onun «it-nab»a düşmesini muhakkak mazur göstermek istemişsiniz ve sebebi kendiniz icad etmişsiniz... Yok, sözü olduğu gibi aruza koyamaz, vezin ve ka-fiye zaruretleri dolayısıyla uzatmağa mecbur olur demek istiyorsanız o başka... Öyle ise haklısınız; fakat o zaman da o eserlerin «en ufak bir belâgat ve fesahat hatasından âri olduğunu» nasıl iddia edebilirsiniz? «Yazdığı mısraları kolay kolay yazmadığı için...» Adeta titiz bir sanatkârı tarif ediyorsunuz; fakat Akif, titiz bir sanatkâr olmaktan en uzak şairdir.

«Herkes bilir ki Akif, aruzu türkçeye maletmiş bir sanatkârdır» diye devam ediyorsunuz. Hayır, azizim, ben bilmiyorum. Keman bir musiki âleti olduğu gibi aruz da bir şiir âletidir. Kemanı ağlatanlar, güldürenler, tallerinden muhtelif hayvanların bağırmasına, ağız dalaşına benzer sesler çıkaran insanlar vardır; fakat kimse bunu bir musiki hüneri saymaz. Akifin aruzdaki kudreti, yahut dehşeti de bundan ibarettir... Hayır, azizim, bunca asırdır aruz ile türkçe harikulâde mısrağlar söylemiş şairleri unutup, onların yaptıklarını birer acemi işi sayıp: «Türkçeye aruzu Akif maletmiştir» diyemem. İmalesi, zihafı yok mu? Evet, yok; ama isteseler divan şairlerimiz de bu hüneri gösterebilirlerdi; dilimize aruzu olanlar maletmiştir. «Herkes bilir ki...» Yoksa yine sadece istihza etmek, pek tetkik edilmeksizin ortaya atılmış bir hükme gülümsiyerek uyuvermek mi istediniz?...

Yine diyorsunuz ki: «Meselâ... mahalle kahvesi tasvirinde, mahalle kahvelerinde geçen muhavereleri en tabîî şekillerinde pürüzsüz bir nazma almaya muvaffak olmuştur.» Bilmem bu da pek doğru mu? Bir parçayı beraber okuyalım:

— Ciharüyek mi o taş?

— Hiç sıkılma öldü düşeş!

— Elimde yok mu diyor? Çek babam!

— Aman şeşbeş-

— Hemen de buldu be! Gelsin hesaplayıp durma!

— Bir parti yendi ya akşam, dükiz gelin kuruma!

— Dübeşle bağlıyorum.

— Yağma yok!

— Elindeki ne?

— Seyek.

— Aman durun öyleyse: pencüyek domine!

Biraz dikkatle okuyun, böyle bir domino partisi olmayacağını görürsünüz: mademki yerden şeşbeş çekiliyor, demek ki düşeş ölmüştür. «Gelsin,

hesaplayıp durma» sözleri ancak «Hemen de buldu be» diye başlayan mısrağı tamamlamak, ondan sonraki mısrağ da sırf kafiye için söylenilmiş, manası yok... Yani Akif, mahalle kahvesinde domino oynanırken söylenen bazı sözleri, birbirleri ile bir alâkası olup olmadığını düşünmeden yanyana gösterip yazmış; hakikatte öyle bir muhavere geçip geçmiyeceğini düşünmemiş... Biliyorum ki böyle tenkid olmaz; bu, **sui-niyet** göstermektir; şair sadece mahalle kahvesinin havasını hissettirmek istemiş... İyi ama o muhavereler tam altı sahife tutuyor; belli ki onları yazarken Akif bir nevi zevk duymuş, onları aruza koyabildiğine pek sevinmiş. O halde **hile** ye başvurmasaydı, bir domino partisini hakikatte geçebilecek bir surette tasvir etseydi. Bunlar üç beş mısrağdan ibaret kalsaydı, bize havayı hissetrimyeğe kâfi gelirdi; uzayınca hiç bir kıymeti kalmaz; gayet tabii olmak şartile belki bir hüner, sanat ve şiir dışında bir hüner sayılabilir... Biz böyle **sui-niyetli** tenkitlere girişmiyelim; fakat siz de: «Mahalle kahvelerinde geçen muhavereleri en tabii şekillerinde pürüzsüz bir nazma almaya muvaffak olmuştur» demeyin, o nazmın tıktırma sözlerle dolu olduğunu inkâr etmeyin.

Kitabınızı okumakta devam ediyorum. **İstiklâl marşı** nı edebiyatımızın şaheserlerinden biri diye zikrediyorsunuz. Zevk meselesi, karışmam. Fakat Akifin, o manzume için aldığı mükâfatı Hilâliahmere bırakmış olmasından bahsederken: «Demek o san'atını her şeyden yüksek tutmuş, onu istismar etmeye tenezzül etmemiştir. Samimî feryadını paraya tahvil edemezdi» diyorsunuz. Bu, Akifi çok aşan bir meseledir. Sanatleri ile geçinen, para mükâfatını kabul eden, eserleri ile geçinen insanlar sanatlerini her şeyden üstün tutmuyorlar mı? Siz sözlerinizle sadece Akifi medhetmiş oluyorsunuz: bütün dünyanın caize kabul etmiş, kitaplarının getirdiği para ile geçinmiş şairlerine ağır bir harekette bulunmuş oluyorsunuz. «Akif, kendisi ihtiyaç içinde iken parasının bir kısmını bir hayır müessesesine bırakmıştır; bunun için kendisini taziz ile analım» deyin, ben de sizinle beraberim. Fakat: «Samimî feryadını paraya tahvil edemezdi» dediğiniz zaman sizinle beraber olamam; çünkü mesele tamamiyle değişir.

Bu kadarla da kalmıyorsunuz: «Akif... Türkçülük davasını istismar etmeğe tenezzül etmemiştir... Millî şair ünvanını istismar etmeğe tenezzül etmemiştir» diye devam ediyorsunuz. Bunların ne kadar ağır sözler olduğunu, ne kadar ağır ithamlarla dolu olduğunu elbette düşündünüz. Hemen hemen bütün Türkçülerin samimiyetinden şüphe ediyorsunuz... İyi ama sizin Akifiniz de İslâmcılık davasını istismar etmiştir, dinî şair ünvanını istismar etmiştir. Tarihi unutmamıza hacet yok: Akifin safahat ını, bilhassa Türkçülük aleyhindeki şiirlerini yazdığı zaman, Osmanlı padişahının halife olduğu devirdi; Türkçülük resmî tasvibe mazhar ol-

muş bir cereyan değildi. O zaman Türkçülük davası istismar edilmiyordu. Müsaadenizle söyleyeyim, o davayı fedakârlıkla müdafaa etmiş, Akifin ve Akif gibilerin türlü hücumlarına rağmen kazandırmış olan insanlardan böyle hakaretle bahsetmeğe pek hakkımız yoktur. Ben de bugün Türk Ocağının anladığı manada Türkçü değilim; mensub olduğum milleti severim, ona hizmete çalışırım, milletime inanırım, onu bütün milletler içinde, bütün milletlerle beraber bahtiyar olmasını isterim; «Düşmanın ülkesi viran olacak, Türkiye büyüyüp Turan olacak» sözüne hiç bir zaman iştirak etmedim. **Bizlik de benlik** kaadr, belki ondan fazla fenama giden bir ruh hâletidir. Fakat Türkçülerin inkılâbımızı hazırlamak hususundaki, bizde millî şuurla beraber medeniyet yolunda ilerlemek azmini uyandırmak hususundaki hizmetlerini unutamayız; onları ancak tebcil ile anmağa mecburuz.

Bir yerde de diyorsunuz ki: «Mütemadiyen ben insanım, ben insanım diye bağırان adam insanlığında şüphesi olan veya etrafındakilerinin şüphesi içinde bulunduklarını zanneden adamdır. «Bu sözlerle kimi, kimileri kastedtiğinizi anlayamadım. Acaba Tefvik Fikrete mi bir dokunmak istediniz? Bilmiyorum; belki de sadece, kitabınıza büyük harflerle yazdığının âteşin sözlere bir mukaddime hazırlamak istediniz. «İnsaniyetin mukaddes mefhumlarını alıp onları bir bezirgân gibi pazar pazar dolaştıranlardan nefret ediyor» ve «İnsaniyetin mukaddes mefhumlarını mukaddes bir emanet gibi hayatı bahasına koruyanları... tebcil, takdis. belki de te'lih ediyor» muşsunuz. İyi ama, azizim, bu sözlerin Mehmed Akif ile ne alâkası var? Akif, mukaddes mefhumları mukaddes bir emanet gibi taşımış, onları hayatı bahasına mı korumuştur? Kendisini tanımazdım ve şahsî ahlâkını bilmiyorum; çok temiz adamdı diyorlar, inanırım. Fakat umumî hayata ait ahlâkı pek fazla medhediliyor. Millî mücadeleden sonraki inkılâp hareketlerinden hoşlanmadığı için, kendi itikatlarına uygun kanunlarla idare edilen bir memlekete gitmesi ve orada oldukça rahat bir hayat geçirmesi, itiraf edin ki bir kahramanlık sayılamaz. Onu tayib etmiyorum, böyle hareket etmiş olmasını bir kusur saymıyorum; fakat onu bir kahraman diye kabul etmemiz de istenilmesin.

Akifin ahlâkı... Bizde her muhalefeti bir kahramanlık, her muvafakati de bir dalkavukluk, ahlâksızlık diye karşılıyan bir zihniyet var. O kadar ki biraz muhalefet göstermiş olanlar kendilerinde bir yalçınlık tevahhüm ediveriyorlar. Bu zihniyetle mücadele etmek lâzımdır. Hükûmetin icraatını tasvib eden, beğendiğini söyleyen her adamın samimî olması icab etmez; bunu muhakkak menfaat endişesi ile yapıyor diyemeyiz. Akifin muhalefet ettiği inkılâb hareketlerini bizler, bir çıkarımız olduğu için değil, gerçekten beğendiğimiz, gerçekten istediğimiz için alkışladık. İnkılâb hükûmetini, bizim sevdiğimiz fikirleri tatbik ettiği için sevдик.

Muvafakat gibi muhalefetin de sırf şahsî veya zümrevî menfaatler endişesinden doğması kabildir. Her itiraf edelim ki bizde muhalefet, çoğu zaman, efkârı umumiyeve dalkavukluktan doğmuştur. Akif, muhalif değildi: memleketin geri kalmış, muhafazakâr, mutaassıb dindar tabakasına muvafakat ediyordu. Doğrusunu isterseniz bizde asıl hükûmet, inkılâb hükûmeti kahramanca muhalefet etti. İnkılâblar daima, mukaddes bildiğimiz mefhumları, fikirleri, hayatı bahasına da korumağı göze alan küçük bir zümrenin eseridir: inkılâb esası itibarile bir muhalefet bir **non-conformisme** hareketidir.

Hükûmete muvafakat eden, hükûmetin yaptıklarını alkışlıyan her insanın ahlâklı olduğunu iddia etmiyorum; onlar arasında sadece menfaatlerini düşünen ve her hükûmeti alkışlamağa hazır insanlar bulunduğunu biliyoruz. Fakat muhalefetin de ancak kahramanlıktan, feragatten gelebileceği itikadı ile mücadele etmeliyiz. Çünkü ortaya pek fazla yayılmış olan bu itikad, hükûmeti samimiyetle, iman ile alkışlıyabilecek olanları, alkışlamak isteyenleri de çekindiriyor.

Kitabınızı okumağa devam ediyorum. Akifin dindarlığından, dini nasıl anladığından ve niçin sevdiğinden bahsettikten sonra diyorsunuz ki: «Akife mürteci diyenlere yine onun şiirile cevap vermek isterim:

Zulmü alkışlıyamam, zalimi asla sevemem
Gelenin keyfi için geçmişe kalkıp sövemem.
Biri ecdadıma saldırdı mı, hattâ boğarım
— Boğamazsın ki!

— Hiç olmazsa yanımdan kovarım.

Üç buçuk soysuzun ardında zağarlık yapamam,
Hele hak namına haksızlığa, ölsem tapamam.
Doğduğumdan beridir aşıkım istiklâle,
Bana hiç tasmalık etmiş değil altın lâle.
Yumuşak başlı isem kim dedi uysal koyunum?
Kesilir belki, fakat çekmeğe gelmez boynum.
Kanayan bir yara gördüm mü, yanar tâ ciğerim;
Onu dindirmek için kamçı yerim, çifte yerim.
«Adam aldırma da geç git!» diyemem, aldırırım,
Çiğnerim, çiğnenirim, hakkı tutar kaldırırım.
Zalimin hasmıyım amma severim mazlumu...
İrticain o sizin lehçede manası bu mu?»

Azizim, bu ahlâk mürteçide de bulunur, inkılâbcıda da bulunur, muhafazakârda da... Bunun irtica ile falan alâkası yok. Akif, düşünmesini bilmiyen bir adam olduğu için, kendisine mürteci diyenlere bu gibi sözlerle cevap verebilir, bunların bir cevap teşkil edeceğini sanırdı. Siz nasıl onunla beraber bu cevabı veriyordunuz? Akif'e mürteci diyenler oldu ise hiç kimse ona: «Sen ecdadına sövdürürsün, zalimi alkışlayıp mazluma eziyet edersin, kalbinde merhamet yoktur» demedi ki... Akife din ile devlet işlerinin ayrılmasını istemediği için, kadının açılmasını istemediği için, cemiyetin dinî esaslara merbut kalmasını istediği için mürteci, yahut muhafazakâr diyenler oldu. Sizin zikrettiğiniz şiir bunlara bir cevap olur mu? **Asım** ı tekrar okuyalım, bütün **Safahat** ı tekrar okuyalım; Akifin söylediklerini, müsamaha gösterip de fikir saymak kabil olursa, o fikirlerin muhafazakâr fikirleri olduğunu teslime mecburuz.

Sonra Akifin şiirini sevmiyenlere geçiyor ve bunları dört zümreye ayırıyorsunuz. Birinci zümre Akifin eserini okumamış oldukları halde beğenmiyenler. «Bunlar cahildir. Cevaba değmez» diyorsunuz. Bu hususta ben de sizinle beraberim; yalnız siz de kabul edin ki Akifi sevenler arasında da onun eserini okumamış, «ancak kulaktan dolma» hükümlerle ona hayranlık gösterenler var. Şurasını da söyliyeyim ki böyleleri, sevenler arasında, sevmiyenler arasında bulunduğundan daha çok.

İkinci zümre «onun şairliğine kalben inandıkları halde ya rekabet veya kimbilir ne sebeble şair olmadığını ileri sürenlerdir» diyorsunuz. «Rekabet» sebebi üzerinde duracak değilim: bir şairin diğer bir şairi beğenmemesinde rekabetin hissesi olabilir; insan oğlu zayıftır, şahsî ihtiraslardan kurtulmaz. Fakat «... veya kimbilir ne sebeble» sözleri üzerinde duracağım. Siz Akifin şiirlerini sevdikleri halde, onun inkılâb hükûmetine muhalefetini bildikleri için hayranlıklarını gizliyenlerden bahsetmek istiyorsunuz. Haklısınız, böyle kimseler de var. Hem de iki türlü var: bir kısmı saedce dalkavuk oldukları için, hayranlıklarını itiraf ederlerse **kendilerine** bir zarar gelmesinden korktukları için söylemiyorlar. Onlarla meşgul olmağa hakikaten değmez. Fakat ikinci zümreye ithal ettiğiniz kimselerin bir kısmı da, içtimaî, siyasî kanaatleirni bediî zevklerinin fevkinde tuttukları için hayranlıklarını söylemiyorlar. Bunlar tamamiyle samimîdir; hayranlıklarını söyleyecek olurlarsa **kendilerine** değil, **davalarına** zarar gelmesinden korkarlar. Nasıl ki Akifin sanatinden hiç

hoşlanmadıkları halde, gerçekten müslüman oldukları için onu müdafaa edenler de var. Bunların fikri beni alâkadar etmez ama hürmete şayan-
dır. Yalnız size başka bir şey sorayım: Akifin şiirini gerçekten beğenmi-
yenler arasında da, meslek tesanüdü saikasile veya **kimbilir ne sebeble**
onu beğenenler yok mu? Pekâlâ biliyorum ki Akifin şiirini hiç beğenme-
dikleri halde, onun hatırasına gençlerin gösterdikleri asabî hürmet kar-
şısında susanlar, hattâ tamamile uydurma bir hayranlık gösterenler de
var. Gençleri kızdırmağı bir türlü gözlerine alamıyorlar.

«Üçnüçü zümre, müşahhasan mücerrede geçmiyenler, yani cemiyet
ve din aşkını bir heyecan ve şiir menbaı olarak kabul edemiyenlerdir»
«Dördüncü zümre vazih, realist sanata kıymet vermeyen sanatkârlardır»
diyorsunuz. Çok düşündüm, kendimi bu dört zümreden hiç birine ithai
edemedim: Akifi okudum, yedi kitabı da baştan aşağı kadar, sebep olu-
ğu baş ağrısına rağmen okudum, o halde onu okumadan beğenmiyen «ca-
hiller» zümresinden değilim; hayranlıklarını rekabet veya kimbilir ne se-
beble gizliyenlerden de değilim, şair değilim ki rekabetten bahsedilsin,
hayranlıklarımı şu veya bu sebeble gizlemek âdetinde olmadığımı da bi-
lirsiniz; cemiyet ve din aşkının bir heyecan menbaı olabileceğini kabul
ederim, sevdiğim şairler arasında dinden bahsedenler de, cemiyetten bah-
sedenler de vardır; şiirin karanlığını sevdiğim gibi vazihinden de, realis-
tinden de hoşlanırım. Bunlara rağmen Akifin şiirini sevmiyorum. O hal-
de lûtfen bir beşinci zümrenin mevcudiyetini de kabul edin: Akifi oku-
muş, şairin istediği tarzda yazmak hakkını kabul etmiş olmalarına rağ-
men **Safahat** ta şiir bulamamış olanlar... İtiraf edeyim ki Akifi sevmeğe
çok çalıştım, olmadı; o yedi kitabı okurken bunaldım. Bazan iyi parçalar
yok mu? Var; **Asım** daki pehlivan güreşi hoşuma gider, kitablari tekrar
karıştırırsam belki bir iki parça daha bulabilirim. Fakat bunlar bir adama
büyük şair denmesi için kâfi midir? Cemiyet meselesini mevzuubahs et-
miyorum, ben bir şairi bir, iki manzume için de çok sevebilirim. Bayıldı-
ğımız, göklere çıkardığımız Verlaine'in iyi şiirleri pek çok değildir, ki-
tabı okunmaz, tadsız manzumelerle doludur, zarar yok, Verlaine çok bü-
yük bir şairdir. Fakat Akifin sevebildiğimiz o üç dört parçası da öyle e-
hemmiyetli şeyler değil. Akifi sevmiyenlerin de samimî olabileceğini, bir
sanat eserini peşin hükümlere kapılmadan okuyabileceklerini neden ka-
bul etmiyorsunuz? Akifi sevmiyoruz; dindar olduğu için değil, vazih ol-
duğu için değil; güzel bulmadığımız için, tadsız olduğu için sevmiyoruz.

Kitabınızı alâka ile, hiç bir fikrinizi kaçırmamak endişesi ile oku-
dum; fakat o kitabın bende uyandırdığı düşünceleri size söylemeğı de mu-
vafık buldum. Münakaşanın harareti ile sizi gücendirebilecek bir şey
söyledimse affedin; size hürmetimin de, muhabbetimin de samimî oldu-
ğunu bilirsiniz.

K R O N İ K L E R

Lisanımıza nakledilen eserler

— Nezih KIRAL —

Bir eserin aslı ile tersi arasındaki fark bir kanaviçenin yüzü ile tersi arasındaki fark gibidir, bunun için bunların daima asıllarını okumağı tercih edenlerdenim. «AŞK PEŞİNDE» yi okuduktan sonra bu hususta ne kadar isabet etmiş olduğumu anladım.

Kitabın üzerinde muharririn ismini görünce Pitigrillinin okumadığım yeni bir eseri ile karşılaştığımı sanmış ve eseri hemen mubayaa etmiştim. Bunun çok evvel okumuş olduğum «Lhomme qui cherche l'amour» isimli eser olduğunu ancak ilk sahifesini açtıktan sonra farkedebildim. Bu sehve sebep ise «Aşk peşinde» ile «Aşkı arayan adam» arasında bir münasibet göremiyişimdir. Vakıa esere, daha okumadan evvel, ihtisar etmek maksadiyle böyle bir isim verilebilirse de okuduktan sonra bu ismi muhafaza etmek kadar hatalı bir hareket olamaz. Çünkü Aşk Peşinde koşan çapkın bir adam gözümüzün önüne geliyor ki eserin kahramanı mahkeme reisinin şahsiyeti hiçte böyle bir tip değildir. Bilâkis aşk denilen bir mefum vardır, işte reis bunu aramaktadır.

Bu nev'iden hatalar daha eserin isminden başlayıp son cümlesine kadar bir hatalar silsilesi teşkil etmekte. Pitigrillinin zu en güzel eseri hakikî kıymetinin dörtte üçünü kaybetmiş, nasıl kaybetmesinki muharririn stilindeki bütün hiciv ruhu, (humour)uçmuş o kadarki eser baştan başa literal manalarla boğulmuş.

Hataları göstermekten doğruları işaret etmek çok kolay olacak. fakat kimseyi daha fazla işgâl etmemek için sadece gözü çıkartacak kadar göze batan hataları işaret etmeği daha münasip buldum.

Gazetelerde sık sık tercemelerden şikâyetlere raslıyoruz, bazı yeni yetişen gençlerin her iki lisanıda katlettikleri ileri sürülüyor ve bunları basan tâbilere çatılıyor. Bu bir dereceye kadar doğru olmakla beraber hakikî marazın bu eserlerin emek verilmeksizin sırf ticaret maksadıyla çala kalem terceme edildiklerinden ileri geldiği kanaatındayım, yoksa

böyle tanınmış mütercimlerimizin aşağıdaki hatalara düşebileceklerine nasıl ihtimal verebilirim.

Aslı (sahife 102)

Vous êtes ces gens qui pour excuser les imbéciles qui coupent la queue des fox - terriers disent «Mais aux danois on coupe aussi les oreilles».

Tercemesi (sahife 91)

Bu zihniyette olanlar meselâ foksterielerin kuyruklarını kesen birisinin özür olarak Danımarkada da bunların kulaklarında kesilmesini ileri sürmesine benzerler.

Doğrusu.

Siz, foksterye köpeklerinin kuyruklarını kesen budalaları mazur göstermek için «Fakat danua (danois) köpeklerinin kulaklarında kesiyorlar» diyenler gibisiniz.

Aslı (sahife 29)

La vieille gouvernante ouvrit la porte...

Tercümesi (sahife 28)

Apartıman müdiresi kadın içeri girdi ve...

Doğrusu.

İhtiyar hizmetci kapıyı açtı ve...

Ash (sahife 310)

La dame prit avec les deux mains la photographie enfermée dans un cadre d'argent et s'exclama avec une pure joie d'enfant:

— Horloge.

Tercemesi (sahife 271)

Hakim eline hatıra olarak uzattığı gümüş çerçiveyi aldı ve teessüründen bağırarak:

— Saat. Dedi

Doğrusu.

Hakimin uzattığı gümüş çerçeveli fotoğrafı iki eli ile aldı ve saf bir çocuk sevinciyle:

— Orloj. Diye haykırdı.

Aslı (sahife 90)

— Paul

Mlle Schuman le tira par le pan de son vêtemenet tandis que par le fente du rideau il buvait les trilles grotesques et les rires du public.

Tercemesi (sahife 81)

— Reis efendi

Bunu söyliyen kumral güzel kız eliyle reisin eteğine yapışmış, perde aralığından da halkın neş'elerini içiyordu.

Doğrusu.

— Pol,

Perdenin aralığından gülünç nakaratı ve halkın gülüşmelerini içmekteyken matmazel Şuman esvabının eteğinden çekti.

Aslı (sahife 305)

— Et que fait - elle dans l'oisis?

Tercemesi (sahife 368)

— Vahada bir şey mi oldu?

Doğrusu.

— Pekı, vahada ne yapıyor?

Aslı (sahife 307)

Les ventilateurs étaient de trop.

Tercemesi (sahife 269)

Vantilâtörler çok kuvvetli idi.

Doğrusu.

Vantilâtörler artık fazla geliyordu.

K A D E R

— NUSRET EŞMEN —

Mağara insanı yıldırımların, sellerin vahşî hayvanların elinde oynacaktı. Düşman ve zalim tabiatın içinde, hayatına hâkim olan karanlık kuvvetlerdi. İnsan, hayat için yaptığı kavgada kazandığı tecrübeler ve gittikçe mükemmelleşen tekniklerle kendini «tabiî mukadderat» ın zincirinden bir parça daha kurtardı. Bugün insan topluluklarının medeniyet derecelerini bu kurtuluşunun kıymetile ölçüyorlar. Acaba bu doğru mudur?

Tarihin akışı böyle olmadığını gösteriyor. İster iptidaî cemiyetteki mana ister Oedip'deki ilâhların iradesi, ister Müslümanlıktaki «takdiri ezeli» isterse Kalvinizm'in predestination doktrini olsun, bunların her biri insan haaytının nâzımı, daha doğrusu ayrı ayrı cemiyet nizamlarının bekçisi olan «içtimaî mukadderat» ın gölgelerinden başka bir şey değildir. İnsan kendini kör tabiatın zincirinden kurtarıırken, boşa giden bir emekle yeni ve kendi yarattığı zincirlerle bağlanmıştır.

«İnsan» derken uydurma, mücerred, Zümrüd anka gibi hiç bir zaman var olmamış bir hayal oyununu tekrarlıyoruz: Hangi insan? Bütün metafizikcilerin, bütün idealistlerin dilinden düşmiyen bu şeyin ne idüğünü bilen yoktur.

Yalnız «İnsanlar» diye eti ve kanile yaşıyan, acıkan, toprağı eşen, demiri işliyen, şehirler kuran, döğüşen varlıklar vardır. Bunlar cemiyet içindeki durumlarına göre ayrı «kademe» lere sahiptirler. «Alın yazıları» benzer olanlar aynı içtimaî zümrenin adamıdırlar. Adına «içtimaî mukadderat» denilen şey de bütün «zümre kaderlerinin» muhassalası olmayıp, hâkim zümrenin kaderinden ibarettir. Burada kader «irade» yi ifade eder. İnsan tarihini dolduran maceralar, işte bu «kader» lerin çalkanışından, çarpışıp alt üst oluşundan ibarettir.

«Tarihi umumî» yi açalım ve beraberce şu satırları okuyalım:

«Evler içinde çalışan bir dokumacı bir kadından daha bedbahttır.

Dizlerini midesi hizasına kaldırır. Serbest hava alamaz. Eğer yalnız bir gün nizamen muayyen olan kumaşı imal edemez ise, bataklıklardaki Lotüs gibi bağlanır, kalır.

«Kumaş boyacısının parmakları çürümüş balıklar gibi fena kokar, gözleri yorulur, eli artık tutmaz olur.

«Duvarcının iskele üzerinde kemali meşakkatle nasıl çalıştığını, şiddetli rüzgârlara, boralara nasıl maruz olduğunu sana söyleyeceğim. Kolları işten yorulur, elbisesi perişan olur. Günde ancak bir defa yıkanır. Ekmek bulduğu zaman evine avdet eder ve çocuklarını döver.»

Eski Mısırlı kâtip «İnsanların hayatı sefalet alûd» unu böyle tasvir ediyordu. Şarlo'nun «Yeni zamanlar» filmini gördünüz değil mi? Yirminci asrın büyük riyasına insanı «tabiatın esaretinden» kurtarmakla öğünen medeniyetin suratına fırlatan bu en acı hicivdeki garp insanların hayatını düşünürseniz, 5000 senedenberi «insanlığın hali» nde değişen şeynedir? diye sorarsınız.

Terakkiye inanmak lâzım. Bugünkü adamın bütün felâketinin, müsbet bir insan hayatının şartlarından uzak yaşamasının günahını makineye yüklemek istiyen romantik softalar hakikati örtmek istiyen mürailerdir. İnsan Mısırın ehramlarındanberi çok ustaca şeyler yapmıştır. «İnsanın tabiata hâkim oluşu medeniyettir» formülünün taşıdığı hakikat nisbetinde medeniyetin yürümüş olduğunu kabul etmeliyiz. Yalnız, medeniyet en geniş manasile «İnsanın kadere hüküm edişi» olarak alınırsa, yeryüzünde ilk medeniyet «mukadderatı» tabiattan olduğu kadar, cemiyetten de kovan, yok eden bir devirle başlayacaktır.

Aktüaliteye dair

— Sabahattin Kudret —

(Aktualite), her girdiği kabın şeklini alan su gibi; her mevzuda, her insanda, her cemiyette şeklini ve rengini tayin eder. İnsandan ayrı şuurda manasını tamamlamıyan bir gündelik hâdise kadar Aktualite'siz bir insanda mevcut değildir.

Bir takım oluşlar, başını alıp giden vak'alar, serbest gelişen manzarlalar karşısında, şuurun vazifesi ona kendi cevherini telkindir. Bütün Aktualite'sini kendi mahrekinde toplıyan ve hareket noktası olarak kendisini kabul ettirebilen bu ruh, zekâ, (Problème) ve (düzen)i Aktuel hayata vazediıyor demektir.

(Zaman) ve (mekân) idraklerini en keskin ve şahsî bir ağı gibi taşıyan her mizac, günlük bir takım şartların oyuncağı, (vak'a) dan (hâdise) den kaçacak, her geçende (ebedî) yi, her kısmî ve nisbî olanda (umumî) yi arayacak ve böylece ruhun son imkânlarına ulaşmağa çalışacaktır.

Alelâde bir takım jestlerin içinde sayıklıyan gündelik önünde büyük yaratılışın bütün cehti ve geniş mikyasta; Aktualite'siz ve Aktualite'den evvel bir dünyaya ve kıymetler silsilesine sahip olmak merkezinde toplanıyor.

(Gündelik) de dağılıveren, onda eriyen insan; varlığını, bilhassa Aktualite'siz, müstakil varlığını isbatta güçlük çeker.

Aktualite; insicamsız, bir günlük ömre sahip zavallı bir hâdise meşheridir. Bunun; her gördüğünü kabul eden, onda kaybolan, zevksiz alıcısı, bütün ömrünce diidnse, bir Aktualite kadar bile hayata sahip olmamağa mahkûmdur. O, nizamsız (gündelik) in muhtelif kalıpları içinde bocalar.

Bu, (ölüm) ve (kemal) mefhumlarını hiç bir benlik muhasebesi neticesinde duymamış olanın krokisidir. Devamdan bihaber, sonsuzluğun hasretini duymamış sürü insanın yanibaşında; büyük davaların Aktualite'sini yaşıyanlar da vardır.

Burada Aktualite, insanla meselesi arasında bir köprü ve şahsiyetinin çizgilerini ve karakteristiğini taşıyan bir aynadır.

Le Corbusier ye göre İstanbul

Şehirciliğin büyük üstadlarından Le Corbusier, bir çok kitaplarında gayri tabii şekilde büyüyen yeni garp şehirlerinin ıslahı meselesini ortaya atmıştı. Bu meseleye artist, tarihçi, mimar ve doğrudan doğruya şehirci gözlerle bakan muharrir, yeni dünya şehirlerinin güzel - sıhhi, muntazam ve faydalı bir plânını kurarken eski dünya şehirlerinden zaman zaman örnek almasını unutmuyor: Babilin, Pe-king'in kuruluşunda hâkim olan hendesî intizamı **Cubisme**'in mübeşşiri gibi görüyor. Ortaçağ Avrupasının Lâbirent sokaklarına bunların üstünlüğünü açıkça gösteriyor.

La Corbusier, kitaplarında bilhassa İstanbuldan hayranlık ve takdirle sık sık bahsetmektedir. Bazan Loti kokan bu mütaleaların münakaşasına girmeksizin, (Türk İstanbulun kuruluşu ve inkişafı üzerinde ayrıca durmalıyız) burada onları, olduğu gibi nakledeceğim:

(Le Corbusier: Urbanisme, 1924)

İstanbul: En tatlı şekillerin tatlı (suave) melodisi.

İstanbul: Minarelerin göğe yükselen şevki, yassı kubbelerin sükûnu. Canlı fakat şarkkârî değişmek bilmez Allah.

Beyoğlu: Tüccarlar, korsanlar, altın arayıcıları şehrinin destere dişleri.

İstanbul: Müezzinler, nargileler, tatlı mezarlıklar, mazi, hal, yukarı âlem: lâyetegayyerlik (immutabilité), menşur şeklinde mersiye.

Bizans: Valans su kemerleri, bipayan bir ufkî hat yedi vadinin sırtında sert bir diken yapmak için kırlardan geçer.

İstanbul: Ayni zamanda şakulî, fakat saf menşurlar üzerinde yükselir (minare kaideleri); Gotik'in bile farkına varmadığı tam bir Helenizm.

Halicin solunda Beyoğlu; sağında İstanbul. Sıkışık ve şakulî yüksek evlerle diken diken olmuş Ceneviz Beyoğlusu; dama tahtası halinde pen-

cereler kütleye kesif bir iltisak manzarası verir. İstanbulda kırmızımtırak ve yayvan damların yekpare denizi, camilerin heykel beyazlığının. sükûn içerisinde, göğe yükselmesine imkân verir.

İstanbul: Her tarafta mimarının güzelliklerini fışkırtan bol ağaçlar.

Türk darbı meseli: Bina kurulan yerde ağaç dikilir. Bizde ise ağaçlar sökülür. İstanbul bir meyva bahçesidir, bizim şehirlerimiz ise taş yığınlarıdır. Şehrin manzarasını yeşilleştiren ve sayimize tabiatı karıştırarak, en geri plândaki insanî fonksiyonlarımızı bile tatmin etmek yeni mimarî zihniyetine, bugünkü ürbânizm'e mahsus bir vasıftır: Türk darbı meseli: Bina kurulan yerde ağaç dikilir. Biz de ise ağaçlar sökülür. İstanbul bir meyva bahçesi, bizim şehirlerimiz taş yığınlarıdır. İçinde çalışmaya mecbur olanları, içine tehalükle koşanları sıkıştıran, ezen, boğan, zehirliyen büyük şehrin azab verici tehdidi önünde işte bizim emniyetle müdafaa ettiğimiz zihniyet budur!

Büyük şehrin devasa hâdisesi neş'eli yeşilliklerde inkişaf edecek. Teferrüatta vahdet, mecmuda muhteşem kalabalık, müşterek beşerî ölçü. ve insan vakıasile tabiat vakıası arasında mütenasip, ahenktar vasatı.

İstanbul: her tarafında evlerin etrafından ağçlar fışkıran; insan vakıasile tabiat vakıasının, ne lâtif müşterek meskeni!

— Hilmi Ziya ÜLKEN —

SAN'AT DÜNYASINDAN HABERLER

— Ârif Kaptan —

Şu cüce şubat ayı ağzına kadar resim havadisi ile dolu; Suud Kemâl D grubu sergisi, bu sergi etrafında kritikler, Maarif Vekilinin sergiyi ziyareti, (Suud Kemâl) in Güzel San'atler Umum Müdürlüğü, ressam Leopold - Levi'nin Bursa seyahatinden harikulâde peyzajlarla dönmesi, Doçent Mazhar Şevketin bir maaşını (Levi) nin ufacık bir peyzajına vermesi, Ar mecmuasının bu ay geçen nüshalardan daha olgun ve zengin bir halde çıkışı, Zühtü Müridoğlunun Amerika seyahati için bir ayağı Mağribde, bir ayağı Meşrakta iki devâsa heykel doğurması, benim İnhisarlar Vekâleti binası için hazırladığım fil büyüklüğündeki tabloyu sağ ve salim bitirişim, nihayet: Yenicamiin şu son günlerde aldığı ferah nefesler gibi resim san'atine soluk aldıracağı muhakkak olan Taksimde bir resim ve heykel satış yerinin açılışı...

D grubu yedinci resim sergisi — Yazılan bir sürü kritiklerle, her zamankinden daha güzel bir salonda; Burhan Toprağın çok kuvvetli nutkile, daha kalabalık bir seyirci kütlesi karşısında, ve olgun eserlerle — Güzel San'atler Akademisinde açıldı.

Maarif Vekili Hasan Ali Yücel sergiyi gezerek san'atkârlarla çok yakından alâkadar oldu. Suud Kemâl Yetkin in Güzel San'atler Umum Müdürlüğüne tayini de şubat ayının çok hayırlı sürprizlerinden birisi olmuştur. San'at dünyamıza yazıları, kitapları ve Ar mecmuasını idaresile yardım etmiş olan genç estetin iş başına getirilmesi bütün san'atkârları sevindirdi.

Akademinin resim kısmı şefi Fransız ressamı Leopold - Levi'nin Bursa seyahatinden çok güzel eserlerle dönüşü de ressamlar muhitinde akisler uyandırdı.

Bu resimler hiç şüphesiz Türk peyzajının en mahrem renklerine nüfuz eden ilk Avrupalı resimleridir. Avrupa san'atkârı Türk peyzajına artık Piyer Loti'nin gözile bakmıyor.

Doçent Mazhar Şevket (Levi) nin küçük bir peyzajını satın aldı. Profesör Türkiyede ilk defa bir resim satıyordu. Fakat işin güzel tarafı bu para ile açılan galeriden eserler almasıdır.

En mühim hâdise: şimdiye kadar lüzumuna kani oldukları halde tahakkukuna bir türlü imkân bulamıyan ressamların bir resim ve heykel satış yeri açabilmeleridir.. Bu faaliyet Türk san'atkârlarının istikbale olan emniyet ve itimadlarını göstermesi dolayısıyla çok şayanı dikkattir.

Bu nasıl açılmıştır? Orasını bizler biliriz. Mimarlarla müşavere, marangozlarla mücadele, boyacılarla münakaşa, dostlarla mübahese, falan filân derken bir de baktık ki döşeli, dayalı, şık bir dükkânımız var.

Daha ben ilk hamlede Doçent Enver Ziya ile Mümtaz Turhana iki peyzajımı satıyorum. Tokatlıyanda ve Park Otelde yapılan iki düğüne buradan satın alınan tablolar hediye gidiyor. Mustafa Şekip Tunç, Münir Serim, Hilmi Ziya, Peyami Sefa, Burhan Toprak, Vefa lisesi Müdürü Osman, Necib Fazıl, Fikret Âdil ilk resim alanlar arasında bulunuyorlar.

Bu ayın san'at hareketleri niçin bu kadar bereketli oldu. Bir seneye sığmıyacak hâdiseler bu cüce şubata nasıl sığabildi.

Bu sualime cevab ararken Sezanın hayatı ve eserleriyle dolu bir Fransız gazetesi gözüme ilişti. Fransız üstadın doğumunun yüzüncü yılını kutluluyor. Avrupaya Sezani getirmiş olan bu aylar elbette Türk resmine de bir şeyler getirecekti.

San'at Severlere

Senelerdenberi beklediğiniz daimi müjde resim ve heykel sergisi nihayet açıldı. Türk san'atkârlarının en kıymetli eserlerini her gün herkese açık olan bir salonda görebilecek ve çok ucuz fiyatlarla satın alabileceksiniz.

Taksim Cumhuriyet Meydanı. R - H.

Daima

Tiryaki

içiyorum

Her tiryaki bunu söylüyor. Acaba neden

Çünkü:

Tiryaki sigarası uzun zamandanberi beklediği sigaradır. Bütün İn-hisarlar mamulâtı gibi «Tiryaki» nin de harmanı her zaman aynıdır, içimi ve nefaseti hiç değişmez.

Her zaman aynı harmanı, aynı içimi,
aynı nefaseti

TİRYAKİ

de bulabilirsiniz

25 ince sigara	}	15 kuruş
20 kalın „		

FIATI 25 KURUŞ